

Τάσιος Δημ., Σκαλτσάς Ανδρ., Γούτσος Χαρ., Αλεξόπουλος Χαρ.

Ο λιμναίος πολιτισμός της Κάρλας

Κανάλια

Διδασκαλείο Δημ.Εκπ/σης
«Ευάγγελος Παπανούτσος»

Μάθημα: «Διδασκαλία πολιτισμού (Κουλτούρας)»

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Σπινθουράκη Αθηνά-Ιουλία

Πάτρα 2003

Ο λιμναίος πολιτισμός της Κάρλας Κανάλια

Εργασία στο μάθημα: *«Διδασκαλία του πολιτισμού (Κουλτούρα)»*

Τάσιος Δημήτριος

Σκαλτσάς Ανδρέας

Γούτσος Χαράλαμπος

Αλεξόπουλος Χαράλαμπος

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Σπινθουράκη Αθηνά-Ιουλία

Πάτρα Ιούνιος 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	3
Δομή της εργασίας.....	4
Σκοπός της μελέτης.....	5
Μεθοδολογία της μελέτης.....	6
Σπουδαιότητα της μελέτης.....	8
1. Δήμος Κάρλας.....	10
2. Κανάλια.....	12
2.1. Αναφορά στην ιστορία.....	12
2.2. Σημερινή κατάσταση.....	20
2.3. Αποξήρανση – Επιπτώσεις – Ελπίδες από την ανασύσταση.....	23
3. Λίμνη Κάρλα.....	33
3.1. Δημιουργία της λίμνης.....	33
3.2. Τα ονόματα της λίμνης.....	36
3.3. Όρια της Λίμνης.....	40
3.4. Τα ψάρια της λίμνης.....	43
4. Λιμναίος πολιτισμός.....	46
4.1....Διοίκηση της Λίμνης – Δικαιώματα εκμετάλλευσης της Λίμνης από τους παρακάρλιους οικισμούς.....	46
4.2.Οι σκάλες της Λίμνης– Εμπόριο – «Απεργία».....	51
4.3.Καλύβες.....	53
4.4.Καράβια.....	58
4.5.Εργαλεία και τρόποι ψαρέματος.....	67
4.6.Η ζωή πάνω στο νερό.....	74
5. Ήθη – Έθιμα – Θρύλοι – Παραδόσεις – Γιορτές – Μύθοι.....	82
5.1.Το στοιχείο.....	82
5.2.Έθιμα Καθαρής Δευτέρας.....	82
5.3.Έθιμα Πρωτοχρονιάς.....	84
5.4.Γαμήλια έθιμα.....	84
5.5.Παραδοσιακή Καναλιώτικη φορεσιά.....	87
5.5.1.Γυναικεία φορεσιά.....	87
5.5.2.Αντρική φορεσιά.....	88
5.6.Γεύματα.....	89
5.6.1.Πρωινό.....	89
5.6.2.Πρόγευμα.....	91
5.6.3.Μεσημεριανό.....	92
5.6.4.Βραδινό.....	92
5.6.5.Πίττες.....	93
5.6.6.Ψάρια.....	95
5.7.Ψυχαγωγία των Καναλιωτών.....	97
5.7.1.Γιορτή της Ανθισμένης Αμυγδαλιάς.....	99
6. Ντόπιοι Καλλιτέχνες.....	101
6.1.Σωκράτης Ζιώγας.....	101
6.2.Βασίλης Αναστασίου.....	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	116

Εισαγωγή

Οι υγρότοποι έπαιξαν από τα πανάρχαια χρόνια σημαντικό ρόλο σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Ως τμήματα του φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδας είχαν άμεση επίδραση στην καθημερινή ζωή και τη φαντασία των κατοίκων.

Στην περιοχή της Κάρλας γεννήθηκε ένας «πολιτισμός του νερού» που αναπαράγόταν στους αιώνες, μια «υδρόβια» κοινωνία με τα δικά της χαρακτηριστικά. Η κοινωνία αυτή ήταν σκληρή στα μέλη της σ' ό,τι αφορά την εργασία, τις αξίες και την υποταγή της στις φυσικές συνθήκες και το οικοσύστημα της λίμνης.

Η υποταγή αυτή είχε σαν αποτέλεσμα μια αυτάρκη οικονομική ζωή καθώς και μια ζωή δεμένη με την κοινότητα της λίμνης, όπου ο καθένας είχε μια προσδιορισμένη θέση σ' ένα παιχνίδι πολυσύνθετων ρόλων.

Δείγμα της άγνοιας που επικρατούσε στην Ελλάδα σχετικά με τους υγρότοπους και τη σημασία τους, είναι μεταξύ άλλων και η αποξήρανση της Κάρλας το 1962, που σηματοδότησε το βίαιο και άδοξο τέλος αυτού του ξεχωριστού πολιτισμού.

Παρά τις ανάγκες για καλλιεργήσιμη γη, που τότε έπρεπε να ληφθούν υπόψη για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας, είναι γεγονός πως αν υπήρχε η σημερινή επιστημονική γνώση, πολλές αποξηράνσεις θα είχαν αποφευχθεί χωρίς ζημιά για την υγεία και το εισόδημα των κατοίκων.

Δομή της εργασίας

Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφεται συνοπτικά ο Δήμος Κάρλας και γίνονται αναλυτικές αναφορές στην ιστορία και τη σημερινή κατάσταση των Καναλιών, ως κυρίαρχου χωριού, στη «ζωή» της λίμνης. Επίσης περιγράφονται οι επιπτώσεις από την αποξήρανση της Κάρλας και οι ελπίδες των κατοίκων από την επικείμενη ανασύστασή της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφονται ο τρόπος δημιουργίας της λίμνης, τα ονόματά της καθώς και στα είδη των ψαρών που υπήρχαν σε αυτή.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον τρόπο εκμετάλλευσης της λίμνης, στο εμπόριο, στα εργαλεία των ψαράδων και στον τρόπο ψαρέματος, στον τρόπο κατασκευής των караβιών και των καλυβών και γενικά στη ζωή των ανθρώπων μέσα στη λίμνη.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφονται κάποια από τα ήθη και έθιμα των κατοίκων, οι παραδοσιακές φορεσιές τους, η διατροφή τους καθώς και ο τρόπος ψυχαγωγίας τους.

Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε δύο ντόπιους καλλιτέχνες, οι οποίοι προσπαθούν να κρατήσουν ζωντανή και σήμερα τα λίμνη μέσα από τα έργα τους.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται σε παράρτημα κομμάτια από σχολικές εφημερίδες του 1960-62, με αναφορές στον τρόπο ζωής των κατοίκων της περιοχής.

Σκοπός της μελέτης

Η προσπάθειά μας αποσκοπεί στην περιγραφή της ιδιαίτερης πολιτιστικής και οικονομικής παραγωγής που αναπτύχθηκε στην κοινωνία της Κάρλας μέχρι τη αποξήρανσή της.

Επικεντρωνόμαστε χρονικά, κυρίως στον 20ο αι., χωρίς να λείπουν οι αναφορές στην επιβίωση αυτού του πολιτισμού από τους αρχαίους χρόνους μέχρι το πρόσφατο παρελθόν.

Επιχειρούμε να περιγράψουμε τις δομές του πολιτισμού, τους ιδιαίτερους κοινωνικούς και οικονομικούς θεσμούς και αξίες, που οριοθετούσαν τους ρόλους όλων των ηλικιών και τη θέση των δύο φύλων μέσα στο ξεχωριστό αυτό οικοσύστημα.

Επίσης, προσπαθούμε να περιγράψουμε, όσο αυτό είναι δυνατό, τους τρόπους ψαρέματος, το εμπόριο την κατασκευή εργαλείων και «καραβιών» και γενικότερα τη ζωή μέσα στη λίμνη.

Τέλος, περιγράφονται τα ήθη και τα έθιμα, οι γιορτές και η πολιτιστική κληρονομιά των Καναλίων, του χωριού που είχε τη κυρίαρχη θέση στο «γίνεσθαι» της Κάρλας.

Μεθοδολογία της μελέτης

Στην ενότητα αυτή θα περιγραφούν τόσο τα στάδια της μελέτης όσο και οι τεχνικές και πρακτικές δυσκολίες κατά τη συλλογή του υλικού.

Η εργασία μας βασίζεται κυρίως στο εμπειρικό υλικό που προέρχεται από μη κατευθυντικές συνεντεύξεις, πολύτιμο όμως αποδείχθηκε και το αρχαιακό υλικό που συλλέξαμε όπως και οι πληροφορίες από τα εκδοθέντα βιβλία των Ρούσκα και Λεφούση Η.

Όπως πολύ συχνά συμβαίνει στη διερεύνηση σύνθετων φαινομένων, η μέθοδος συλλογής των δεδομένων τροποποιείται από τις συνθήκες συλλογής τους. Η μέθοδος για να είναι αποτελεσματική απαιτεί συνεχή και δυναμική ευελιξία, ώστε ο ερευνητής να βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικότητα του αντικειμένου του. Η μέθοδος λοιπόν που πραγματοποιήθηκε η έρευνά μας, δεν αποτελεί μια τυποποιημένη διαδικασία αλλά είναι προϊόν μιας σειράς συγκριτικών αναθεωρήσεων.

Αρχίσαμε την εργασία μας στα τέλη του Μάρτη του 2003. Είχαμε το πλεονέκτημα ο Δημήτρης να γνωρίζει πρόσωπα και πράγματα, να «προβλέπει» τις δυσκολίες και να μην έχουμε πολλές αποτυχημένες ή άσκοπες προσπάθειες. Πρέπει να αναφέρουμε πάντως ότι η σκέψη μας να συλλέξουμε στοιχεία με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου προκειμένου να διευκολυνθούμε και να εξοικονομήσουμε χρόνο, δεν καρποφόρησε. Γρήγορα είδαμε ότι η μέθοδος παρουσίαζε σοβαρά μειονεκτήματα και δεν αποτελούσε την καταλληλότερη επικοινωνιακή τεχνική. Οι ερωτώμενοι, παρ' όλη κατά την άποψή μας σαφήνεια των ερωτήσεων, έδειχναν αβεβαιότητα στην κατανόησή τους. Εξάλλου, γεγονότα που έλαβαν χώρα σε ένα πλαίσιο που έσβησε πριν σαράντα χρόνια, ήταν δύσκολο ή αδύνατο να αποτυπωθούν αναλυτικά ώστε να γίνουν κατανοητά σε εμάς που δεν έχουμε παρόμοια βιώματα, χωρίς να χρειαζόμαστε περαιτέρω επεξηγήσεις.

Προτιμήσαμε τις συνεντεύξεις κατοίκων των Καναλίων. Κάθε συνέντευξη διαρκούσε περίπου μια ώρα. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν το τελευταίο δεκαήμερο του Απρίλη και μαγνητοφωνήθηκαν. Αν εξαιρέσει κανείς την αρχική μας δυσκολία στην κατανόηση της προφοράς και της χρησιμοποιούμενης «ορολογίας», δεν συναντήσαμε ιδιαίτερες δυσκολίες στην προσπάθειά μας. Αντιθέτως, θέλουμε να επισημάνουμε την προθυμία με την οποία δέχτηκαν να μιλήσουν και να μας βοηθήσουν. Επιλέξαμε κυρίως κατοίκους ηλικίας άνω των εξήντα ετών που έζησαν την «ακμή» της Κάρλας.

Οι συνεντεύξεις αναφέρονταν σε δύο βασικές θεματικές ενότητες (α) τα βιώματά τους και τις αναμνήσεις τους από την Κάρλα πριν το 1963 και (β) τις απόψεις τους για τις αλλαγές που επέφερε η αποξήρανσή της σε όλα τα επίπεδα και τις ελπίδες με την ανασύστασή της.

Πολύτιμη, οφείλουμε να αναφέρουμε ήταν η βοήθεια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του Δημήτρη Αντωνάκη από τη Λάρισα που μας προμήθευσαν σημαντικό (κυρίως φωτογραφικό) αρχειακό υλικό.

Τέλος, προσπαθήσαμε να βιντεοσκοπήσουμε τη σημερινή κατάσταση στην Κάρλα, τα ανακατασκευασμένα «καράβια» τις καλύβες και τα εργαλεία και ότι έχει διασωθεί και αποτελεί την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής των Καναλίων. Σε αυτό το τομέα σημαντική είναι η συμβολή του λαϊκού καλλιτέχνη Αναστασίου που δέχθηκε να βιντεοσκοπήσουμε τα έργα του στο σπίτι του.

Θεωρούμε σημαντικό να αναφέρουμε ότι στη συλλογή αρχειακού υλικού συναντήσαμε δυσκολίες γι' αυτό καταλήξαμε στη βιντεοσκόπηση και τη φωτογράφιση. Τα αίτια της δυσκολίας αυτής δεν αφορούν μόνο το συναισθηματικό δέσιμο των κατόχων με τα αντικείμενα και φαινόμενα «υπερπροστασίας», αλλά πηγάζουν από το κακό προηγούμενο. Συγκεκριμένα, τη δεκαετία του 90 ο Μ. Εξαρχόπουλος εμφανίστηκε στα Κανάλια ως μελετητής-ιστορικός και συνέλεξε ότι πολύτιμο του προσέφεραν με προθυμία οι κάτοικοι. Δυστυχώς, στη συνέχεια συμπεριφέρθηκε ως κάτοχος όλου αυτού του υλικού και το μετέφερε στη Λάρισα, όπου κανείς δεν μπορεί να έχει πρόσβαση χωρίς τη έγκρισή του.

Σπουδαιότητα της μελέτης

Η ιδέα για το ξεκίνημα αυτής της προσπάθειας ανήκει στο Δημήτρη που γεννήθηκε στα Κανάλια. Δυστυχώς, δεν ευτύχησε να γνωρίσει την Κάρλα την περίοδο της ακμής της, αλλά μεγάλωσε με τις παραστάσεις που του δημιουργούσαν οι διηγήσεις των γονιών του και των συγγενών του και οι φωτογραφίες από το «ένδοξο» παρελθόν.

Η αφορμή δόθηκε από την υποχρέωση που είχαμε στα πλαίσια του Διδασκαλείου. Συμφωνήσαμε όμως η προσπάθεια να ξεφύγει από τα πλαίσια της απλής υποχρέωσης του μαθήματος, αλλά να προχωρήσει στην όσο το δυνατό εκτενέστερη διερεύνηση του θέματος, να αποτελέσει την προσφορά του Δημήτρη στον τόπο που γεννήθηκε και δέθηκε συναισθηματικά.

Αλλά γιατί από καιρό ο Δημήτρης ήθελε να «καταγράψει» το παρελθόν των Καναλιών; Όπως προαναφέραμε σχετικά βιβλία έχουν ήδη εκδώσει οι Λεφούσης Η. και Ρούσκας Γ.

Τι περισσότερο, άραγε θα προσέφερε η δική μας προσπάθεια;

Πρώτο, ο Δημήτρης είναι Καναλιώτης και ανεξάρτητα από την ευαισθησία και το «πάθος» για προσφορά στον τόπο του, οπωσδήποτε γνωρίζει καταστάσεις, έχει εύκολες προσβάσεις, έχει «ζήσει» έστω και έμμεσα το παρελθόν. Αντίθετα, οι προαναφερθέντες δεν είναι Καναλιώτες και όπως ομολογεί ο Λεφούσης «έχει την ατυχία να είναι ετεροδημότης, και δε γνωρίζει τα πολλά-πολλά πρόσωπα, τα πολλά-πολλά πράγματα...». Πιθανόν, αυτός να είναι ο λόγος που αρκετά πράγματα δεν έγιναν κατανοητά και δεν μεταφέρθηκαν με ακρίβεια στα βιβλία. Ο εντοπισμός ανακριβών σημείων δεν είναι μόνο άποψη δική μας, αλλά ομολογείται από το σύνολο όσων διάβασαν τα βιβλία και έχουν ζήσει εκείνη την εποχή. Θα προσπαθήσουμε λοιπόν, να μεταφέρουμε όσο γίνεται με περισσότερη ακρίβεια γεγονότα και να αποδώσουμε παραστατικά και με ευκρίνεια τα «επίμαχα» σημεία που μας υποδείχθηκαν από τους κατοίκους ή εντοπίσαμε μόνοι μας.

Δεύτερο, επιθυμούμε η προσπάθειά μας να μείνει έξω από πολιτικο-ιδεολογικές διαμάχες και κομματικές αντιπαλότητες που ταλάνισαν το λαό μας και δυστυχώς βρίσκουν ιδιαίτερα πρόσφορο έδαφος στις μικρές κοινωνίες και «χρωματίζουν» δίκαια ή άδικα παρόμοια εγχειρήματα. Προσπαθήσαμε και ελπίζουμε να το καταφέραμε, να παραμείνουμε πέρα από προσωπικές και κομματικές αντιθέσεις και να επιλέξουμε κατοίκους χωρίς να λάβουμε υπόψη μας φιλίες και εχθρότητες, κομματικούς χρωματισμούς και ιδεολογικές θέσεις.

Τέλος, φιλοδοξούμε η μικρή προσφορά μας να είναι για όλους τους Καναλιώτες και να αποτελέσει την αφετηρία για εκτενέστερη και αναλυτικότερη μελέτη που τα στενά χρονικά περιθώρια δεν επέτρεψαν στην παρούσα φάση.

1. Δήμος Κάρλας

Ο δήμος Κάρλας βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του νομού Μαγνησίας. Ιδρύθηκε το 1999, με το νόμο «Καποδίστριας», για τη συνένωση των κοινοτήτων σε δήμους. Έτσι, για τη δημιουργία του συγκεκριμένου δήμου, συνενώθηκαν τέσσερα χωριά: τα Κανάλια, η Κερασιά, το Ριζόμυρο και το Στεφανοβίκειο. Η ονομασία του δήμου, οφείλεται στο ότι τα χωριά που ενώθηκαν, βρίσκονται περιμετρικά της πρώην λίμνης Κάρλας, που παλιά ονομαζόταν και Βοιβιήδα (Βοιβιής).

Ο δήμος Κάρλας, απέχει 20 χιλιόμετρα από το Βόλο και 40 από τη Λάρισα. Είναι ένας από τους μεγαλύτερους καποδιστριακούς δήμους, τόσο σε έκταση (223.591 στρ.), όσο και σε πληθυσμό (5.531 κάτ.).

Η περιοχή στην οποία βρίσκεται, έχει κατοικηθεί από τα αρχαιότατα χρόνια, όπως μαρτυρούν ανασκαφές στην περιοχή και είναι άμεσα συνυφασμένη με αναφορές περιηγητών, καθώς και με τη μυθολογία και τα ιστορικά χρόνια.

Το βασικότερο προτέρημα του δήμου, είναι ότι στο κέντρο του βρίσκεται, η αποξηραμένη πλέον, αρχαία λίμνη Βοιβιής που αργότερα μετονομάστηκε σε Κάρλα, και τα χωριά που την περιτριγύριζαν παρακάρλια χωριά. Η αποξήρανση της λίμνης άρχισε το 1957 και τελείωσε το 1962. Έγινε με τη διάνοιξη μεγάλης υπόγειας σήραγγας, μέσω της οποίας τα νερά της διοχετεύθηκαν στον Παγασητικό κόλπο.

Αμέσως μετά την ολοκλήρωση των αποξηραντικών έργων το 1962, άρχισαν να φαίνονται οι αρνητικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές, επιπτώσεις, που επέφερε το τόσο μεγάλο τεχνικό έργο, που όπως φαίνεται έγινε χωρίς να μελετηθεί πρώτα.

Έτσι έχουμε επιπτώσεις στα υπόγεια ύδατα αλλά και στις βροχοπτώσεις της περιοχής, στο κλίμα (μείωση της υγρασίας), στα ιχθυοαποθέματα, στη θά-

λασσα, σε ολόκληρο το οικοσύστημα της περιοχής και φυσικά στην υγεία των κατοίκων των παρακάρλιων χωριών.

Όμως στον κοινωνικό τομέα είχαμε τις μεγαλύτερες επιπτώσεις από την αποξήρανση της λίμνης. Τη δεκαετία 1961-71 παρατηρήθηκε αυξημένο μεταναστευτικό ρεύμα, ιδιαίτερα από τους πρώην ψαράδες της λίμνης, κυρίως προς το Βόλο και τη Λάρισα, αλλά και προς το εξωτερικό.

Όλες αυτές οι επιπτώσεις που αναφέρθηκαν, οδήγησαν το ελληνικό κράτος στη απόφαση της ανασύστασης της λίμνης, με τη βοήθεια και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενός έργου που θεωρείται από τα μεγαλύτερα των τελευταίων ετών.

Η νέα λίμνη Κάρλα θα καταλαμβάνει έκταση 38.000 στρεμμάτων και θα περιλαμβάνει μεγάλα αναχώματα στην ανατολική, δυτική και νότια πλευρά, μεγάλους συλεκτήρες όμβριων υδάτων, αλλά και μεταφορά νερού από τον ποταμό Πηνειό. Προβλέπεται επίσης να κατασκευαστούν, αντιπλημμυρικά και αρδευτικά έργα, δεντροφυτεύσεις, μουσείο λιμναίου πολιτισμού, κατασκευή δύο εσωτερικών στη λίμνη μικρών νήσων για καταφύγια πουλιών, εθνικό κωπηλατοδρόμιο, δρόμους περιμετρικά της λίμνης, καθώς και μιας μικρής λίμνης δίπλα στη μεγάλη με αναπαραστάσεις από τη ζωή των παλιών ψαράδων. Με το έργο αυτό πιστεύεται ότι θα επανέλθει ξανά η ισορροπία στη φύση και ο τόπος θα μετατραπεί και σε πόλο έλξης τουριστών. Τα έργα αυτά άρχισαν πριν από 3-4 χρόνια και προχωρούν με ικανοποιητικούς ρυθμούς.

Ένα ακόμα προνόμιο του δήμου Κάρλας είναι ότι βρίσκεται στους πρόποδες του Πηλίου. Έτσι ο επισκέπτης, στις διακοπές του, θα μπορεί να συνδυάσει ταυτόχρονα λίμνη, βουνό και θάλασσα.

2. Κανάλια

Το αρχαιότερο από τα χωριά του δήμου Κάρλας είναι τα Κανάλια, χωριό με μεγάλη ιστορία και με τη μεγαλύτερη σχέση με τη λίμνη.

2.1. Αναφορά στην ιστορία

Θέλοντας κανείς σήμερα να αντλήσει πληροφορίες για το χωριό Κανάλια, σχετικές με την ιστορία του, την καταγωγή και τον τρόπο ζωής των κατοίκων, αλλά ακόμα και για τον πρώτο τόπο που κατοίκησαν, είναι λογικό να τις συνδυάσει με τις πληροφορίες για τη λίμνη Κάρλα, αφού ανέκαθεν τα Κανάλια και οι κάτοικοί του ήταν στενά συνδεδεμένοι με τη λίμνη, τουλάχιστον μέχρι την αποξήρασή της το 1962.

Ψάχνοντας αναφορές Ελλήνων και ξένων περιηγητών, κατά το 18ο και 19ο αι., διαπιστώνουμε ότι σχεδόν όλες οι σχετικές με τη λίμνη συνοδεύονται και με μαρτυρίες για το χωριό Κανάλια και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του.

Οι πιο παλιές αναφορές σχετικά με το χωριό τις συναντάμε στα μεσαιωνικά χρόνια, σε χρυσόβουλα βυζαντινών αυτοκρατόρων. Στα ίδια χρόνια αλλάζει η ονομασία της λίμνης και από Βοιβηίς που ήταν το αρχαίο όνομά της, ονομάζεται Κάρλα.

Αυτό το γεγονός μας δημιουργεί προβληματισμό, γνωρίζοντας πως η περιοχή περιμετρικά της λίμνης, ήταν κατοικημένη από τα ομηρικά χρόνια και σύμφωνα με ανασκαφές που έγιναν και από αναφορές σχετικά με τις αρχαίες πόλεις Βοίβη και Γλαφυρές, καθώς ακόμα και για τα «κυκλώπεια» τείχη μήκους 4-5 χιλιομέτρων που ανακαλύφθηκαν από το Γερμανό καθηγητή Milošević το 1959 στη θέση «Πέτρα» της λίμνης. Ο Milošević υποστηρίζει ότι η αρχαία αυτή πόλη είναι το Αρμένιο το οποίο εγκαταλείφθηκε το 1250 π.Χ. για άγνωστη αιτία.

Σχετικά με τις αρχαίες πόλεις Βοίβη και Γλαφυρές οι περιηγητές Leake, Mezieres και Γεωργιάδης αναφέρουν:

“Προς νότον των Καναλιών ευρίσκονται τα ερείπια δύο αρχαίων φρουρίων, χωριζόμενων απ’ αλλήλων δια στενών κοιλάδων, αποληγουσών εις την λίμνην. Και το μεν πρώτον φρούριον κείται επί λόφου αποτόμου ευθύς εκτός του χωρίου· είναι δε εκείνο μικρός περίβολος ασβεστόκτιστος. Εκ τίνος δε σπηλαίου κατά τας υπώρειας του λόφου αναβλύζει πηγή, ήτις και κατά την μεγάλην ανομβρίαν τον 1851 δεν απεσβέσθη. Πηγή σκιάζεται υπό υψηλών δένδρων. κατερχομένων μέχρι της πεδιάδος. Πέραν δε ταύτης επί λόφου κατερχομένου ήρεμα μέχρι της λίμνης ανευρίσκονται ερείπια αρχαίας ελληνικής ακροπόλεως της παρά την Βοιβηΐδα κειμένης Βοίβης, ήτις μικρά ούσα και άσημος κατ’ αρχάς εξηλείφθη βραδύτερον, συνοικισθείσα εις την Δημητριάδα. Τα ερείπια των τειχών παρεμφερή προς τα των Γλαφυρών και φαίνονται όντα της αυτής αρχαιότητας· αρχαίοι δε τίνες σπόνδυλοι κίωνων και ορθογώνιοι λίθοι παρατηρούνται εν τω παρακειμένω ναώ του Αγίου Νικολάου, φαίνονται τώρα ανήκοντες εις προϋπάρχοντα κατά τα μέρη ταύτα αρχαίον ελληνικών ναών. Ουχί μακράν της ειρημένης ακροπόλεως επί των πλευρών βραχώδους τινός υψώματος μέχρι προ μικρού περιέργου τι οικοδόμημα, περιγραφέν υπό του Ληκ (Leake) και Μεζιέρ. Και το μεν σχήμα αυτού ήτο τετράγωνον, τα δε τείχη αυτού, συνιστάμενα εκ λίθων μεγάλων και πλαγίως επ’ αλλήλων τεθειμένων, έφεραν τον τύπον ελληνικής μάλλον αρχιτεκτονικής, καίτοι αποκλίνοντα προς τον αρχαίον πολύγωνον ή πελασγικόν τύπον. Το ύφος αυτού ήτο μόλις εξ ποδών η δε εις την δυτικήν πλευράν αυτού ευρισκομένη πύλη είχε πανταχού τας αυτάς διαστάσεις, ουχί ενρυνόμενη προς τα κάτω, ως συμβαίνει εις πλείστος των δωρικών πυλών. Και ο μεν Μεζιέρ, ευρίσκων μεγάλην ομοιότητα του οικοδομήματος τούτου προς το εν Σπάρτη κενοτάφιον του Λεωνίδου, παραδέχεται αυτό ως ηρώον του ιδρυτού της Βοίβης· άλλοι δε, ευρίσκοντες το οικοδόμημα παρεμφερές προς τον επί της Όχης της Ευβοίας ευρισκόμενον πανάρχαιον ναόν, παραδέχονται και τούτο ως τοιούτον, αποδίδοντες αυτό μεγάλην αρχαιότητα. Δυστυχώς όμως από επτά ετών (1873) η περιέργος οικοδομή αύτη δεν υπάρχει πλέον αλλ’ ούτε ο τόπος ένθα εκείτο αναγνωρίζεται. Βέβηλοι χείρες ανθρακέων, ονειρευομένων θησαυρόν υπό τα ερείπια του

αρχαίου κτιρίου, τα μεν τείχη αυτού κατέρριψαν, τους δε λίθους μετέβαλον εις άσβεστον και τα θεμέλια ανέσκαψαν...” (Γεωργιάδης Ν., 1995)

Ο Γιάννης Κορδάτος σχολιάζοντας τις αναφορές των παραπάνω περιηγητών σημειώνει ότι οι Καναλιώτες πήραν πέτρες για να χτίσουν σπίτια ή έφτιαξαν εκεί κοντά ασβεσταριά και χρησιμοποίησαν τις πέτρες στο καμίνι για να φτιάξουν ασβέστη. Ίσως πάλι το γκρέμισαν και ανάχωσαν το μέρος για να βρουν κανένα θησαυρό ή νομίσματα. Αναφορά για το ίδιο οικοδόμημα μας δίνει και ο Ιωάννης Λεονάρδος.

Πέρα όμως από τις αναφορές για τη Βοίβη και του άλλους οικισμούς περιμετρικά της, μας ενδιαφέρουν για τη χρονική εξέλιξη των οικισμών αυτών και οι παρακάτω αναφορές:

Η μαρτυρία του Αργύρη Φιλιππίδη, η οποία γράφτηκε το 1815. *«Εις αυτήν την λίμνην εψάρευαν πρώτα οι γειτόνοι, ο καθείς εις το σύνορόν του, εις τον καιρόν του Σουλτάνου Μουσταφά. Τότε είχεν Λαρισαίος, Οσμάν εφέντης, τον μουκατά αυτόν, όστις ήταν αγαπημένος του βασιλέως και τον είχε Τσιτεριτάρ εφέντη. Τότε ο ρηθείς εξήτησε χάτι παρά τω βασιλεί, και του εδόθη ως ηθέλησε επειδή ο Κάρλας είναι μέσα εις τον τόπον των Καναλιών, επειδή αυτός ο Κάρλας ήτον χώρα μπροστά εις τον Άγιον Νικόλαο και τον εχάλασε η λίμνη, και η λίμνη το παλαιόν ήτον του Κάρλα. Και η αυτού επάνω εξέδωκε χάτι ο βασιλεύς, ότι όλην την λίμνην Κάρλα να την εξουσιάζουν οι Καναλιώται και αυτοί να την δουλεύουν.»*

Την ίδια μαρτυρία μας δίνει και ο William Leake, που πέρασε από την περιοχή το 1809. Και αυτός αναφέρει ότι υπήρχε ομώνυμο χωριό με το όνομα της λίμνης Κάρλα, που βρισκόταν ένα μίλι νοτιοδυτικά από τα Κανάλια και τα μόνα ίχνη που έχουν μείνει βρίσκονται στην περιοχή όπου υπάρχει μια αρχαία εκκλησία με το όνομα Άγιος Νικόλαος.

Αυτές οι μαρτυρίες μας οδηγούν λογικά, ότι η αναφορά σε οικισμό Κάρλα, που έδωσε και το όνομά του στη λίμνη, πρέπει να είναι η μετέπειτα ονομασία της Βοίβης, μια και τοποθετούνται στον ίδιο χώρο.

Ο Γιάννης Κορδάτος διερευνώντας τις δύο αυτές μαρτυρίες, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το όνομα Κάρλα είναι σλαβικής προέλευσης, βασιζόμενος

και στην τοπική παράδοση, ότι ο τόπος εξουσιάζονταν από κάποιο άρχοντα Κράλη. Αν ευσταθεί αυτή η υπόθεση τότε ο ίδιος υποστηρίζει ότι το όνομα Κανάλια το δώσανε οι Φράγκοι.

Έτσι, βάζοντας τα όλα σε μια χρονική σειρά διαπιστώνουμε ότι η αρχαία πόλη Βοίβη βρισκόταν μπροστά από το σημερινό χωριό Κανάλια¹ και τα χρόνια της φραγκοκρατίας πιθανόν να μετονομάστηκε σε Κάρλα και έδωσε το όνομά της στη λίμνη.

Το σημερινό χωριό Κανάλια, χτίστηκε στη θέση αυτή, κατά τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας. Κατά τα μεσαιωνικά χρόνια, με τον ερχομό των Τούρκων στην περιοχή, οι χριστιανοί κάτοικοι του χωριού, έφυγαν και τραβήχτηκαν στα ψηλώματα, προς το Μαυροβούνι. Πρέπει να είναι το μέρος που σήμερα αποκαλείται «Πάνω Κανάλια»

Ακριβείς πληροφορίες για το πότε έγινε ακριβώς αυτή η μετακίνηση, δεν υπάρχουν, αλλά ούτε και το πόσο διατηρήθηκε αυτός ο οικισμός. Στην περιοχή των Άνω Καναλιών, τα μόνα που σώζονται σήμερα και μαρτυρούν την ύπαρξη εκεί παλιού οικισμού, είναι δύο βρύσες και η εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα.

Αργότερα οι Τούρκοι άφησαν τους Καναλιώτες να κατέβουν προς τη λίμνη για να την εκμεταλλεύονται, πληρώνοντας βέβαια βαριά φορολογία.

Αλλά ας δούμε και κάποιες άλλες αναφορές περιηγητών που με πληροφορίες για τα Κανάλια και τους κατοίκους.

Για τα Κανάλια γράφει ο Mezieres: *«Στη Βοιβηίδα υπάρχει μόνο ένας οικισμός, τα Κανάλια. Η αρχαία κωμόπολη της Κάρλας, που έδωσε στη λίμνη το σύγχρονο της όνομα, βρισκόταν στη βάση της ακρόπολης της Βοίβης, στην πεδιάδα του Μετοχίου. Σήμερα είναι ολοκληρωτικά κατεστραμμένη. Στα Κανάλια διαμένουν εκατόν εβδομήντα δύο οικογένειες, που ζουν κατά μεγάλο μέρος από το ψάρεμα και δεν κατοικούνται παρά μόνο από γυναίκες. Οι άντρες, οι ψαρά-*

¹ Αρχιζε από την αρχαία εκκλησία του αγίου Νικολάου, όπου έφταναν οι εκβολές της λίμνης και απλώνονταν ως την περιοχή Μετόχι. Το δε όνομα Βοίβη κατά την αρχαιότητα δείχνει ότι ήταν αφιερωμένο στον ήλιο και τη θεότητα του φωτός Φοίβη, που ήταν μητέρα της Λητούς, της μητέρας του Απόλλωνα, που και αυτός είχε το επίθετο Φοίβος, συνώνυμο του Ήλιου. Στην Θεσσαλία, την αρχαιότητα, αντικαθιστούσαν το γράμμα Φ με το Β. Έτσι ο Φίλιππος γίνεται Βίλιππος, η Φοίβη Βοίβη και η Φοιβηίς γίνεται Βοιβηίς. Η πόλη, σύμφωνα με το Στράβωνα, διατηρήθηκε μέχρι το 280 π.Χ.

δες, ζουν μέσα στη λίμνη σε ξύλινες καλύβες χτισμένες πάνω σ' ένα πάτωμα, το οποίο στηρίζουν επάνω από το νερό πάσσαλοι μπηγμένοι στο χώμα. Αυτές οι μετέωρες καλύβες θυμίζουν τα εναέρια σπίτια στα οποία κοιμούνται το καλοκαίρι οι βοσκοί των ελών *Pontins*, για να γλιτώσουν από τις δυσώσεις αναθυμιάσεις του εδάφους. Οι ψαράδες των Καναλιών διάλεξαν ως τόπο διαμονής τους τη μεριά της λίμνης που εφάπτεται με την πεδιάδα της Θεσσαλίας, την πιο μακρινή από το χωριό και την πιο κατάλληλη για ψάρεμα· εκεί περνούν ολόκληρες βδομάδες ρίχνοντας τα δίχτυα τους ή κλείνοντας τα ψάρια μέσα σε παγίδες από καλάμια, πλεγμένες επιδέξια, τις οποίες ονομάζουν *μανδράκια*. Γυρίζουν στο χωριό τους μόνο το βράδυ του Σαββάτου, πάνω στις πλατιές βάρκες τους που είναι σκαμμένοι κορμοί δέντρων και κινούνται με δύο μακριά κουπιά. Η *Βοιβήδα*, την οποία τροφοδοτούν μάλλον υπόγειες πηγές που έρχονται από το βουνό, δεν έχει τις βλαβερές ιδιότητες των ελωδών νερών της Θεσσαλίας. Ενώ σε όλη την πεδιάδα οι κάτοικοι *μαραζώνουν*, οι ψαράδες της λίμνης, οι οποίοι περνούν το καλοκαίρι επάνω στο νερό, γλιτώνουν από τον πυρετό και συχνά ζουν μέχρι τα βαθιά γεράματα.» (Ρούσκας, 2001)

Οι περιγραφές του *Emile Isambert* μοιάζουν μ' αυτές του *M. Alfred Mezeries*: «Φτάνουμε στα Κανάλια, το κύριο χωριό των όχθων της λίμνης, γιατί το χωριό Κάρλα που της έδωσε το σύγχρονο όνομα της, δεν υπάρχει πλέον. Τα Κανάλια, τριγυρισμένα από μερικά δέντρα, ανάμεσα σε γυμνούς και γκρίζους βράχους αποτελούνται από εκατόν εβδομήντα δύο οικογένειες που ζουν εν μέρει από το ψάρεμα και δεν κατοικούνται παρά μόνο από γυναίκες. Οι άντρες ζουν επάνω στη λίμνη, μέσα σε ξύλινες καλύβες· παλούκια βυθισμένα στη γη στηρίζουν τις καλύβες επάνω στο νερό. Οι καλύβες αυτές είναι ορατές από τις όχθες. Οι άντρες δε γυρίζουν στο χωριό παρά μόνο το Σάββατο το βράδυ, πάνω στις πλατιές βάρκες τους που είναι σκαμμένοι κορμοί δέντρων και κινούνται με δυο μακριά κουπιά. Οι όχθες της λίμνης είναι υγιεινές, γιατί τα νερά της τροφοδοτούνται από τον Πηνειό. Τα ψάρια της λίμνης είναι τριών ειδών: χέλια, πλατύζαις κι ένα άλλο που το λένε σαζάνι, του οποίου ο *Mezeries* δε γνώριζε το γαλλικό όνομα. Τα ψάρια στέλνονται σ' όλη τη Θεσσαλία, μέχρι τη Λάρισα, Τρίκαλα και Μέτσοβο μέσα στην οροσειρά της Πίνδου· είναι μια μεγάλη πηγή τροφής για

τις μακριές σαρακοστές των Ελλήνων. Η λίμνη Βοιβηίδα, έτσι όπως τη βλέπουμε σήμερα είναι εξάλλου αξιοπερίεργη, πιο όμορφη και πιο ποιητική από τους αχανείς βάλτους της πεδιάδας της Λάρισας. Έχει όχθες, κατοίκους, τόπους ψαρέματος, ένα νερό καθαρό και βαθύ, ενώ το έλος Νεσσωνίδα, καταφύγιο κοπαδιών, συγχέεται από μακριά με τους βοσκότοπους που το περιτριγυρίζουν και δεν παρουσιάζει σε κανένα σημείο τη διάφανη επιφάνεια μιας λίμνης· δεν το καταλαβαίνουμε παρά μόνο τη στιγμή που το διασχίζουμε.» (Ρούσκας, 2001)

Ακολουθούν ιστορικές πληροφορίες, περιγραφές των κάστρων στους γύρω από τα Κανάλια λόφους και της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου και πληροφορίες για το χωριό «Κάπραινα»

Άλλη παλιά πηγή για τα Κανάλια στα χρόνια της τουρκοκρατίας, ο Αργύρης Φιλιππίδης, γράφει: «Αύτη η χώρα έχει υπέρ τα διακόσια σπίτια κατοικημένα χριστιανών. Είναι εις τα πρόποδα των παλαιών Καναλιών. Είναι απάνω εις τον γαρμπή. Μέσα εις την μέση της χώρας, περνάει τον χειμώνα ένας χείμαρρος, και ένα φάραγγα εδώ από πάνω έως κάτω. Έχει εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου εύμορφη και μεγάλη, οπού δεν είναι τοιαύτη εις το μέγεθος εις όλα τα χωρία της Δημητριάδος... Κατά ανατολάς της χώρας εις τα όπισθεν, είναι το μετόχι οπού προείπομεν του αγίου Γερασίμου από την Σορβιά. Κάτωθεν του μετοχίου, ανατολικά έως τριακόσια βήματα είναι η παλαιά χώρα Τοβίτ, καταδαφισμένη όμως, σήμερα ούτε ίχνη αυτής. Αυτού μερικές φορές ευρίσκουν οι χωρικοί νομίσματα από ασήμι, από τα οποία είδα και εγώ ένα χωρικόν, και είχε τύπον γυναικός, οπού βγάνει νερόν από το πηγάδι. Από το άλλο γράμματα Τοβίτ... Έχουν μεγάλην φιλανθρω-πίαν και δεξίωσιν ως επί το πλείστον είναι άνθρωποι φιλόανθρωποι. Αυτής της τάξεως οι γεωργοί και ψαράδες είναι αμαθείς...Και δια να μην πολυλογώ είναι άνθρωποι ήμεροι» (Ρούσκας, 2001)

Από τον Αργύρη Φιλιππίδη λοιπόν πληροφορούμαστε ότι εκεί κοντά υπήρχε αρχαία πόλη Τοβίτ. «Τι σημαίνουν αυτά τα γράμματα, δεν ξέρω, - γράφει ο Γιάννης Κορδάτος - ξέρω μονάχα πως στο Πήλιο, στα σύνορα Μακρινίτσας - Ζαγοράς, υπάρχει η τοποθεσία Αντο-Βίτος, που φυσικά δεν είναι ελληνική λέξη». Τοπική παράδοση λέει πως στα Κανάλια «μια φορά κ' έναν καιρό, βασίλευσε ένας βασιλιάς που τον ε-λέγανε Βίτο». Στο σημείο όπου αρχίζει το Μαυρο-

βούνι «οι Έλληνες λένε ότι βασίλευε άλλοτε ένας βασιλιάς που ονομαζόταν Βάτος ή Βήτος, που έδωσε το όνομα του σε μια από τις πηγές, τις πιο ψηλές του Πηλίου. Πρέπει να δούμε μέσα σ' αυτή τη λέξη μια αλλοίωση του Βοΐβος του ιδρυτή της Βοΐβης;», αναρωτιέται ο Mezeries Την παράδοση αυτή αναφέρει ο Ν. Γ. Πολίτης: «Εκεί που αρχίζει το Μαυροβούνι ήταν τον παλαιό καιρό βασιλιάς ένας που τον έλεγαν Βίτο ή Βάτο. Απ' αυτόν ονομάστηκε και μία βρύση, που είν' απ' όλαις ταις βρύσαις του Πλεσιδιού η πιο ψηλότερη» (Κορδάτος χχ)

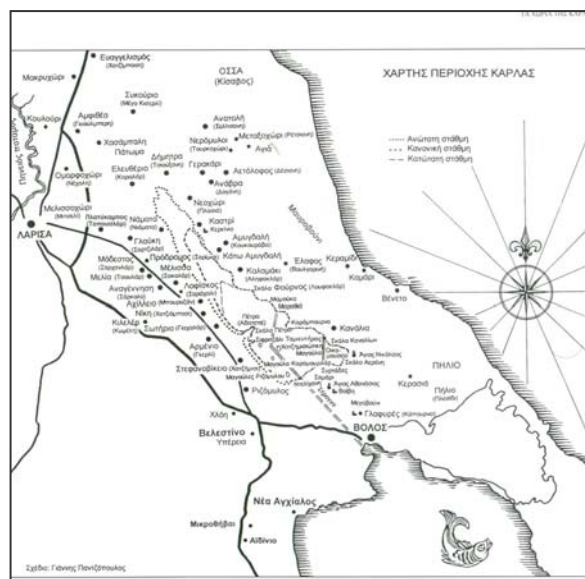
Ο Ιωάννης Λεονάρδος, που πέρασε από τα μέρη αυτά, γράφει για τα Κανάλια: «Κείμενα πλαγίως εις το ριζόν μιας βουναράχης παρά την λίμνην Κάρλαν εις εξαίρετον τοποθεσίαν. Τούτου του χωρίου οι κάτοικοι τρέφονται μέρος μεν με το οψάρευμα από ταύτην την λίμνην, μέρος δε, με την γεωργίαν.. Εδώ ολόγυρα όλη σχεδόν η ορεινή τοποθεσία δείχνει ένα χαριέστατον τόπον, δια την ημερότητα του κλίματος, δια την αξιοθέατον θεωρίαν του, και δια τας πολλάς κοιλάδας, τα οποία κατ' εξοχήν προς το βόρειον μέρος σχηματίζουσι τα πτερύγια του Πηλίου και της Όσσης». (Λεονάρδος, 1992)

Για τα Κανάλια γράφει ο Αντώνιος Μηλιαράκης: «... φθάνει τις εις Κανάλια, την κυρίαν κόμην των όχθων της λίμνης, διότι η κ. Κάρλα, η δούσα και το νέον όνομα εις την λίμνην δεν σώζεται. Τα Κανάλια περικυκλούνται υπό τινον δένδρων εν μέσω βράχων γυμνών και φαιών (έχουσι 1050 κατοίκους μετερχομένους την αλιείαν εν τη λίμνη, ην μόνοι νέμονται). Η κόμη κατοικείται μόνον υπό γυναικών, οι άνδρες ζώσιν εν τη λίμνη αυτή εντός ξυλοπαγών καλυβών, των οποίων οι πάσσαλοι είναι βεβυθισμένοι εν τη γη και στηρίζουσιν αυτάς υπέρ το ύδωρ. Οι Καναλιώται επανέρχονται εις την κόμην των μόνον το εσπέρας του Σαββάτου επί μονοξύλων. Τα περί την λίμνην μέρη είναι υγιεινά, διότι τα ύδατα αυτής ανανεούνται εκ της εισροής των υδάτων του Πηνειού». Από το Β.Δ. Ζώτο Μολοσσό πληροφορούμαστε για τα Κανάλια: «1 ώρα από Κάπουρνα και 3 από Βόλον και από Φερρές, 250 οικογ. 1200 ψ. εκκλησίαν της Κοιμήσεως και σχολείον δημοτικόν, κτήμα των έχουσι την λίμνην Κάρλαν νεμόμενοι αυτήν δια της αλιείας και γεωργίας των όχθων αυτής ουσών καρποφόρων» Για τους Καναλιώτες ο Ζωσιμάς Εσφιγμενίτης αναφέρει ότι «οι πλείστοι εισίν αλιείς, επειδή έχουσιν ανέκαθεν το προνόμιον να αλιεύωσιν εις την λί-

μνην Βοιβήδα». Οι Καναλιώτες, γράφει ο Δωρόθεος Σχολάριος «μόνοι νέμονται την λίμνην Βοιβήδα (Κάρλαν) αλιεύοντες εν αυτή· όθεν είναι αλιείς και γεωπόνοι». (Ρούσκας, 2001)

Τα Κανάλια ορίστηκαν πρωτεύουσα του Δήμου Βοίβης Β' τάξεως, που συστήθηκε με το από 31 Μαρτίου 1883 διάταγμα «Περί της εις δήμους διαιρέσεως της εν τω νομώ Λαρίσης επαρχίας Βόλου» (Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος αριθ. 126 σελ. 650-652, εν Αθήναις 2 Απριλίου 1883) και περιελάμβανε τα χωριά Κανάλια, Κάπουρνα και Κερασιά. Με το από 5 Αυγούστου 1883 διάταγμα «Περί του εμβλήματος της σφραγίδας του δήμου Βοίβης» (Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος αριθ. 320 σελ. 1832, εν Αθήναις 9 Αυγούστου 1883) εγκρίθηκε «ίνα η σφραγίς του δήμου Βοίβης φέρη έμβλημα εν τω μέσω μεν "κόρην ευσταλή, φέρουσαν εν χερσί κάνιστρον πλήρες ανθέων και καρπών" περίξ δε τας λέξεις δήμος Βοίβης» (Ρούσκας, 2001)

Τελειώνοντας τη σύντομη αυτή περιδιάβαση στις ιστορικές πηγές καθώς και στις αναφορές των περιηγητών, πιθανολογούμε ότι οι σημερινοί Καναλιώτες είναι απόγονοι των κατοίκων της αρχαίας Βοίβης, που αφού υπέστησαν ταλαιπωρίες και διωγμούς, κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας, επανήλθαν στο

φυσικό τους χώρο, αυτόν της λίμνης, μια που ανέκαθεν θεωρούνταν δικαιούχοι της λίμνης και αυτοί που την εξουσίαζαν σε όλες τις περιόδους. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το γεγονός ότι και μεταγενέστερα εκεί βρίσκονταν η έδρα των υπηρεσιών της λίμνης καθώς και του Δήμου Βοίβης.

2.2. Σημερινή κατάσταση

Το σημερινό χωριό δεν έχει καμία σχέση με τον παρακάρλιο οικισμό που άκμασε στο πέραςμα των χρόνων. Τίποτα πια δε θυμίζει τον ιδιαίτερο και μοναδικό στο είδος του παραλίμνιο οικισμό. Τα σπίτια του χωριού, έχοντας το δικό τους στυλ, είναι νεόχτιστα τα περισσότερα, είτε μετά το μεγάλο σεισμό, είτε μετά την γερμανική κατοχή (το χωριό κάηκε από τους Γερμανούς).

Στα Κανάλια μπορεί να φτάσει κανείς μέσα από διάφορες διαδρομές. Η πιο όμορφη είναι αυτή που απέχει 25 χιλιόμετρα από το Βόλο και περνά από τα χωριά Γλαφυρά και Κερασιά. Ακολουθώντας αυτή τη διαδρομή και προσπερνώντας την Κερασιά, βρίσκεσαι σε ένα λαγκάδι το οποίο χωρίζει στη μέση ο δρόμος. Στα δεξιά σου απλώνεται μια κοιλάδα, η οποία διασχίζεται από το χείμαρρο Κερασιώτη και φτάνει ως τους πρόποδες των γύρω βουνών (Μαυροβούνι) και ως τα όρια της πρώην λίμνης Κάρλας. Στην κοιλάδα αυτή υπολογίζεται ότι υπάρχουν 200.000 περίπου αμυγδαλιές. Αν μάλιστα τύχει να κάνεις τη διαδρομή την εποχή ανθοφορίας των δέντρων, βρίσκεσαι μπροστά σε μια απaráμιλλη σε ομορφιά εικόνα, βγαλμένη μέσα από παραμύθι.

Άλλη διαδρομή για να φτάσει κανείς στα Κανάλια, είναι αυτή από το εθνικό δρόμο Βόλου – Λάρισας. Στη διασταύρωση του Π.Ε.Β. (προκεχωρημένο εργοστάσιο βάσης), στρίβοντας δεξιά, ακολουθείς μια διαδρομή που βρίσκεται ακριβώς δίπλα στην πρώην λίμνη και φτάνει στο χωριό περνώντας από τον Άγιο Νικόλαο. Είναι ένας μεσαιωνικός μονόχωρος ναός, καμαροσκέπαστος, που ανατολικά απολήγει σε τρίπλευρη εξωτερικά και ημικυκλική εσωτερικά κόγχη και στα δυτικά του φέρει μικρό νάρθηκα. Έχει τρεις εισόδους και εσωτερικά φωτίζεται από τρία δίβολα παράθυρα. Είναι χτισμένος με μάρμαρο, λιθόπλινθους και πωρόλιθους και εσωτερικά φέρει τοιχογραφίες του 12^{ου} και 13^{ου} αι.

Αφήνοντας τον Άγιο Νικόλαο, βλέπεις ήδη μπροστά σου αμφιθεατρικά τα Κανάλια, να απλώνονται στους πρόποδες του Μαυροβουνίου. Στα αριστερά

του χωριού, υπάρχει λόφος κατάφυτος από πεύκα (Κούτρα) και πάνω του το ξωκλήσι του Αγίου Νεκταρίου, με μια πανοραμική θέα προς όλο τον κάμπο και τα περιβόλια με τις αμυγδαλιές.

Διασχίζοντας το δρόμο προς την πλατεία του χωριού, βλέπουμε γραφικά σπίτια, τα περισσότερα μονώροφα ή διώροφα, τα οποία και μοιάζουν μεταξύ τους. (κατασκευάστηκαν βάσει του ίδιου σχεδίου μετά το μεγάλο σεισμό). Όλα τα σπίτια φέρουν σκεπή από κεραμίδια. Στο εσωτερικό του χωριού, όλοι οι δρόμοι καταλήγουν στην πλατεία και είναι τσιμεντοστρωμένοι. Δυστυχώς η «εξέλιξη» και η έλευση των αγροτικών μηχανημάτων, χάλασε και τα παραδοσιακά πέτρινα καλντερίμια. Η πλατεία του χωριού, έχει παραδοσιακό χρώμα, είναι στρωμένη με πλάκες και σχεδόν όλη σκεπασμένη από μουριές. Γύρω της υπάρχουν καταστήματα, τσιπουράδικα και οι απαραίτητες καφετέριες της εποχής.

Μετά την αποξήρανση της λίμνης Κάρλας, οι κάτοικοι των Καναλίων, έχασαν ένα μέρος από τη ζωή τους. Τώρα πλέον οι περισσότεροι είναι γεωργοί και μερικοί κτηνοτρόφοι. Κύρια γεωργική απασχόληση είναι η καλλιέργεια της αμυγδαλιάς, που είναι φημισμένη για την ποιότητα και τη νοστιμιά των προϊόντων. Δεν ξέχασαν όμως ποτέ τη λίμνη και τη συμβίωση μαζί της και περιμένουν με ανυπομονησία της επαναφορά της.

Τα Κανάλια εκκλησιαστικά υπάγονται στη Μητρόπολη Δημητριάδος. Πολιούχος του χωριού είναι ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, χτισμένος πάνω στα θεμέλια της παλιάς εκκλησίας που ανατινάχτηκε από τους Γερμανούς το 1943, γιατί μέσα στο ιερό της βρέθηκε οπλισμός του ΕΛΑΣ.

Επίσης στο χωριό υπάρχει ο ναός του Αγίου Χαραλάμπους, χτισμένος το 1930 και δίπλα του η πρώτη εκκλησία του χωριού ο Άγιος Αθανάσιος που καταστράφηκε από τους σεισμούς. Υπάρχουν ακόμα τα ξωκλήσια του Αγ. Νεκταρίου, του Αγ. Τρύφωνα και του Αγ. Γεωργίου.

Στον αθλητικό τομέα το χωριό εκπροσωπείται από τον «Απόλλωνα Καναλίων», έναν ιστορικό σύλλογο, με έτος ίδρυσης το 1951 και δικό του γήπεδο στο χωριό.

Στο χωριό υπάρχει Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο. Το 1963 ιδρύθηκε, με ενέργειες της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, Γηροκομείο. Υπάρχει επίσης περιφερειακό ιατρείο και αστυνομικός σταθμός.

Κατά την τελευταία απογραφή τα Κανάλια είχαν 1424 κατοίκους.

Αεροφωτογραφία του χωριού

2.3. Αποξήρανση – Επιπτώσεις – Ελπίδες από την ανασύσταση

Η Κάρλα, με τα άφθονα ψάρια της, υπήρξε για τη γύρω περιοχή, τρόπος πολιτισμικής εξέλιξης, καθώς και ανάπτυξης ενός μοναδικού τρόπου ζωής, ενός μοναδικού λιμναίου πολιτισμού. Το κύριο μέρος των αλιέων της λίμνης ήταν Καναλιώτες και όταν αναφερόμαστε στο λιμναίο πολιτισμό, εννοούμε αυτούς, μιας και αυτοί ήταν που ζούσαν μέσα στη λίμνη 9 μήνες το χρόνο.

Έφτιαχναν με μοναδικό τρόπο τις καλύβες τους στην επιφάνεια της λίμνης, από καλάμια, με μια μοναδική αρχιτεκτονική που δε συναντάς πουθενά αλλού. Οι ίδιοι επίσης κατασκεύαζαν τα «καράβια» τους, με τα οποία όργωναν τη λίμνη.

Είναι φυσικό λοιπόν, μιας και από αρχαιοτάτων χρόνων ζούσαν μαζί της, να αποτελεί η λίμνη αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής τους. Έτσι λοιπόν η συμβίωση με τη λίμνη, τους είχε κάνει να αναπτύξουν δικούς τους κανόνες ζωής και επικοινωνίας, δικά τους ήθη και έθιμα καθώς και μια ξεχωριστή κοινωνική ζωή στηριγμένη πάντα στη λίμνη.

Έτσι ακόμα και σήμερα όταν μιλάμε για Κάρλα εννοούμε τα Κανάλια και τον άρρηκτο δεσμό μεταξύ τους.

Αυτό όμως δεν το έλαβαν υπ' όψιν εκείνοι που σχεδίασαν και υλοποίησαν το «άδειασμα» της λίμνης και τον τεχνητό της θάνατο. Δεν υπολόγισαν ή παράβλεψαν ηθελημένα το γεγονός ότι η αποξήρανση αυτή σκότωνε και το λιμναίο πολιτισμό που είχε εκεί αναπτυχθεί και ταυτόχρονα ότι οδηγούσαν σε οικονομικό μααρασμό και εγκατάλειψη ένα μεγάλο κεφαλοχώρι της περιοχής.

Η αρχή του τέλους άρχισε με τη δημιουργία των αντιπλημμυρικών έργων στην περιοχή της Λάρισας, στη νότια πλευρά του Πηνειού, που είχαν σαν αποτέλεσμα τα νερά του ποταμού να σταματήσουν να χύνονται στην Κάρλα. Το έργο αυτό που είχε σαν σκοπό την προστασία των χωριών της περιοχής από τις πλημμύρες, είχε σαν αποτέλεσμα να πέσει η στάθμη της λίμνης (δεκαετία του 50) και να αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση για τα ψάρια που ζούσαν σε αυτήν.

Και όχι μόνο δεν έγινε καμιά προσπάθεια για την αντιμετώπιση της κατάστασης, αποφασίσθηκε η αποξήρανση της λίμνης με σκοπό την ανάπτυξη της γεωργίας στις αποκαλυπτόμενες εκτάσεις. Κανείς όμως δεν υπολόγισε ότι για το άδικο τέλος της η λίμνη θα εκδικούνταν κάποτε.

Η μελέτη ανατέθηκε, από το Υπουργείο Γεωργίας, στον Κ. Παπαδάκη το 1953. Μετά από 1 έτος, η ολοκλήρωση της μελέτης, προέβλεπε την κατασκευή διώρυγας για τη διοχέτευση των υδάτων στον Παγασητικό κόλπο, τη δημιουργία αναχωμάτων και αποστραγγιστικών τάφρων. Δεν προβλεπόταν όμως η ολοκληρωτική αποξήρανση της λίμνης, αλλά ο περιορισμός της σε μία έκταση 64.700 στρεμμάτων στο Ν.Α. τμήμα της.

Η αποξήρανση περιέλαβε τελικά ολόκληρη τη λίμνη παρά τις προτάσεις της μελέτης για τη δημιουργία ταμιευτήρα. Σημαντική για την εποχή της η μελέτη Παπαδάκη δεν ασχολήθηκε εν τούτοις καθόλου με τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις της αποξήρανσης, ενώ οι επιλογές της ήταν οι καλύτερες δυνατές από τη στιγμή που η αποξήρανση είχε ήδη αποφασιστεί σε επίπεδο Διοίκησης. Άλλωστε η μελέτη είχε αξιοποιήσει και τις προγενέστερες έρευνες καταλήγοντας σε συγκεκριμένες υδρολογικές κι εδαφολογικές αναλύσεις. Η μελέτη έδινε ένα λεπτομερές σχέδιο αξιοποίησης της περιοχής, προτείνοντας πολυκαλλιέργεια, ευρεία χρήση χλωρών λιπάνσεων, εκμετάλλευση των εδαφών με βελτιωτικά ψυχανθή, αποκλεισμό ειδών ευπαθών στα αλκαλικά εδάφη και χρονική κλιμάκωση των καλλιεργειών παράλληλα με την αξιοποίηση των εδαφών που θα αποκαλύπτονταν.

Η αποξήρανση κι οι συνέπειες που προέκυψαν από τη μη ολοκλήρωση του έργου με την κατασκευή του ταμιευτήρα μας δίνει για μια ακόμη φορά το

μήνυμα ότι η επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον πρέπει να είναι προσεκτικά σχεδιασμένη κι ολοκληρωμένη, για να προστατεύει κατά τον καλύτερο τρόπο το περιβάλλον. Πρέπει να περάσουμε σε μια αντίληψη πρόληψης κι όχι θεραπείας εκ των υστέρων. Το ανεξέλεγκτο της άβαθους λίμνης, ο κίνδυνος των πλημμύρων, το υφάλμυρο των νερών

κι η ανάγκη σε γεωργική γη ήταν τα κριτήρια με τα οποία η Πολιτεία αποφάσισε την αποξήρανση της λίμνης με σήραγγα προς τον Παγασητικό Κόλπο και στη συνέχεια ταμιευτήρα 64.700 στρεμμάτων με σκοπό τον έλεγχο της λίμνης, την αντιμετώπιση των πλημμύρων, την προστασία του Παγασητικού, την άρδευση χιλιάδων στρεμμάτων γης και τη μερική έστω αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Η σήραγγα διανοίγεται και αρχίζει να λειτουργεί αδειάζοντας τα νερά της λίμνης στον Κόλπο. Ο πυθμένας της λίμνης στέγνωσε κι έσκασε παίρνοντας εφιαλτική όψη: τα πουλιά έφυγαν, τα ψάρια έλειψαν, τα βατράχια σώπασαν κι άκρα σιωπή κάλυψε την πρώην λίμνη. Τα μελετημένα όμως για την Κάρλα έργα δεν κατασκευάστηκαν στο σύνολο τους κι οι προτάσεις της εγκεκριμένης μελέτης σχετικά με τη διαχείριση των έργων και το καθεστώς της περιοχής δεν υιοθετήθηκαν.

Πριν από πενήντα χρόνια «η κυρίαρχη σχέση ήταν Ανάπτυξη με Καταστροφή και τώρα Ανάπτυξη με Προστασία. Η σχέση Ανάπτυξη - Καταστροφή - Προστασία είναι ενιαία διαδικασία, περίπλοκη, αντιφατική και πάντοτε. διαπλεκόμενη με το κυρίαρχο στοιχείο της σύγχρονης ζωής, το Κέρδος.

Γρήγορα φάνηκαν οι τρομακτικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τη μη ολοκλήρωση του έργου, όπως προβλεπόταν με την κατασκευή του ταμιευτήρα των 64.700 στρεμμάτων. Αυτές είναι:

- ❖ Ραγδαία πτώση της υπόγειας υδροφορίας.
- ❖ Εισχώρηση του θαλάσσιου μετώπου στον ευρύτερο χώρο της περιοχής Κάρλας.
- ❖ Επιπτώσεις στον κλειστό Παγασητικό Κόλπο και τεράστια εμφάνιση φυτοπλαγκτού σε διάφορες χρονικές περιόδους.
- ❖ Εμφάνιση ρηγμάτων μεγάλου βάθους και μήκους, ακόμα και μέσα σε οικισμούς και καταστροφή κτισμάτων.
- ❖ Επιπτώσεις στην πανίδα και χλωρίδα της περιοχής.
- ❖ Αδυναμία υδροδότησης πόλεων κι οικισμών.
- ❖ Καταστροφή γεωτρήσεων και ξήρανση πηγών μεταξύ των οποίων και η ιστορική Υπέρεια του Βελεστίνου.

Εκτός από τις παραπάνω επιπτώσεις, στο κοινωνικό επίπεδο οι επιπτώσεις της αποξήρανσης ήταν δραματικές. Οι προσδοκίες για απόκτηση γης διαψεύστηκαν. Αν οι αναπτυξιακές προσδοκίες διαψεύστηκαν με μια χρονική υστέρηση, οι κοινωνικές ανισότητες οξύνθηκαν εξ αρχής μέσα από μια ανακατανομή των δικαιωμάτων στους φυσικούς πόρους (έδαφος, νερό), που επέφερε η ίδια η αλλαγή της χρήσης τους.

Όσο για τους αγρότες χωρίς κλήρο και τους πρώην ψαράδες, «παρακολουθούσαν αμήχανοι τις νέες εξελίξεις, ψηλαφώντας έκθαμβοι την αποσάθρωση του κοινωνικού εκείνου πλαισίου και μιας αντίστοιχης φυσικής πραγματικότητας που, αν και τους κρατούσε για αιώνες καθηλωμένους σε μια αυστηρά αρθρωμένη κατάσταση ύπαρξης, τους επέτρεπε τουλάχιστον ν' αναγνωρίζουν το μέλλον, συχνά πανομοιότυπο με το παρελθόν» (Ρούσκας, 2001).

Αυτό φυσικά δε σημαίνει ότι έλειψαν οι μικροκαταπατητές κι οι αγρότες χωρίς κλήρο που έσπειραν χωράφια με το «έτσι θέλω» για να τα δουν συχνά πλημμυρισμένα λίγους μήνες πριν από τη συγκομιδή.

Στο μεταξύ πληθώρα καταπατητών καταφέρνουν να αναγνωρίσουν τίτλους ιδιοκτησίας μέσα στη λίμνη, καταφεύγοντας στα αρχεία του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών στην Κωνσταντινούπολη κι αναζητώντας τη βούλα κάποιου πασά να φιγουράρει κάτω από το όνομα του μακρινού προγόνου τους. Οι κρατικές γαίες παραχωρούνται με νομαρχιακές αποφάσεις που εκδίδονται κάθε χρόνο σ' ακτήμονες καλλιεργητές, ενώ η έννοια του ακτήμονα τίθεται εν αμφιβάλω. Οι υποσχέσεις των κυβερνήσεων μετά το 1981 για ρύθμιση του θέματος δεν πραγματοποιήθηκαν παρότι ως αντιπολίτευση είχαν αξιοποιήσει στο έπακρο τις τοπικές διαμάχες

Μεγάλη ήταν η κοινωνική κι επαγγελματική διαφοροποίηση των κατοίκων της περιοχής. Οι κάτοικοι ιδιαίτερα των Καναλιών και των οικισμών που βρίσκονται στις ανατολικές όχθες της λίμνης υποχρεώθηκαν σ' έντονες αλλαγές. Καταργήθηκε το περιβάλλον τους, χάθηκε ο υγρός κόσμος τους, άλλαξε η ζωή τους. Από άνθρωποι του νερού έγιναν άνθρωποι της γης κι εκεί που έπιαναν άλλοτε ψάρια, τώρα έσπερναν σιτάρι. Πρώτοι οι ψαράδες της λίμνης διαμαρτυρήθηκαν με πορεία στη νωπή ακόμα λάσπη του πυθμένα της λίμνης, αμέσως μετά το άδειασμα του νερού της στον Παγασητικό Κόλπο. Οι ψαράδες ίδρυσαν σχεδόν αμέσως, το 1964, το Σύνδεσμο Αλιέων Αποστραγγισθείσης Λίμνης Κάρλας

Αυτή η δραματική μεταστροφή είχε επιπτώσεις και στο δημογραφικό πρόβλημα της περιοχής. Το γεγονός ότι οι παρακάρλιες κοινότητες έχασαν μετά την αποξήρανση μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού τους (8-20% μέχρι το 1985) παρότι ο γύρω κάμπος ανθεί, επιβεβαιώνει, από οικονομική σκοπιά, την αποτυχία του εγχειρήματος. Στα Κανάλια, ποσοστό 30% των κατοίκων μετανάστευσε μετά την αποξήρανση στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, αλλά και στο εξωτερικό (Ευρώπη, Αυστραλία, Αμερική). Το δρόμο της μετανάστευσης πήραν κυρίως οι νεότεροι σ' ηλικία ψαράδες. Ποσοστό 40% στράφηκε στη γεωργία μέσα στο χώρο της λίμνης, αλλά και στις παρόχθιες εκτάσεις στις οποίες

καλλιεργούνται αμυγδαλιές. Ένα άλλο ποσοστό 20% έγιναν βιομηχανικοί εργάτες στις βιομηχανίες του Βόλου κι ένα άλλο ποσοστό 10% που προϋπήρχε στη σύνθεση του πληθυσμού των Καναλιών, ασχολείται με την κτηνοτροφία.

Η αποξήρανση της λίμνης Κάρλας επέφερε σημαντική αλλαγή στην τροφοδοσία των υπόγειων υδάτων της ανατολικής Θεσσαλίας. Μέχρι το 1962 η περιοχή που βρίσκεται ανατολικά του παλιού δρόμου Λάρισας - Βόλου, πλημμύριζε από τα νερά της λίμνης, μ' αποτέλεσμα μια ποσότητα νερού να τροφοδοτεί τους υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες που βρίσκονται μέσα στις προσχώσεις της λεκάνης. Όταν ανέβαινε η στάθμη της λίμνης τα γύρω από τη λίμνη ασβεστολιθικά πετρώματα απορροφούσαν αυτό το νερό και δημιουργούσαν μια υπόγεια λίμνη που κάλυπτε το μισό περίπου θεσσαλικό κάμπο και συντελούσε στην ευφορία του.

Όσο η Κάρλα ήταν λίμνη, υποστηριζόταν από τους ψαράδες και τους κατοίκους της περιοχής η ύπαρξη ενός τέρατος, από τα υπόκωφα μουγκρητά που ακούγονταν από τον πάτο της λίμνης. Οι ανακατατάξεις του νερού όταν κυλούσε υπόγεια, οι ανακατατάξεις στα πετρώματα με το νερό δημιουργούσαν αυτόν το θόρυβο και μούγκριζε η λίμνη. Αυτόν το θόρυβο άκουγαν οι ψαράδες κι έλεγαν ότι είναι τέρας. Με την αποξήρανση της Κάρλας αποκαλύφτηκε το μυστικό της ευφορίας του θεσσαλικού κάμπου. Η ύπαρξη της υπόγειας λίμνης αγνοούταν μέχρι την ολοκλήρωση της αποξήρανσης. Φυσικό επακόλουθο του έργου ήταν κι η αποξήρανση της υπόγειας λίμνης κι η μείωση της ευφορίας της γης. Πριν από την αποξήρανση ο υδροφόρος ορίζοντας βρισκόταν σ' ένα βάθος 0,50 έως 3 μέτρων το πολύ, ενώ σήμερα για να βρεθεί νερό, απαιτούνται βαθιές γεωτρήσεις που συνήθως φτάνουν τα 150 μέτρα, όπως άλλωστε και στον υπόλοιπο θεσσαλικό κάμπο. Έτσι η άρδευση γίνεται ενεργοβόρα και πανάκριβη, ενώ κι η ποιότητα του νερού έχει πέσει αισθητά. Το καλλιεργητικό κόστος είναι πλέον τεράστιο και τα αποτελέσματα αμφίβολα. Έτσι, ενώ 70 εκατομμύρια κυβικά γλυκού νερού χύνονται κάθε χρόνο στον Παγασητικό για τους καλλιεργητές το υποβαθμισμένο νερό κοστίζει χρυσάφι.

Γενικά είναι εμφανές, ότι η αποξήρανση της λίμνης βοήθησε ώστε το κλίμα της περιοχής να πάρει ηπειρωτικότερο χαρακτήρα. Η ευρύτερη περιοχή

σύντομα θα δεχτεί τις συνέπειες των κλιματικών μεταβολών. Το μικροκλίμα της περιοχής κατατάσσεται στο μεσογειακό ηπειρωτικού χαρακτήρα, που χαρακτηρίζεται από ζεστό και ξηρό καλοκαίρι κι από ψυχρό κι υγρό χειμώνα. Τα στοιχεία από τους βροχομετρικούς σταθμούς της περιοχής δείχνουν αυξημένες βροχοπτώσεις πριν από την αποξήρανση της λίμνης. Η ελονοσία μ' όλα τα επακόλουθα της ήταν η πλέον γνωστή αρρώστια στη Θεσσαλία, διαδομένη σ' όλο το μήκος και το πλάτος της. Από τον Άγγλο περιηγητή Mezieres, που επισκέφτηκε το 1669 το σουλτάνο Μωάμεθ, μαθαίνουμε πως ο Σουλτάνος ξεκαλοκαίριαζε στον Όλυμπο για να προστατευτεί από τις ζέστες και τους ελώδεις πυρετούς που μάστιζαν το θεσσαλικό κάμπο. Ο Αργύρης Φιλιππίδης μας πληροφορεί στις αρχές του 19ου αιώνα ότι, στο χωριό Ντιλίχαλι στις νότιες όχθες της λίμνης «το καλοκαίρι δεν έχουν άνεσιν καθόλου από τα κουνούπια». Ο Mezieres μας δίνει την ενδιαφέρουσα πληροφορία σχετικά με την υγεία των Καναλιωτών ψαράδων που για εννιά μήνες το χρόνο ζούσαν μέσα στις καλύβες πάνω στο νερό ανάμεσα στις καλαμιές. Μαθαίνουμε λοιπόν από αυτόν ότι, ενώ οι πληθυσμοί γύρω από τη λίμνη μαστίζονται από την ελονοσία, οι Καναλιώτες δεν προσβάλλονται από την ασθένεια αυτή κι είναι υγιείς. Ο Αντώνιος Μηλιαράκης αναφέρει ότι *«τα περί την λίμνην μέρη είναι υγιεινά, διότι τα ύδατα αυτής ανανεούνται εκ της εισροής των υδάτων του Πηνειού.»* Σύμφωνα μ' άλλη πληροφορία οι κάτοικοι των Καναλιών είναι σχεδόν ασθενοί, ως εκ του νοσηρού κλίματος του χωριού.” (Ρούσκας Γ., 2001)

Όλα αυτά οδήγησαν το χωριό των Καναλιών σε οικονομικό μαρασμό και σιγά σιγά στην εγκατάλειψη. Σήμερα, μετά από άσχημες χρονιές, όσον αφορά τα καιρικά φαινόμενα, που είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της αμυγδαλοπαραγωγής, ελάχιστοι νέοι παραμένουν στο χωριό. Στην πλατεία που πρώτα έσφυζε από ζωή, τώρα δε βλέπεις παρά μονάχα λίγους γερόντους να κουβεντιάζουν κάτω από τις μουριές, αναπολώντας τις παλιές καλές μέρες στη λίμνη.

Γενικά το τοπίο του κάμπου με την αποξήρανση της Κάρλας άλλαξε ριζικά. Η αλλαγή αυτή ήταν τόσο μεγάλη, ώστε ο Θεσσαλός συγγραφέας Μ. Καραγάτσης να αναφωνεί: *«Θεσσαλία μου, πώς σε κατάντησαν έτσι, πού είναι*

οι λίμνες και τα έλη σου, που είναι οι βάλλοι με τα βούρλα των;» Το οικολογικό κόστος της αλλαγής είναι ανυπολόγιστο και, δυστυχώς, πολλές φορές, όπως στην περίπτωση της Κάρλας έγινε χωρίς ανάλογο οικονομικό όφελος και μάλλον με ζημία. (Ντάφης Σπ., 1996)

Σύμφωνα με έκδοση του ΤΕΕ Τμήμα Μαγνησίας, που πρωτοστάτησε για την ανασύσταση της Κάρλας με ημερίδες κι υποβολή φακέλου στα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Βρυξέλλες τον Ιούνιο του 1999, η δημιουργία του ταμιευτήρα θα έχει επιδράσεις και επιπτώσεις:

- ❖ Στο φυσικό περιβάλλον (αποκατάσταση υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα, σταμάτημα εξαντλητικής άντλησης υπόγειων στρωμάτων, βελτίωση ποιότητας νερών, προστασία Παγασητικού Κόλπου, υποχώρηση του μετώπου θαλασσινού νερού που έχει εισχωρήσει στο εδαφικό στρώμα της περιοχής, μερική αποκατάσταση μικροκλίματος, χλωρίδας και πανίδας).

- ❖ Στο βιοτικό περιβάλλον (επανεμφάνιση υδρόβιων πουλιών, ανάπτυξη μέσα στον ταμιευτήρα αξιόλογων ιχθυοπληθυσμών).

- ❖ Στο κοινωνικό κι οικονομικό περιβάλλον (τουριστική ανάπτυξη - οικοτουρισμός, δημιουργία μουσειακών χώρων και αξιοποίηση θέσεων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, διατήρηση του παραδοσιακού τρόπου ζωής των Καναλιωτών ψαράδων, ανάπτυξη αειφόρου τουρισμού με μοναδικό χαρακτήρα, που να έχει γνώμονα τη διαφύλαξη των πολιτιστικών στοιχείων και την προστασία του περιβάλλοντος).

- ❖ Στην ανάδειξη της αρχαιολογικής κληρονομιάς της περιοχής (Πέτρα, Χατζήμισιώτικη Μαγούλα, Γλαφυρές, Βοίβη, Λακέρεια, Άμυρος, Κερκίνιο, Άγιος Νικόλαος, βυζαντινό κάστρο στο Καστρί), και των πολιτιστικών αξιών (δημοτικά τραγούδια, λαϊκή τέχνη, μύθοι και θρύλοι, ήθη και έθιμα που σχετίζονται με τη λίμνη και την παραδοσιακή ζωή των ψαράδων, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, παραδοσιακή κατασκευή караβιών και εργαλείων), στην ίδρυση οικομουσείου δίπλα στον ταμιευτήρα (με ανθρωπολογικό κι εθνογραφικό χαρακτήρα) και στην ανάπτυξη αθλητικών δραστηριοτήτων που έχουν σχέση με το νερό. Όλα τα παραπάνω μπορούν μετά την αποκατάσταση του υ-

γρότοπου να συμβάλουν στην ανάδειξη κι ανάπτυξη ολόκληρης της περιοχής. (Ρούσκας, 2001)

Οι κυβερνητικοί χειρισμοί υπήρξαν λανθασμένοι όσον αφορά την πρόταση ένταξης του έργου στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα ως αρδευτικού, ενώ είναι εξόχως περιβαλλοντικού χαρακτήρα, τη μη υποστήριξη του περιβαλλοντικού χαρακτήρα του έργου με την προετοιμασία των απαραίτητων μελετών, τη μη εκπόνηση μελέτης κόστους-οφέλους του έργου, απαραίτητης για την απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να χρηματοδοτήσει ή όχι το έργο, τη μη τήρηση του χρόνου δημοπράτησης του έργου το 1997 σύμφωνα με την ανακοίνωση του χρονοδιαγράμματος υλοποίησης.

«Το 2000 τονίστηκε ότι «η επαναδημιουργία της λίμνης Κάρλας είναι ένα έργο μεγάλης σημασίας και πολλαπλής σκοπιμότητας για την περιοχή, ένα έργο με τεράστια περιβαλλοντική σημασία που αποβλέπει στην αποκατάσταση του οικοσυστήματος το οποίο θα αποτελέσει το θεμέλιο λίθο για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής.» Υπό το πρίσμα αυτό στο πρόγραμμα του ΥΠΕΧΩΔΕ για την «προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος» έχει ενταχτεί ως αυτοτελές πρόγραμμα, με αυτοτελείς πόρους 45 δισ. δρχ., η επαναδημιουργία του οικοσυστήματος της Κάρλας.» (Ρούσκας Γ., 2001)

Η ανασύσταση της λίμνης Κάρλας, θα περιλαμβάνει 42.000 στρέμματα και χωροθετείται στο χαμηλότερο τμήμα της πρώην λίμνης κοντά στα Κανάλια. Θεωρείται «μάννα εξ ουρανού» για τους Καναλιώτες μιας και πιστεύουν ότι είναι η τελευταία ευκαιρία για να ξαναβιώσει το χωριό τους. Με τον ερχομό της λίμνης θα έρθει και ο ξεχασμένος τρόπος ζωής, ο μοναδικός στο είδος του. Βέβαια ποτέ πάλι η λίμνη δε θα μπορέσει να γνωρίσει τις παλιές της δόξες και να θρέψει γενιές και γενιές ανθρώπων. Απλά θα επιφέρει κάποια οικονομικά οφέλη στο χωριό από τον ιδιότυπο τουρισμό που πιστεύεται ότι θα αναπτυχθεί. Επίσης θα επιφέρει, στο μέτρο που αυτό είναι πλέον δυνατό, την οικολογική ισορροπία της περιοχής, που τόσο διαταράχτηκε από την αποξήρανση, καθώς και την αλόγιστη καλλιέργεια των εκτάσεων, κυρίως με τη χρήση φυτοφαρμάκων.

Ας ελπίσουμε ότι θα υλοποιηθούν όλα τα σχέδια για την επανασύσταση της λίμνης, μιας και το κράτος χρωστάει στους ανθρώπου αυτής της περιοχής αυτό που τους στέρησε, την ίδια τους τη ζωή.

3. Λίμνη Κάρλα

Κάρλα

Σαν σε πρωτοαντίκρισα από το βουνό ψηλά
του Λαμαρτίνου η Λίμνη
στα χείλη μου έφτασε απαλά.
Κάρλα, ω λίμνη πανώρια,
κάθε στιγμή που σε κοιτάζω, σε θαυμάζω.

Άννα Κοέν

3.1. Δημιουργία της λίμνης²

«Μετά τη βύθιση της Αιγηίδας και το σχηματισμό του Αιγαίου Πελάγους (τελευταία 500.000 έτη), αρχίζει μια φάση ταχείας αποστράγγισης των Θεσσαλικών βυθισμάτων, με τη διάνοιξη των Τεμπών, προς το Θερμαϊκό κόλπο.

Η υποχώρηση των μικρότερων λιμνών, που είχαν διαδεχθεί σε παλαιότερες γεωλογικά εποχές την τεράστια λίμνη της Θεσσαλίας, διευκολύνει τη συνένωση των παραποτάμων του Πηνειού με την κύρια κοίτη του, ενώ κατά θέσεις παραμένουν λίμνες (Κάρλα και Νεσσωνίς) και έλη (περιοχή Καρδίτσας – Τρικάλων – Φαρκαδόνας).

Έτσι δημιουργείται η Κάρλα, η αρχαία Βοιβηίς, που καταλάμβανε το νοτιοανατολικό τμήμα της ανατολικής λεκάνης της Θεσσαλικής πεδιάδας και αμέσως βορειότερα η Νεσσωνίς. Ο Ηρόδοτος, δύομισι περίπου χιλιάδες χρόνια πριν από την εποχή μας, διασώζει τον απόηχο που έφτασε στη δική του εποχή από τα βάθη της προϊστορίας για την ύπαρξη της τεράστιας Θεσσαλικής λίμνης, ενώ ο

² Στοιχεία για το κεφάλαιο αυτό αντλήθηκαν από το βιβλίο του Η. Λεφούση (βλέπε βιβλιογραφία)

Στράβων, ακολουθώντας τις αρχαίες παραδόσεις, λέει πως οι δύο αυτές λίμνες είναι λείψανα της μεγάλης προϊστορικής Θεσσαλικής λίμνης.

Ο Στράβων μάλιστα, που είναι ο πιο αναλυτικός από τους αρχαίους γεωγράφους και ιστορικούς που περιγράφουν την περιοχή της λίμνης, αναφέρει πως η Νεσσωνίς είναι μεγαλύτερη από τη Βοιβηίδα. Φαίνεται ότι στα αρχαία χρόνια, που τα τεχνικά αντιπλημμυρικά έργα ήταν πρωτόγονα, η Νεσσωνίς, όταν πλημμύριζε ο Πηνειός, ήταν σε μάκρος και φάρδος σχεδόν διπλάσια από τη Βοιβηίδα.

Ο Ηρόδοτος πάλι δεν αναφέρει καθόλου τη Νεσσωνίδα, ενώ μιλάει για το «τρεχούμενο» νερό της Βοιβηίδας σα να πρόκειται για ποτάμι, ταυτίζοντας την με τα ποτάμια της Θεσσαλίας. Ίσως η καρστική κατασκευή της λίμνης και η σύνδεσή της με τον Πηνειό δημιούργησαν μεταξύ του σχέση συγκοινωνούντων δοχείων, με αποτέλεσμα τη διοχέτευση του νερού όχι μόνο από τον Πηνειό προς τη λίμνη, αλλά και αντίστροφα, όταν η υδάτινη επιφάνειά της υπερέβαινε τη στάθμη του ποταμού και οι δύο λίμνες ενώνονταν.

Εξετάζοντας τις πηγές, κυρίως γεωγράφους, ιστορικούς και περιηγητές που αναφέρονται στην περιοχή, διαπιστώνει κανείς, ιδιαίτερα στα νεότερα χρόνια, μεγάλη σύγχυση σε ό,τι έχει σχέση με την ονομασία και τη θέση των δύο λιμνών, η έκταση των οποίων αυξομειωνόταν απ' ό,τι φαίνεται, ανάλογα με την εποχή. Η περιοχή των λιμνών και των βάλτων απλωνόταν από τον Πηνειό στο βορρά μέχρι τις Γλαφυρές στις απολήξεις του Πηλίου στο νότο. Ανατολικά ξεκινούσε απ' το βόρειο τμήμα της οροσειράς του Πηλίου και απλωνόταν δυτικά χωρίς φυσικά όρια και χανόταν στην πεδιάδα.

Ο Αρχίνος αναφέρει στα «Θεσσαλικά» του και τις δύο λίμνες, λέγοντας ότι η Βοιβηίς συγχωνευόταν με τη Νεσσωνίδα κατά την εποχή των βροχών. Ο Όμηρος αναφέρει μόνο τη Βοιβηίδα, την οποία ο Ευριπίδης αποκαλεί «καλλίναον» (=ρέουν ωραία τα νερά της, ομορφόρευσσα) και την περιοχή της «πολυμηλοτάτην», δηλαδή τόπο που έβοσκαν πολυάριθμα κοπάδια. Ο Σκύμνος τη θεωρεί βαθιά λίμνη, ενώ ο Πίνδαρος κάνει λόγο για τις απόκρημνες όχθες της.

Ο Ησίοδος και ο Λουκιανός, μιλάνε για τη Βοιβηίδα αλλά και πολλοί άλλοι αρχαίοι συγγραφείς και ιστορικοί αναφέρονται σ' αυτήν ή σε γεγονότα που δραματίστηκαν στην περιοχή της. Ο Σκύλαξ ο Αθηναίος, ο Φερεκύδης, ο Καλλί-

μαχος, ο Ελλάνικος, ο Ησύχιος, ο Φιλόστρατος, ο Οβίδιος, ο Τίτος Λίβιος, ο Πλίνιος, ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, ο Στέφανος ο Βυζάντιος και στα νεότερα χρόνια ο Πατριάρχης Καλλίνικος (1766). Οι ξένοι περιηγητές J. Bjornstahl (1779), W. M. Leake (1800), J.L.S. Bartholdy (1803), H. Holland (1812), A. Mezieres (1853), O. Kern (1900) και οι Έλληνες Μελέτιος (1728), Δ. Φιλίππιδης και Γ. Κωνσταντάς (1791), Αργύρης Φιλίππιδης (1813), Ι. Λεονάρδος (1836), Ν. Μάγνης (1860), Ν. Ρηματισίδης (1874), Δωρόθεος Σχολάριος (1877), αναφέρουν σημαντικά στοιχεία για την Κάρλα και την ευρύτερη περιοχή της.

Οι συχνές πλημμύρες όμως και η συχνή γειτνίαση των δύο λιμνών, δημιούργησαν μεγάλη σύγχυση στους αρχαίους και νεότερους συγγραφείς, με αποτέλεσμα αρκετοί από αυτούς να αναφέρουν τη μια λίμνη με το όνομα της άλλης. Αποκαλούν τη Βοιβηίδα Εξερό και τη Νεσσωνίδα Κάρλα, ενώ ο Γάλλος περιηγητής Mezieres στα 1853, γράφει πως είναι αδύνατο να καθοριστούν τα ακριβή όρια της Κάρλας στη βορινή πλευρά της, γιατί τελειώνει με έλη κρυμμένα κάτω από τη χλόη και τις πόες. Από αυτά τα κρυμμένα έλη, στα οποία κινδύνεψε να βυθιστεί και ο ίδιος ο Μεζίετεχ, όταν επιχείρησε να πάει από τη Λάρισα στην Αγία, πρέπει να άρχιζε η Νεσσωνίς που έφτανε μέχρι τον Πηνεϊό και ονομαζόταν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας Καρά-τσαϊρ, δηλαδή Μαυρολίβαδο.»

3.2. Τα ονόματα της λίμνης³

Η πρώτη ονομασία της λίμνης ήταν Βοιβηίς (Βοιβηίδα), όνομα που το πήρε από την αρχαία πόλη Βοίβη, ερείπια της οποίας υπήρχαν σύμφωνα με μαρτυρίες περιηγητών νοτιοδυτικά του σημερινού χωριού Κανάλια. Κατά την αρχαιότητα επίσης συναντάμε και τις παρακάτω ονομασίες όπως Βοιβιάς, Βοιβιά, Οσσαία και Ξυνιάς. Το Βοιβηίς πιθανότατα να προέρχεται από το Φοιβηίς, αφού στη Θεσσαλία κατά την αρχαιότητα το Β αντικαθιστούσε το Φ. Από αυτά συμπεραίνουμε ότι η Βοιβηίς ήταν αφιερωμένη στη θεότητα του φωτός Φοίβη (η οποία ήταν μητέρα της Λητούς, που ήταν μητέρα του Απόλλωνα ο οποίος είχε το επίθετο Φοίβος).

Η Βοίβη ήταν αρχαία πόλη της Θεσσαλίας στο διαμέρισμα της Πελασγιώτιδας, στη νοτιοανατολική όχθη της λίμνης Βοιβηίδας, αλλά και πόλη της Κρήτης και λίμνη της Μακεδονίας. Ερείπια της πόλης υπήρχαν κοντά στα Κανάλια. Οι κάτοικοι της Βοίβης πήραν μέρος στην εκστρατεία της Τροίας με τον αρχηγό των Φερών Εύμηλο. Κατά το Στράβωνα η πόλη Βοίβη το 280 π.Χ. μετοίκησε στη Δημητριάδα που ιδρύθηκε από το Δημήτριο τον Πολιορκητή. Άλλο όνομα της πόλης ήταν Βοιβιάς (Βοιβιάς), όνομα που αποδόθηκε και σε νύμφη προστάτιδα της λίμνης Βοιβηίδας που τιμούσαν ιδιαίτερα στη Θεσσαλία. Θεμελιωτής της πόλης θεωρούνταν ο Βοίβος. Το εθνικό της Βοίβης Βοιβεύς και Βοιβηίς το θηλυκό, Βοιβαίο και Βοίβιος.

Στα μεσαιωνικά χρόνια η λίμνη αλλάζει όνομα κι από Βοιβηίς γίνεται Κάρλα. *«Προς βορρά του Βώλου λίμνη εκτείνεται, ήτις καθ' ημάς μεν το όνομα έχει από του χωριού Κάρλα, τότε δε από της πόλεως Βοίβης»*, χωρίς να έχει εντοπισθεί ποτέ χωριό με τέτοιο όνομα. Η άποψη αυτή αναφέρεται από πολλούς η κωμόπολη όμως Κάρλα *«η δούσα και το νέον όνομα εις την λίμνην, δεν σώζεται.»* Η προέλευση του νέου ονόματος ουσιαστικά παραμένει άγνωστη. Ο

³ Στοιχεία για το κεφάλαιο αυτό αντλήθηκαν από το βιβλίο του Η. Λεφούση (βλέπε βιβλιογραφία)

Γιάννης Κορδάτος υποθέτει ότι προέρχεται από το σλαβικό που σημαίνει λαιμός ή στόμιο, λέγοντας πως όπως είναι διαμορφωμένη η λίμνη μοιάζει με μακρουλό ποτάμι Ο Π.Α.Π. (Π. Αραβαντινός) ονομάζει Κάρλα ή Γάρλα τη λίμνη Αχερουσία.

Ο Αργύρης Φιλιππίδης γράφει για την Κάρλα: *«Λίμνη Κάρλα. Εις αυτήν την λίμνην επάρευναν πρώτα οι γειτόνοι, ο καθ' εις τον σύνορόν του, εις τον καιρόν του Σουλτάν Μουσταφά. Τότε είχεν Λαρισσαίος, Οσμάν εφέντης, τον μουκατά αυτόν, όστις ήταν ηγαπημένος του βασιλέως και τον είχεν Τσιτεριτάρ εφέντη. Τότε ο ρηθείς εξήτησε χάτι παρά τω βασιλεί, και του εδόθη ως ηθέλησε, επειδή και ο Κάρλας είναι μέσα εις τον τόπον των Καναλιών, επειδή αυτός ο Κάρλας ήτον χώρα μπροστά εις τον άγιον Νικόλαον και τον εχάλασεν η λίμνη και η λίμνη το παλαιόν ήτον του Κάρλα. Και αυτού επάνω εξέδωσεν χάτι ως βασιλεύς (όπου όλος ο τόπος είναι ιδικός του), ότι όλην την λίμνην Κάρλα να την εξουσιάσουν οι Καναλιώται και αυτοί να την δουλεύουν.»*

Ξεκινώντας από το κείμενο αυτό του Αργύρη Φιλιππίδη ο Γιάννης Κορδάτος, γράφει: *«Αν η τοπική παράδοση είναι σωστή, τότε, πρέπει να κάνουμε δυο υποθέσεις: ή στην εποχή της φραγκοκρατίας και καταλανοκρατίας κάποιος Κάρολος δούκας κυβέρνησε αυτά τα μέρη και νεμόταν τη λίμνη, ή παλαιότερα οι γύρω Σλάβοι –και υπάρχουν πολλά τοπωνύμια σλαβικά – ονομάσανε τη λίμνη έτσι, επειδή εξουσιαζόταν από κάποιον άρχοντα – Κράλη. Αν η πρώτη υπόθεση είναι σωστή, τότε και το όνομα Κανάλια το δώσανε οι Φράγκοι.»*

Στην περίοδο της τουρκοκρατίας ο Σουηδός περιηγητής I. Bjornstahl που επισκέφτηκε τη Θεσσαλία το 1779 αναφέρει τη λίμνη ως Κάρλα Σου, θαυμάζοντας την πανοραμική θέα της μαζί με τον κάμπο της Λάρισσας από το χωριό Σελίτσανη (Ανατολή) πάνω στην Όσσα. Ο Άγγλος περιηγητής W.Leake που πέρασε από την περιοχή το 1809 αναφέρει τη λίμνη Βοιβηίδα και την αρχαία πόλη Βοίβη, λέγοντας ότι η λίμνη Βοιβηίς *«πήρε το σύγχρονο της όνομα Κάρλα από ένα ομώνυμο χωριό που βρισκόταν ένα μίλι νοτιοδυτικά από τα Κανάλια, ενώ τώρα τα μόνα ίχνη του αποτελούνται από σκορπισμένα λιθάρια και μια αρχαία εκκλησία στο όνομα του Αγίου Νικολάου στο μέσο της κοιλάδας και κοντά στο ψηλότερο σημείο των νερών της λίμνης.»*¹ Με τα ονόματα Βοιβηίδα

και Κάρλα αναφέρει τη λίμνη ο Μελέτιος ενώ ονομάζει Κάρλα τη Νεσσωνίδα όπως κι άλλοι και τη Βοιβηίδα Εζερό.

Τα δύο ονόματα της λίμνης αναφέρονται από πολλούς. Ο Ιωάννης Οικονόμου Λαρισσαίος γράφει σχετικά: *«Η ονομαστώτερη λίμνη της Θεσσαλίας είναι ο Κάρλας και η Κάρλα, ελληνικά Βοιβηίς, από μίαν σημαντικήν της μικράν παλαιόπολιν Βοίβην, της οποίας σώζονται ακόμη κάτι σημάδια εις το χωριό Πέτραν ονομαζόμενον.»* Εδώ έχουμε ένα σημαντικό στοιχείο ότι το νεότερο όνομα της Βοιβηίδας, ο Κάρλας, δεν είναι ελληνικό. Πριν από την προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα στα «Οδοιπορικά Ηπείρου και Θεσσαλίας» του Υπουργείου Στρατιωτικών το 1880 η λίμνη αναφέρεται με το όνομα Κάρλα-Γκιολ. Με το αρσενικό όνομα ο Κάρλας αναφέρεται η λίμνη και σε σημείωση στο Μηναίο Οκτωβρίου της εκκλησίας της Υπαπαντής στο χωριό Βένετο: *«1883, τον ίδιο μήνα είρθεν ο Κάρλας και χάλασεν η Λάρισα.»*

Υπάρχει και μια άλλη ονομασία της Βοιβηίδας που δεν τη συναντάμε στις πηγές. Στην ύστερη βυζαντινή εποχή ήταν γνωστή ως Κερκινίτις λίμνη, σ' ανάμνηση του αρχαίου Κερκίνιου, που η θέση του πιθανολογείται στο σημερινό Καστρί στις ανατολικές όχθες της λίμνης. Επίσης σ' αργυρόβουλο του γιου του δεσπότη Μιχαήλ του Δούκα του έτους 1266 αναφέρεται ότι στη μονή Οξείας Επισκέψεως της Πανάγνου Θεομήτορος της Μακρινιτίσσης ανήκουν *«και τα εν τω Βάλτω της Χρεπούς μονόξυλα εξ μετά των αλιέων αυτών»¹*, που σημαίνει ότι τμήμα της λίμνης στα δυτικά κοντά στο χωριό Κρι(υ)πού (Χρεπού, Γριπού), η θέση του οποίου αγνοείται, στα βυζαντινά χρόνια ονομαζόταν Βάλτος. Την ονομασία αναφέρει κι ο Ηλίας Γεωργίου: η λίμνη Κάρλα *«υπό των περιοικούντων κατοίκων καλείται Βάλτος (Βάλτους, Βάλτου)»¹* Την ονομασία Βάλτος ολόκληρης της περιοχής, που είναι σλαβικό τοπωνύμιο, αναφέρει κι ο Γιάννης Κορδάτος. Σ' άλλο αργυρόβουλλο χωρίς χρονολογία του δεσπότη κυρού Ιωάννου Κομνηνού του Παλαιολόγου αναφέρεται ότι στην παραπάνω μονή ανήκουν και τα *«κατά την λίμνην την εις τον Άγιον Στέφανον σανδάλια δύο μετά των αλιέων αυτών»* Η θέση του Αγίου Στεφάνου πιθανολογείται στη Βοίβη-Κάρλα.

Το όνομα ο Κάρλας συνεχίζει να λέγεται και σήμερα αφού μεγάλο μέρος των κατοίκων της περιοχής αποκαλεί τη λίμνη Κάρλα κι ο Κάρλας.

3.3. Όρια της Λίμνης

Η λίμνη Κάρλα δεν καταλάμβανε σταθερή έκταση, αλλά αυξομειωνόταν ανάλογα με τις εισροές και εκροές νερού. Τα νερά που τροφοδοτούσαν τη λίμνη προερχόταν κυρίως από βροχοπτώσεις και τις πλημμύρες του Πηνειού ποταμού και λιγότερο από το ρέμα Ασμαήκη που βρίσκεται στο Βόρειο μέρος της λίμνης. Οι εκροές νερού από τη λίμνη οφείλονταν κυρίως στην εξάτμιση και στις απώλειες από τον πυθμένα της και τις παρυφές της.

Σύμφωνα με ευρήματα της παλαιολιθικής εποχής που ανακαλύφθηκαν περιμετρικά της λίμνης, από την απόσταση που βρέθηκαν από αυτήν πιθανολογούμε ότι κατά την νεολιθική εποχή η λίμνη πρέπει να είχε μεγαλύτερη έκταση. Το ίδιο συνεχίστηκε μέχρι και τη μυκηναϊκή περίοδο, κατά την οποία υπολογίζεται ότι το μέγιστο ύψος της λίμνης έφτανε τα 64 μέτρα. Κατά τα κλασικά χρόνια η ποσότητα υδάτων της λίμνης μειώθηκε και αυτό διαπιστώνεται από ευρήματα μετά από ανασκαφές που έχουν έρθει στο φως περιμετρικά της λίμνης.

Τις επίπεδες δυτικές όχθες της, τις σκέπαζαν πυκνά φυτά, καλάμια, βούρλα και σχοίνα, τα οποία χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι της περιοχής για να κάνουν καλάθια, ψαροπαγίδες, στρωσίδια. Οι όχθες της στα νότια και στα ανατολικά ήταν

και απότομες, και Πλασιά παράκτιοι τοθραύστες, κτηριστικά ο στην περιοχή Leake βρήκε περιγραφή ποιο που

Η περιοχή της Κάρλας στα τέλη του 19ου αιώνα. (Νικολάου Γεωργιάδου, Θεσσαλία σελ. 225, εν Βόλω 1894).

ασβεστολιθικές. Στα χωριά Καστρί υπήρχαν αρχαίοι τοίχοι, ίσως κυματόπ Stahlin που ήρθε στα 1924. Εδώ ο αρχαία ελληνική που μνημό έφτιαξε το αντι-

πλημμυρικό φράγμα. (Ρούσκας, 2001)

Κατά το 10ο αιώνα οι αναφορές που έχουμε για την Κάρλα, κυρίως από περιηγητές, είναι ενδεικτικές του μεγέθους και της σημασίας της στην οικονομία της ευρύτερης περιοχής.

Ο Bartholdy στις "Ταξιδιωτικές εντυπώσεις" του στα 1803 σημειώνει ότι η λίμνη διατηρεί πάντοτε την τελματώδη και υγρή κατάσταση της.

Ο Αργύρης Φιλιππίδης το 1812-13 αποκαλεί τη λίμνη "μικρό πέλαγος" και περιγράφοντας την μας δίνει την περίμετρο της με τη φράση: "Η λίμνη αυτή γυρίζει ένα γύρω ώραις εννέα".

Τέσσερα χρόνια αργότερα, στα 1817, ο Ιωάννης Οικονόμου- Λαρισαίος μας πληροφορεί για τις εντυπωσιακές αυξομειώσεις της επιφάνειας της γράφοντας: *«Αυτή η λίμνη γεμίζει από το νερόν της Σαλαμβριάς, δια τούτο, πότε γίνεται μεγαλύτερη έως 20 ώραις γύρον, πότε μικρότερη, και πότε στίφτει με την ολόκλητη, όταν η Σαλαμβριά δεν ξεχειλίζει. Το πλέον μεγαλύτερο βάθος της μπορεί να φθάσει έως τρεις οργαίς.»* (Ρούσκας, 2001)

Στα 1836 ο Ιωάννης Λεονάρδος από τα Αμπελάκια γράφει αναφερόμενος στην οικονομική διάσταση της λίμνης, αλλά και στην ωραιότητα του τοπίου: *«Η λίμνη Κάρλα εκτεινόμενη μεταξύ βορράς και μεσημβρίας εν τη Μαγνησία, είναι μακροειδής, πολλά ιχθυοφόρος και επικερδής. Εις το αντίθετον μέρος της λίμνης φαίνεται εν λαμπροπράσινον της όχθης περιθόριον, το οποίον προσκαλεί τον Περιηγητήν να κάθηται και να αναπαύηται.»* Άλλη μια αναφορά, το 1874, του Ρηματισίδη αυτή τη φορά, στο βιβλίο του *«Συνοπτική περιγραφή της Θεσσαλίας»* μιλάει για την κατά καιρούς αποξήρανση της λίμνης. Λέει: *"... η λίμνη αυτή ενίοτε ξηραίνεται καθ' ολοκληρίαν και σπειρομένη παρέχει αξιόλογον την συγκομιδήν των καρπών και πάλιν πληροῦται υπό του πλημμυρόντος Πηνειού.»*

Η έκδοση του Επιτελικού Γραφείου του Υπουργείου των Στρατιωτικών "Οδοιπορικά Ηπείρου και Θεσσαλίας", στα 1880, ένα χρόνο πριν την προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, δίνει το μέγεθος της λίμνης ως εξής: *«... το δε μήκος και πλάτος αυτής μεταβάλλεται αναλόγως της ώρας του έτους και το μεν μήκος λογιζόμενον εξ ανατολών προς δυσμάς ποικίλλει μεταξύ 2-6*

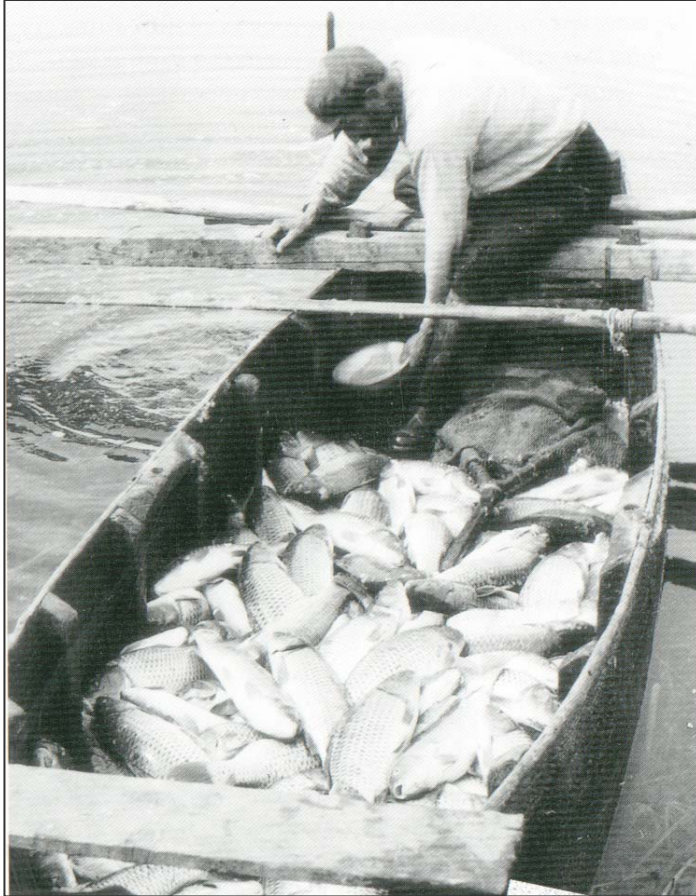
ωρών. το δε πλάτος από βορρά προς μεσημβρίαν μεταξύ 1-4 ωρών, εφ' ω και κατακλύζονται ή αποκαλύπτονται ικαναί εκτάσεις του ΜΔ κειμένου Πελασγικού πεδίου.»

Τέλος, μια ακόμα έκδοση, ο "Οδηγός Νομού Μαγνησίας", το 1901 μας δίνει μια πολύ σημαντική πληροφορία σχετικά με τη συχνότητα που μόνη της αποξηραίνονταν η Κάρλα: *«Η τελευταία αποξήρανσίς της συνέβη κατά τον περασμένον Ιούλιον. Από τις προσαρτήσεις και εντεύθεν έχει αποξηρανθεί τρις. Τρέφει κυπρίνους και εγχέλις.»* (Ρούσκας, 2001)

Στον αιώνα μας η λίμνη κατέλαβε τη μεγαλύτερη έκταση (περίπου 180.000 στρέμματα) κατά το χειμώνα του 1920-21 εξαιτίας των μεγάλων πλημμύρων του Πηνειού κατά την περίοδο αυτή. Η δεύτερη σε μέγεθος μεγαλύτερη έκταση που κατέλαβε ήταν κατά τη διάρκεια του χειμώνα 1930-31, όταν η επιφάνεια της ανήλθε στα 49.25 μέτρα πάνω από τη θάλασσα και είχε έκταση 145.000 στρέμματα. Ο όγκος της λίμνης αυξάνεται και πάλι το Μάιο του 1935, όταν ο Πηνειός παρουσιάζει τη μεγαλύτερη του πλημμύρα.

Η κατασκευή των νέων αντιπλημμυρικών αναχωμάτων στον Πηνειό το 1940 περιόρισε την υπερχειλίση του και κατά συνέπεια την επιφάνεια της λίμνης. Μεταξύ των ετών 1949 και 1961 το μέγιστο υψόμετρο της επιφάνειας της έφτασε στα 47.65 μέτρα με αντίστοιχη έκταση 115.000 στρέμματα, ενώ το ελάχιστο υψόμετρο της ήταν 44.71 μέτρα με έκταση 40.000 στρέμματα.

3.4. Τα ψάρια της λίμνης

Σχετικά με τα ψάρια της λίμνης ο Α. Φιλίππιδης αναφέρει: «έχει ψάρια πλήθος τεσσάρων και πέντε ειδών. Έχει ένα είδος ασπροπλατύτσα, άλλο δε καρπλατύτσα γλυκά και νόστιμα. Έχει γλίνους. Το πλήθος όπου έβγαινε ακατάπαυστα είναι μπουτζινάρια. Αυτά από πενήντα δράμια γίνονται τέσσαρες και πέντε οκάδες. Αυτά κάμνουν την ευτυχία της λίμνης. Εβγαίνουν μερικές φορές και χέλια πολλά ολίγα, νοστιμώ-

τατα και γλυκά.» Ο Νικόλαος Μάγνης αναφέρει ότι η λίμνη «τρέφει και παράγει άπειρον πλήθος ιχθύων μικρών τε και μεγάλων, καλουμένων κυπρίων (σαζανίων). Παράγει δε και εγγέλεις εξαιρετους, αλλ' ολίγους.» (Γεωργιάδης Ν., 1995)

Σύμφωνα με τον Κατάλογο των ιχθύων της Ελλάδος και την Ελληνική Ωκεανολογία και Λιμνολογία του Ινστιτούτου Ωκεανογραφικών και Αλιευτικών Ερευνών (τόμος XI 1972—1973 σελ. 421-598, Αθήναι) ο Παν. Σ. Οικονομίδης αναφέρει ότι η ιχθυοπανίδα της Κάρλας περιελάμβανε τα παρακάτω είδη:

1. Κυπρίνος Το ψάρι αυτό ήταν το πιο κοινό στην Κάρλα. Στην τοπική ονομασία διακρινόταν σε σαζάνι (γριβάδι) από μια οκά κι επάνω και μπουτσικάρι μέχρι μισή οκά. Τα σαζάνια έφταναν μέχρι 25 κιλά.

2. Τσιρό(ω)νι Στην τοπική ονομασία πλατίτσα, ασπρίτσα. Το ψάρευαν σε μεγάλες ποσότητες.
3. Κοκκινομάτης Στην τοπική ονομασία πλατίτσα, καρπλατίτσα, τσερνίτσα, κοκκι-νοφτέρα. Το ψάρευαν σε μεγάλες ποσότητες.
4. Μπίζι Στην τοπική ονομασία σίρκο, ουγλί ή πράσινη σαρδέλα. Είχε μέγεθος σαρδέλας. Η ποσότητα από το ψάρι αυτό είχε μειωθεί σημαντικά.
5. Κέφαλος Στην τοπική ονομασία σκαρούνι, μουστακάτο.
6. Πεταλούδα Πιθανό να πρόκειται για τον κοκκινομάτη.
7. Συρτάρι Στην τοπική ονομασία συρτής, σύρτι, ασπρόψαρο, μπουρνόψαρο, γουρουνομύτης.
8. Γωβιός Στην τοπική ονομασία χρύσκος, σέτσκα, περόνι. Σε μικρές ποσότητες χωρίς εμπορική αξία.
9. Ταινία Στην τοπική ονομασία φιδόψαρο, βίνος.
10. Χέλι Τα τελευταία χρόνια πριν από την αποξήρανση της λίμνης είχε εξαφανιστεί.

Τα ψάρια της λίμνης ήταν νόστιμα και η ιχθυοπαραγωγή μεγάλη που επέφερε στους Καναλιώτες σημαντικό εισόδημα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ποτέ δεν έλειψαν τα χρήματα από τους Καναλιώτες και σε σχέση με τα γύρω χωριά αυτοί θεωρούνταν πλούσιοι.

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει την ιχθυοπαραγωγή στις διάφορες χρονικές περιόδους.

ΕΤΟΣ	ΤΟΝΟΙ	ΕΤΟΣ	ΤΟΝΟΙ
1917	1390	1949	908
1921	1234	1950	530
1945	192	1951	225
1946	128	1952	264
1947	88	1953	623
1948	440	1954	527

(πηγή: Ρούσκας,2001)

Στις ποσότητες αυτές δεν περιλαμβάνονται οι ποσότητες που δικαιούνταν οι ψαράδες για οικογενειακή κατανάλωση, η λαθραλιεία κι η ερασιτεχνική αλιεία. Από την παραγωγικότητα της λίμνης σε ψάρια, την ποικιλότητα των ειδών της ιχθυοπανίδας και ορνιθοπανίδας και τον αριθμό των διαχειμαζόντων πουλιών η λίμνη θα πρέπει να ήταν εύτροφη με μεγάλη σταθερότητα του οικοσυστήματος. Το ποικίλο κι εξαιρετικά πλούσιο σε είδη οικοσύστημα είχε δημιουργήσει μια ισχυρότατη παραγωγική βάση. Στην απόδοση και σταθερότητα του οικοσυστήματος συντελούσαν ο συνεχής εμπλουτισμός της λίμνης με θρεπτικές ουσίες, το μικρό της βάθος που επέτρεπε τη διείσδυση της ηλιακής ενέργειας κι η διακύμανση της στάθμης που απέληγε σε σημαντικές αυξομειώσεις της επιφάνειας της λίμνης. Τέλος, οι συχνές πλημμύρες του Πηνειού πρόσθεταν μεγάλες ποσότητες θρεπτικών συστατικών κι εμπλούτιζαν τα νερά της.

Τα ψάρια της λίμνης ήταν πολύ νόστιμα. Στους δρόμους των παρακάρλιων χωριών απλωνόταν η ευχάριστη μυρωδιά των ψαριών της Κάρλας μαγειρεμένων με πολλούς τρόπους. Τα Κανάλια μοσχοβολούσαν από τις ψαρόπιτες κι οι Καναλιώτες κατανάλωναν πολλά ψάρια, αφού οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν ψαράδες. Οι Κερασιώτες αποκαλούσαν περιπαιχτικά τους Καναλιώτες «καρλιόψαρα». Τόση ήταν η νοστιμιά των ψαριών της Κάρλας, ώστε οι Ζαγοριανοί αν και ζούσαν σε παραθαλάσσια χωριά προτιμούσαν τα καρλιώτικα ψάρια, τα οποία μετέφεραν στα χωριά της Ζαγοράς Ζαγοριανοί κερατζήδες. Τα νόστιμα ψάρια της Κάρλας διακρίνει από τα άνοστα της Κωπαΐδας ο Αργύρης Φιλιππίδης.

4. Λιμναίος πολιτισμός

Η λίμνη Κάρλα με τα άφθονα ψάρια της προσέφερε το έδαφος και τις συνθήκες ώστε να αναπτυχθεί εδώ ένας μοναδικός τρόπος ζωής των ανθρώπων που επί αιώνες ζούσαν και αναπτύσσονταν στα νερά της. Οι οικισμοί περιμετρικά της λίμνης, αλλά ιδιαίτερα αυτός των Καναλίων, αποτέλεσαν οργανωμένη κοινωνία ψαράδων διαιώνιζοντας αυτόν τον τρόπο ζωής από γενιά σε γενιά. Τα αρσενικά παιδιά του χωριού σε ηλικία 16 χρόνων γίνονταν ψαράδες μαθητεύοντας τα μυστικά του λιμναίου πολιτισμού από τους πατεράδες τους ή τους μεγαλύτερους σε ηλικία ψαράδες. Έτσι φτάνουν μέχρι σε εμάς σήμερα από τους ηλικιωμένους πλέον ψαράδες των Καναλίων η τέχνη του ψαρέματος στη λίμνη, ο τρόπος ζωής μέσα σ' αυτήν καθώς και ο τρόπος κατασκευής των караβιών τους που τόσο πολύ καμάρωναν γι' αυτά οι Καναλιώτες. Αναφερόμαστε, όταν μιλάμε για λιμναίο πολιτισμό, μόνο στους κατοίκους των Καναλίων για το λόγο ότι μόνο αυτοί ζούσαν μέσα στη λίμνη, άλλωστε αυτοί ήταν που είχαν στην κατοχή τους λίμνη όπως μας πληροφορεί ο Αργύρης Φιλίπιδης το 1815.

4.1. Διοίκηση της Λίμνης – Δικαιώματα εκμετάλλευσης της Λίμνης από τους παρακάρλιους οικισμούς

Οι πληροφορίες που έχουμε σχετικά με τη διοίκηση της λίμνης αρχίζουν από το 13^ο αιώνα και μετά. Σύμφωνα με τα σχετικά έγγραφα της εποχής διαπιστώνουμε ότι η περιοχή της λίμνης εξουσιάζεται τα χρόνια αυτά από φεουδάρχες και μοναστήρια.

Οι πληροφορίες που μας δίνουν οι περιηγητές του 19^{ου} αιώνα ξεκαθαρίζουν το ομιχλώδες τοπίο σχετικά με αυτό το θέμα.

Σημαντική είναι η μαρτυρία του Αργύρη Φιλιππίδη, γραμμένη το 1815: «Εις αυτήν την λίμνην εψάρευαν πρώτα οι γειτόνοι, ο καθ' εις τον σύνορόν του, εις τον καιρόν του Σουλτάν Μουσταφά. Τότε είχεν

Λαρισσαίος, Οσμάν εφέντης, τον μουκατά αυτόν, όστις ήταν ηγαπη μένος του βασιλέως και τον είχε Τσιπεριτάρ εφέντη. Τότε ο ρηθείς εξήτησε χάτι παρά τω βασιλεί, και του εδόθη ως ηθέλησε, επειδή και ο Κάρλας είναι μέσα εις τον τόπον των Καναλιών, επειδή αυτός ο Κάρλας ήτον χώρα μπροστά εις τον Άγιον Νικόλαον και τον εχάλασεν η λίμνη, και η λίμνη το παλαιό ήτον του Κάρλα. Και αυτού επάνω εξέδωκε χάτι ως βασιλεύς (όπου όλος ο τόπος είναι ιδικός του), ότι όλην την λίμνην Κάρλα να την εξουσιάσουν οι Καναλιώται και αυτοί να την δουλεύουν. Και εις αυτόν τον μουκατάν να δίδεται το ουσούρι από τα ψάρια. Και εδέθη με χάτι βασιλικόν, ως είπωμεν, και είναι μέχρι την σήμερα των Καναλιών.» (Ρούσκας,2001)

Από τον Αργύρη Φιλιππίδη πληροφορούμαστε επίσης για τη διοίκηση και τη φορολογία της λίμνης κατά την τουρκοκρατία. Γράφει ο Φιλιππίδης: «Εδώ εις τούτην την χωράν (Κανάλια) κάθεται ο βοϊβόντας της λίμνης Κάρλα και Κανάλια· και όταν τύχη και πάρη τον μουκατάν αυτόν οθωμανός περνούν καλά οι εγκάτοικοι. Όταν δε τον πάρη τινάς από τους Ιλλυρείς τραβούν ταχμέτι, επειδή και έχουν ταμάχι πολύ.» (Ρούσκας,2001)

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι τη λίμνη την ενοικίαζαν με το σύστημα του μουκατά, σύμφωνα με το οποίο μπορούσε κάποιος να πληρώσει στο αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο ένα ποσό έναντι των φόρων μιας περιοχής, συνήθως για ένα έτος και κατόπιν να εισπράξει ο ίδιος ή οι υπάλληλοι του τους

φόρους της περιοχής. Σύμφωνα μ' όσα γράφει ο Αργύρης Φιλιππίδης, όταν ενοικίαζαν την εκμετάλλευση της λίμνης Οθωμανοί, δεν καταπίεζαν τους Καναλιώτες, ενώ όταν την έπαιρναν Ρωμιοί, ήταν σκληροί καταπιεστές. Ο William Leake γράφει ότι στο λόφο Πέτρα, όπου ήταν κι η ομώνυμη σκάλα, υπήρχαν πέτρινες καλύβες για τους υπαλλήλους του ενοικιαστή της λίμνης από το Σουλτάνο. Σε κάθε καλύβα ήταν κατασκευασμένη μια αποβάθρα με σκόρπιες πέτρες για την εξυπηρέτηση των ψαράδων. Στις σκάλες περίμεναν οι άνθρωποι του αστυνόμου (Zabit) για να εισπράξουν το ένα τρίτο αφού κάνουν τους λογαριασμούς τους οι ψαράδες Πρόσφατα, γράφει ο Leake, οι Καναλιώτες υιοθέτησαν την καταβολή φόρων στη μορφή του Μποσταντζή της Κωνσταντινούπολης, τον οποίο πληρώνουν ως αντιπρόσωπο του σουλτάνου, στο θησαυροφυλάκιο του οποίου ανήκουν το χωριό κι ο τόπος ψαρέματος

Ο Ηλίας Λεφούσης στο βιβλίο του «Κανάλια και Κάρλα» μας πληροφορεί ότι κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας, η λίμνη ήταν κοινό αγαθό των κατοίκων της περιοχής. Αυτό όμως αν το αντιπαραβάλουμε με τις αναφορές των περιηγητών και ιδιαίτερα του Α. Φιλιππίδη που έχουμε αναφέρει παραπάνω δεν μπορούμε να το δεχτούμε, ιδιαίτερα μέχρι την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό Κράτος. Αναφορές και άλλων συγχρόνων με την εποχή όπως του Δωρόθεου Σχολαρίου, Αντωνίου Μηριαράκη, Νικολάου Γεωργιάδη συμφωνούν με το Φιλιππίδη. Ίσως η κοινοκτημοσύνη της λίμνης να έγινε μετά το 1900 όπου συναντάμε και τον πρώτο «Σύνδεσμο Αλιέων Βοίβης» με έτος ίδρυσης το 1918, στον οποίο συμμετέχουν εκτός από τους Καναλιώτες και άλλοι ψαράδες παρακάρλιων χωριών. Ακόμη αν λάβουμε υπόψη μας τις πληροφορίες του Η. Λεφούση σχετικά με τη σύνθεση των ψαράδων της Κάρλας κατά κοινότητα σε σύνολο 1000 ψαράδων οι 500 ήταν από τα Κανάλια και οι υπόλοιποι από τους γύρω παρακάρλιους οικισμούς.

Αυτή και μόνο η διαφορά στον αριθμό των αλιέων δείχνει πως μέχρι και το 1900 περίπου οι Καναλιώτες ήταν αυτοί που είχαν την εκμετάλλευση της λίμνης και μόνο όταν αυτοί το επέτρεπαν, ψάρευαν οι υπόλοιποι των άλλων παρακαρλιών οικισμών.

«*NOMOS MAGNΗΣΙΑΣ*

Κοινότης Καναλιών Αλιείς Αριθ. 323

Κοινότης Κεραμιδιού Αλιείς Αριθ. 173

Κοινότης Στεφανοβικείου Αλιείς Αριθ. 96

Κοινότης Ριζομούλου Αλιείς Αριθ. 5

ΣΥΝΟΛΟΝ ΑΛΙΕΙΣ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ: 597

NOMOS ΛΑΡΙΣΗΣ

Κοινότης Γλαυκή Αλιείς αριθ.

Κοινότης Μελία Αλιείς αριθ.

Κοινότης Αρμενίου Αλιείς αριθ.

Κοινότης Νίκης Αλιείς αριθ.

Κοινότης Νιάματα Αλιείς αριθ.

Κοινότης Καστριού Αλιείς αριθ.

Κοινότης Σωτηρίου Αλιείς αριθ.

Κοινότης Καλαμακίου Αλιείς αριθ. 15

Κοινότης Βουλγαρινής (Έλαφος) Αλιείς αριθ. 3+7

Κοινότης Πλατυκάμπου Αλιείς αριθ. 15

Κοινότης Αμυγδαλής Αλιείς αριθ. 46

ΣΥΝΟΛΟ ΑΛΙΕΙΣ Ν. ΛΑΡΙΣΗΣ 107

(πηγή: Λεφούσης, 1997)

Κατά τον προηγούμενο αιώνα και μέχρι την αποξήρανση της Κάρλας η λίμνη ελεγχόταν από το Δημόσιο. Η Διεύθυνση της λίμνης επόπτευε τη λίμνη, χορηγούσε τις άδειες αλιείας και τηρούσε Μητρώα για τους ψαράδες και Λεμβολόγια για τα καράβια. Οι άδειες ήταν δύο ειδών: αλιέως και γεωργοαλιέως. Μετά το 1900 η λίμνη διοικείται ουσιαστικά από τον πληρεξούσιο του Δημοσίου δικηγόρο Βόλου Ιωάννη Χρυσοβελόνη. Σ' αυτόν αναφέρεται καθημερινά ο επόπτης της λίμνης με έδρα τα Κανάλια. Ένας επόπτης, τρεις διαχειριστές (λογιστές) - ένας για κάθε σκάλα - και πέντε βαλτοφύλακες αποτελούσαν το προσωπικό της Διεύθυνσης της λίμνης κι υπάγονταν στο Υπουργείο Βιομηχανίας, κατόπιν Εθνικής Οικονομίας κι αργότερα Γεωργίας. Το 1932-33 τη λίμνη

ενοικίασε η «Ελληνική Εταιρεία Εκμεταλλεύσεως Λίμνης Βοιβηίδος (Κάρλας)» με έδρα τη Λάρισα, που ανέλαβε την εποπτεία της λίμνης και την εκμετάλλευση της ιχθυοπαραγωγής της. Τότε πάστωναν τα ψάρια και τα έκαναν εξαγωγή. Καλύτερη χώρα εξαγωγής ήταν η Σερβία.

Στη λίμνη υπήρχαν φύλακες που ονομάζονταν βαλτοφύλακες. Ήταν δημόσιοι υπάλληλοι με έδρα τους τα Κανάλια που ήταν και η Διεύθυνση της λίμνης. Έργο τους ήταν να επιβλέπουν ώστε να μην γίνεται ψάρεμα κατά την «απεργία» όπως αποκαλούσαν την περίοδο από την Κυριακή των Βαΐων έως και το Δεκαπενταύγουστο που απαγορευόταν το ψάρεμα για να μεγαλώσουν οι γόνοι. Επίσης επέβλεπαν τη διακίνηση των ψαριών (εμπόριο) ώστε να αποδίδονται οι φόροι στο Δημόσιο. Στις σκάλες της λίμνης, όπου γινόταν το εμπόριο υπήρχε τελωνείο. Οι ψαράδες πλήρωναν φόρο 25% . Την περίοδο της Ιταλο-γερμανικής κατοχής έφτασε η φορολογία στο 60%. Οι βαλτοφύλακες ακόμη ήταν αυτοί που ζύγιζαν τα ψάρια στις ιχθυόσκαλες, συμπλήρωναν τα διπλότυπα και είχαν γενικά την οικονομική διαχείριση.

4.2. Οι σκάλες της Λίμνης– Εμπόριο – «Απεργία»

Η αναφορά του περιηγητή Φιλιππίδη κατά το 1815 μας δίνει πληροφορίες για τις ιχθυόσκαλες της λίμνης.

«Αύτη η λίμνη έχει σκάλες τρεις, οπού κάθονται άνθρωποι του βοϊβόντα αυτού και παίρνουν το ουσούρι. Δεν έχουν άδεια να πάν εις άλλον μέρος οι ψαράδες ψάρια να πωλήσουν. Η πρώτη είναι η Αϊράνι εις αυτήν έρχονται τα χωριά του Βόλου, Ζαγοράς, Βελεστίνου και Αρμιρού. Η δευτέρα είναι η Πέτρα: αυτού έρχονται από Τούρναβο και Λάρισα. Από Καρδίτσα Φέρσαλα και Τρίκαλα, και από όλον τον Κάμπον Τρικάλλου και Λαρίσσου. Η τρίτη είναι εις το Φούρνο. Όταν έλθη πολύ νερό, την κάμνουν εις Λουφακλάρ. Εδώ έρχονται από τα χωριά της Αγίας, Κισσά-βου και Ολίμβου. Έχουν και αι τρεις από ένα μπακάλι, και ένα χάνι οπού κονέβουν οι ψουνισταί των ψαριών, και από δύο άνθρωποι η κάθε μία του βοϊβόντα.» (Ρούσκας,2001)

Αυτές οι σκάλες συνέχισαν να λειτουργούν μέχρι και την αποξήρανση της λίμνης το 1962. Η δεύτερη σκάλα αργότερα μεταφέρθηκε στα Κανάλια και λειτούργησε εκεί μέχρι το 1962.

Τα ψάρια και στις τρεις σκάλες πουλιόνταν πάντα με πλειοδοτική δημοπρασία. Αυτή καθορίζονταν από την εποπτεία της λίμνης. Ανάλογα με την εποχή το εμπόριο στις σκάλες γινόταν άλλοτε το πρωί και άλλοτε το απόγευμα (αυτό το καθόριζε η εποχή).

Στη σκάλα συγκεντρώνονταν ψαράδες, έμποροι μικροπωλητές, κερατζίδες (μεταφορείς) κι άλλοι παρατρεχάμενοι. Παρόντες ο επόπτης, ο διαχειριστής, οι ζυγιστές. Η συνάντηση αυτή είχε πολύ ενδιαφέρον και χρώμα. Στη σκάλα Αεράνη κι αργότερα των Καναλιών (όταν μεταφέρθηκε στα Κανάλια), έρχονταν να πάρουν ψάρια τα χωριά του Βόλου, της Ζαγοράς, του Βελεστίνου και του Αλμυρού. Στην Πέτρα έρχονταν από τον Τύρναβο, τη Λάρισα, την Καρδίτσα, τα Φάρσαλα και τα Τρίκαλα. Από την τρίτη σκάλα στο Φούρνο, στην Κουκουράβα ή στο Καστρί έρχονταν τα χωριά της Αγιάς, του Κίσαβου

και του Ολύμπου. Εκτός από τους εμπόρους, κερατζίδες από τα χωριά του Πηλίου έρχονταν και φόρτωναν τα ζώα τους γαλίκια με ψάρια. Οι Καπουρνιώτες έκαναν διανομή ψαριών στο Βόλο από την Αεράνη. Τα ψάρια της Κάρλας πουλιόνταν και στο παζάρι των Καναλιών, από όπου τα προμηθεύονταν οι κάτοικοι του Βένετου, του Σκλήθρου και της Κερασιάς. Με τα ψάρια της Κάρλας γίνονταν μεγάλο εμπόριο σ' ολόκληρη τη Θεσσαλία και Φθιώτιδα, γιατί τα ψάρια αυτά ήταν περιζήτητα.

Κατά την περίοδο από την Κυριακή των Βαΐων μέχρι τη γιορτή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (6 Αυγούστου) το ψάρεμα απαγορευόταν στη λίμνη για να μεγαλώσουν οι γόννοι των ψαριών. Την υποχρεωτική αυτή παύση της αλιείας οι Καναλιώτες την ονόμαζαν «απεργία». Την περίοδο αυτή δεν λειτουργούσαν και οι σκάλες. Στη Σκάλα μπροστά στα Κανάλια, στη θέση «Καράβια» οι ψαράδες έδεναν τα καράβια τους, άφηναν τα δίχτυα τους καθώς και τα εργαλεία ψαρικής που χρησιμοποιούσαν. Τα καράβια τα αναποδογύριζαν για να μην υπάρχει περίπτωση να ψαρεύουν λαθραία. Όσο διάστημα (3μήνες) αυτά έμεναν σε υποχρεωτική αργία, φυλάγονταν από τους караβοφύλακες τους οποίους πλήρωναν οι ψαράδες. Αυτοί έμεναν στη σκάλα, σε καλύβα, και για να εξοικονομήσουν παραπάνω χρήματα έφτιαχναν διάφορα εξαρτήματα και εργαλεία σχετικά με το ψάρεμα που τα πουλούσαν στους ψαράδες.

4.3. Καλύβες

Ο εντυπωσιακός λιμναίος πολιτισμός που αναπτύχθηκε στις όχθες της λίμνης και ιδιαίτερα από τους Καναλιώτες, επιβίωσε μέχρι και την αποξήρανση της λίμνης. Παρ' ότι όμως έχουν περάσει 40 χρόνια από τότε, οι εικόνες της ιδιαίτερης και συνάμα παραδοσιακής ζωής συντηρούνται στις μνήμες των, γερόντων πλέον, ψαράδων και μεταφέρονται στις νεότερες γενιές κάθε φορά που

δίνεται η ευκαιρία. Ο ιδιόμορφος τρόπος ψαρέματος στη λίμνη, ανάγκαζε τους Καναλιώτες επί εννέα μήνες το χρόνο, να μένουν μέσα στη λίμνη, παρ' όλο που το χωριό βρίσκονταν ακριβώς δίπλα από αυτή. Αυτό το γεγονός μάλιστα έκανε εντύπωση στους περιηγητές του 18^{ου} και 19^{ου} αι., οι οποίοι κάνουν λόγο στις αναφορές τους, για λιμναίο οικισμό ανδροκρατούμενο και για οικισμό Κανάλια γυναικοκρατούμενο.

Αφού λοιπόν επί εννέα μήνες έμεναν μέσα στη λίμνη, αυτή ήταν και το σπίτι τους. Οι πληροφορίες που έχουμε για την κατασκευή των «σπιτιών» τους μέσα στο νερό, οι καλύβες όπως ονομάζονταν, είναι εντυπωσιακές και παρ' όλες τις λεπτομέρειες για το πώς ήταν φτιαγμένες, δεν παύουν να δημιουργούνται ερωτηματικά όπως το πώς άντεχαν στους κυματισμούς της λίμνης, μιας και γνωρίζουμε πως συχνά η λίμνη έβγαζε κύματα, και δεν παρασύρονταν ή δεν αναποδογύριζαν;

Οι αφηγήσεις των περιηγητών κάνουν λόγο για λιμναίο οικισμό. Πραγματικά, εκατό περίπου καλύβες, ένας ολόκληρος οικισμός, υπήρχε στη λίμνη. Σε καμιά ιστορική αναφορά, σε ολόκληρη την Ελλάδα, δεν συναντάμε τέτοιο

οικισμό. Μόνο σε προϊστορικούς λιμναίους πολιτισμούς συναντάμε τέτοιου είδους οικισμούς. Αυτό μάλιστα είναι που κάνει την ιδιαιτερότητα και την ιδιομορφία αυτού του λιμναίου πολιτισμού που αναπτύχθηκε στην Κάρλα από τους Καναλιώτες και έζησε μέχρι το 1962, έτος αποξήρανσης της λίμνης.

Οι περιηγητές A.Mezieres, E.Isambert και Α. Μηλιαράκης, μας πληροφορούν για το πώς ήταν φτιαγμένες οι καλύβες. Αυτές οι πληροφορίες όμως δεν είναι απόλυτα ακριβείς, όπως θα διαπιστώσουμε από περιγραφές των Καναλιωτών ψαράδων.

Οι περιηγητές αναφέρουν τις καλύβες ως «ξυλοπαγείς πασσαλόμψηχτες», δηλαδή ότι στηρίζονταν πάνω σε πάσσαλους, πράγμα το οποίο δε συνέβαινε. Ίσως αυτοί παρασύρθηκαν από τις καλύβες που υπήρχαν έξω από τη λίμνη και κατασκευάζονταν έτσι. Εύκολα κανείς μπορεί να ξεγελαστεί βλέποντας τις καλύβες που έφτιαχναν οι ψαράδες από το Κεραμίδι στην περιοχή Μαριαθιά (5 χιλιόμετρα από τα Κανάλια). Αυτές βέβαια δεν έχουν καμιά σχέση με τις καναλιώτικες καλύβες μέσα στη λίμνη.

Ας δούμε όμως μερικές πληροφορίες που πήραμε, σχετικά με την κατασκευή των καλυβών, από δύο ηλικιωμένους ψαράδες τον Κωνσταντίνο Τάσιο και Βασίλη Αναστασίου:

Τελειώνοντας η «απεργία», οι Καναλιώτες έφευγαν από το χωριό μετά το Δεκαπενταύγουστο⁴. Πριν ξεκινήσουν έφτιαχναν τις ομάδες τους, τα λεγόμενα

«ντουκάνια» και αυτό γινόταν γιατί το ψάρεμα στη λίμνη γινόταν ομαδικά, όπως θα δούμε και σε άλλο σημείο. Τα ντουκάνια αποτελούνταν από 2 ως 6 άτομα ή και μερικές φορές 8, Καθένας είχε και

⁴ Ίσως σε αυτό το γεγονός να οφείλεται και το μεγάλο πανηγύρι που έχουν ακόμη μέχρι σήμερα οι Καναλιώτες το Δεκαπενταύγουστο.

το δικό του καράβι άρα και κάθε ομάδα διέθετε ένα μικρό «στόλο». Το κάθε ντουκάνι διέμενε στην ίδια καλύβα, άρα το μέγεθός της εξαρτιόνταν από τον αριθμό των ατόμων της ομάδας.

Οι ομάδες κατευθύνονταν προς το βόρειο μέρος της λίμνης, όπου στις όχθες της υπήρχαν πυκνές συστάδες από καλάμια, βούρλα και ραγάζια, γεγονός που ευνοούσε την κατασκευή της καλύβας σε εκείνο το σημείο. (Η περιοχή αυτή απέχει γύρω στα 7-8 χιλιόμετρα από τα Κανάλια.)

Οι ομάδες έκαναν αναγνώριση της περιοχής και αφού επέλεξαν το μέρος για το στήσιμο της καλύβας, το «φουντάνι» όπως το ονόμαζαν, εμβαδού 10 περίπου στρεμμάτων γεμάτο καλάμια και ραγάζια, πήγαιναν στο βουνό για τα υλικά κατασκευής. Το βάθος στο συγκεκριμένο σημείο θα έπρεπε να είναι μικρό, γύρω στα 50 εκ. γιατί το χειμώνα με τα νερά των βροχών θα ανέβαινε στο 1 μέτρο (ο ονομαζόμενος «αρτιμάς»).

Ανάλογα με το μέγεθος της κατασκευής, έκοβαν από 10 ως 20 λούρα (μακριά ξύλα), που το μήκος τους κυμαίνονταν από 6 ως 10 μέτρα και το πάχος τους έφτανε τα 4-5 εκ. , για να μη σπάνε. Αυτά χρησιμοποιούνταν για τα όρθια στηρίγματα της καλύβας. Επίσης έκοβαν 30-40 λούρα, μικρότερα σε μήκος (3-4 μ.) και λεπτότερα σε πάχος (1-3 εκ.), για τα «ζώσματα», δηλαδή τα οριζόντια στηρίγματα. Τέλος έκοβαν κλαδιά από λυγαριές (30-40) και τα έκαναν δέματα, για τον πυθμένα της καλύβας. Όλα αυτά τα κουβαλούσαν στο φουντάνι με τα καράβια.

Πριν αρχίσει η κατασκευή, καθάριζαν τον πάτο της λίμνης, κυκλικά σε επιφάνεια 15-25 τ.μ., ανάλογα με το μέγεθος της καλύβας, με ειδικά εργαλεία, γυριστά σα δρεπάνια με ξύλινη προέκταση για λαβή, μήκους 2 μέτρων, τα λεγόμενα «βαλτοσίδερα». Στον καθαρισμένο πυθμένα, έστρωναν τα δεμάτια με τις λυγαριές και πάνω σε αυτές τα καλάμια και τα ραγάζια, έτσι ώστε το δάπεδο της καλύβας να υψωθεί 1 περίπου μέτρο από την επιφάνεια της λίμνης, υπολογίζοντας πάντα και την ανύψωση του νερού το χειμώνα.

Στη συνέχεια έμπηγαν τα μακριά λούρα, ανάμεσα στο στρώμα και ως τον πυθμένα της λίμνης. Στο επάνω μέρος τους τα έδεναν έτσι ώστε να σχημα-

τιστεί η κορυφή της καλύβας. Μετά έδεναν κάθετα πάνω σε αυτά τα μικρότερα λούρα (ζώσματα).. Μέχρι εδώ είχαν ήδη φτιάξει το σκελετό της καλύβας.

Πάνω στο σκελετό της καλύβας τοποθετούσαν κάθετα προς τα ζώσματα, καλάμια και ραγάζια με το φουντωτό του μέρος στη βάση της καλύβας, ώστε να μπορέσει να κλείσει το πάνω μέρος και να δημιουργηθεί η σκεπή της καλύβας. Αυτά τα έδεναν με ζώσματα εξωτερικά με σύρμα πάνω στα εσωτερικά ζώσματα και στα κάθετα λούρα. Σχεδόν είχε τελειώσει η κατασκευή. Πάνω στο στρώμα από δεμάτια τοποθετούσαν και άλλα καλάμια ώστε να σχηματιστεί το δάπεδο της καλύβας και η αυλή γύρω από αυτή.

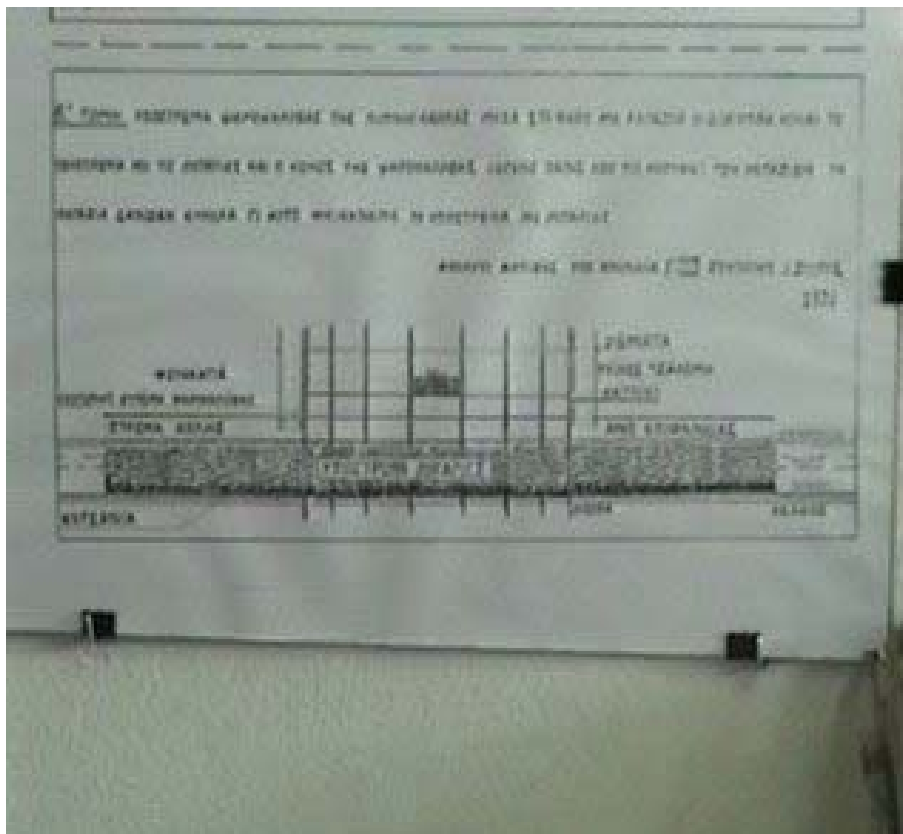
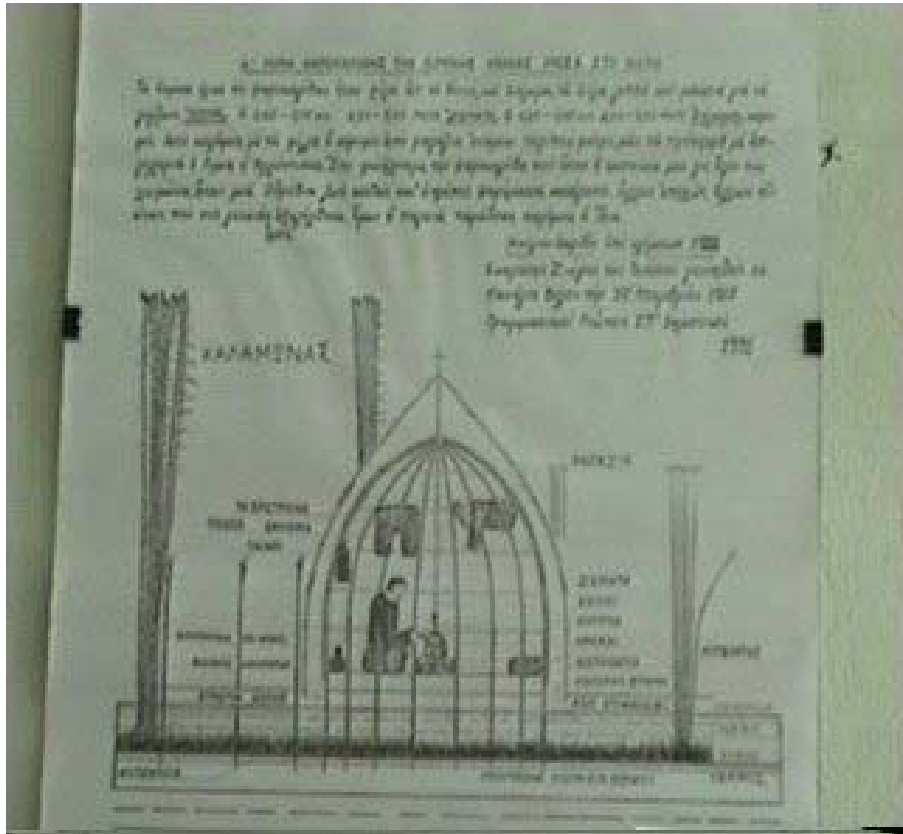
Στην περίπτωση που δεν είχαν υπολογίσει σωστά την άνοδο της στάθμης κατά το χειμώνα, τοποθετούσαν και άλλα καλάμια ανεβάζοντας έτσι και άλλο το δάπεδο.

Στην κορυφή της καλύβας τοποθετούσαν ένα ξύλινο σταυρό και μέσα στην καλύβα είχαν το εικόνισμα του Αγίου Νικολάου. Παράθυρα δεν άφηναν στην όλη κατασκευή, παρά μόνο την είσοδο που ήταν στη νότια πλευρά.

Στη μέση του δαπέδου της καλύβας τοποθετούσαν μια ορθογώνια πλάκα 4-6 εκατοστά που χρησίμευε για εστία. Περιμετρικά την περιέκλειναν με ορθογώνιες μακρόστενες πέτρες. Όλη αυτή η κατασκευή στηριζόταν σε 4 πασσάλους στον πυθμένα της λίμνης. Εδώ οι Καναλιώτες ψαράδες μαγείρευαν την ψαρόσουπα ή τηγάριζαν τα ψάρια τους.

Το κάθε ντουκάνι έμενε, όπως αναφέραμε, στην ίδια καλύβα. Βλέπουμε λοιπόν, ότι δεν ήταν το ψάρεμα μόνο ομαδικό, αλλά και η διαβίωση μέσα στη λίμνη.

Κάθε ντουκάνι είχε τον αρχηγό του που τον ονόμαζαν «καπετάνιο». Καπετάνιος γινόταν ο πιο ηλικιωμένος και ο πιο έμπειρος της ομάδας. Αυτός είχε την ευθύνη ώστε η ομάδα να συνεργάζεται αρμονικά καθώς και την ευθύνη του ψαρέματος. Επίσης στα διπλότυπα αποδείξεων για την πώληση των ψαριών, γράφονταν μόνο τ' όνομά του.

Τρόπος κατασκευής καλυβών

4.4. Καράβια

Όπως οι καλύβες και ο τρόπος κατασκευής τους μέσα στο νερό, τα εργαλεία και ο τρόπος ψαρέματος που επινόησαν οι Καναλιώτες, έτσι και τα «καράβια» όπως ονόμαζαν οι ψαράδες της λίμνης τα πλωτά μέσα που χρησιμοποιούσαν για να κινούνται μέσα σε αυτήν και να ψαρεύουν, είναι προϊόντα της ντόπιας ναυτικής τέχνης και παράδοσης.

Η μορφή που έχουν καθώς και ο τρόπος κατασκευής τους διαφέρει από κάθε άλλο λιμναίο πλεύσιμο της ελληνικής επικράτειας. Ομοιότητα υπάρχει μόνο με αυτά που πλέουν στον Πηνειό ποταμό. Αυτό όμως δεν είναι καθόλου παράδοξο αν σκεφτούμε ότι το ποτάμι και η λίμνη ενώνονταν στο βόρειο μέρος της κατά την περίοδο του χειμώνα όταν υπήρχε μεγάλο ποσοστό βροχόπτωσης.

Το σχήμα των караβιών ταιριάζει αρμονικά με το περιβάλλον της λίμνης και με ευκολία και γρηγοράδα διέσχισε τις περιοχές όπου υπήρχαν καλάμια. Δυσκολίες συναντούσαν οι ψαράδες με τον έντονο κυματισμό, εκεί που δεν υπήρχαν καλάμιώνες, παρ' όλα αυτά όμως λίγες ανατροπές караβιών και πνιγμούς ψαράδων έχουν συμβεί. Φαίνεται ότι το σχήμα των караβιών μπορεί να δυσκόλευε τους ψαράδες κατά τον κυματισμό της λίμνης, όμως αυτοί γνώριζαν πολύ καλά την ίδια τη λίμνη, τα «χούγια» της, καθώς και πως μπορούσαν να προφυλαχτούν από αυτήν.

Από τα προϊστορικά ακόμα χρόνια, όπως έχουμε αναφέρει σε προηγούμενα κεφάλαια, η περιοχή γύρω από τη λίμνη έχει κατοικηθεί περιμετρικά της λίμνης. Δυστυχώς όμως δεν έχει εντοπιστεί κάτι που να μας δίνει πληροφορίες για τη μορφή που είχαν τα πλωτά μέσα της λίμνης κατά τα χρόνια που κατοικήθηκε η περιοχή.

Υποθέτουμε ότι όπως οι κάτοικοι των παραλιμνίων οικισμών στην Ελλάδα, διέσχισαν τα νερά των λιμνών σε μονόξυλα, κάτι αντίστοιχο πρέπει να έκαναν και οι κάτοικοι των παραλίμνιων οικισμών της Κάρλας. Αυτή μας η

υπόθεση ισχυροποιείται κάπως με τις γραπτές αναφορές σε αυτοκρατορικά χρυσόβουλα και εκκλησιαστικά έγγραφα του 13^{ου} αι., για τα πλωτά μέσα.

Για τα με «σανδάλια» γνωρίζουμε ότι είναι γνωστά πλοίαρια, ψαράδικα-αλιευτικά, των βυζαντινών. Με τη λέξη μονόξυλα δεν ξέρουμε αν αναφέρονται σε αυτό που χαρακτηρίζει τη λέξη, δηλαδή κορμοί δέντρων σκαμμένους ή γενικά έχουμε αυτή την ονομασία για το λόγο ότι πρόκειται για κάποια πρωτόγονη κατασκευή.

Στα ακιδογραφήματα της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου (βυζαντινή εκκλησία του 12^{ου}-13^{ου} αι. στις όχθες της λίμνης), που βρίσκονται σε εξωτερικούς τοίχους και αναπαριστάνουν καράβια, καλύβες και βάρκες, δεν έχουμε απεικόνιση μονόξυλων, αλλά μάλλον κάποια πρωτόγονης κατασκευής.

Οι πληροφορίες που αντλούμε από τους περιηγητές του 19^{ου} αι. Φιλίππη και Mezieres, περισσότερο σύγχυση μας προκαλούν, αφού ο καθένας μάζ αναφέρει με διαφορετικό όνομα τα πλεούμενα της Κάρλας. Μάλιστα έχουμε και την αναφορά σε «κορίτες» που σημαίνει βάρκα ίσια από κάτω, χωρίς καρίνα, δηλαδή πλωτά μέσα που συναντάμε ακόμα και σήμερα σε λίμνες και ποτάμια της Ελλάδας. Έτσι το πιο πιθανό είναι η λέξη μονόξυλα να αναφέρεται σε πρωτόγονη τοπική κατασκευή.

Τα καράβια, που τον τρόπο κατασκευής τους θα περιγράψουμε παρακάτω, χρησιμοποιούσαν οι Καναλιώτες και λίγοι από τα γειτονικά παρακάρλια χωριά. (Στεφανοβίκειο, Ριζόμυλο, Κερασιά, Καλαμάκι...) Αντίθετα οι ψαράδες από το Κεραμίδι, χρησιμοποιούσαν βάρκες με καρίνα, που είτε κατασκεύαζαν οι ίδιοι είτε αγόραζαν από το Βόλο. Οι ίδιοι, μάλιστα, κορόιδευαν τους Καναλιώτες για τις πλωτές κατασκευές τους με το όνομα «πλατσίδες», γιατί αυτοί θεωρούσαν σημαντικό η βάρκα να έχει καρίνα.

Ο τύπος του караβιού που διέσχισε τη λίμνη Κάρλα μέχρι και την αποξήρασή της, πρωτοφιάχτηκε γύρω στα 1890, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Γεωργίου Βέργου, συνταξιούχου караβομαραγκού. Το караβι αυτό κατασκευάστηκε από το Δημήτρη Βαΐτη, ναυπηγό στο επάγγελμα, από τα νησιά του Αιγαίου. Οι διαστάσεις του ήταν πέντε με πεντέμισι μέτρα μήκος και ένα μέτρο πλάτος, στο μέσο του караβιού. Ο Βαΐτης, έμαθε την τεχνική στο γιο

του Ιωάννη. Από αυτόν πέρασε η τέχνη του караβομαραγκού και σε άλλους Καναλιώτες. Κάποιοι από αυτούς ήταν ο Μιλτιάδης Λαγός και ο γιος τους Απόστολος, Ο Ιωάννης Γουρνάρης και ο Γιώργος Πανταζής. Ο τελευταίος κατασκεύαζε καράβια μέχρι και την αποξήρανση της λίμνης.

Με την αποξήρανση της λίμνης χάθηκαν και τα καράβια της. Δυστυχώς κανένα δε διατηρήθηκε ώστε να μπορέσουμε να μελετήσουμε την τεχνική κατασκευής τους. Οι ιδιοκτήτες των караβιών τα παράτησαν στη μοίρα της ε-

γκατάλειψης και της φθοράς του χρόνου. Άλλα από αυτά κατέληξαν καυσόξυλα και άλλα διαλύθηκαν για να αποτελέσουν κομμάτια φράχτη στα χτήματά τους Ένα μεγάλο κομμάτι από τον πάτο ενός караβιού

διασώθηκε και βρίσκεται στο μικρό μουσείο εκθεμάτων με εργαλεία ψαρικής της λίμνης που στεγάζεται στο κτήριο του Λυκείου στα Κανάλια.

Αυτή η φιλότιμη προσπάθεια των Καναλιωτών να συγκεντρώσουν ό,τι έχει απομείνει στην κατοχή τους, από το σπουδαίο λιμναίο πολιτισμό που στην πορεία των χρόνων είχαν αναπτύξει, πρέπει να βρει συμπαραστάτες και υποστηρικτές.

Το 1995 το Κ.Ε.ΠΟ.Λ.Κ.⁵ ανέθεσε στους τελευταίους επιζώντες κατασκευαστές караβιών, Γιώργο Βέργο και Νίκο Παπαϊωάννου, της κατασκευή ενός караβιού της λίμνης, με σκοπό τη μελέτη του και τον τρόπο ναυπήγησής του.

⁵ Κ.Ε.ΠΟ.Λ.Κ. (Κέντρο Έρευνας και Πολιτισμού Λίμνης Κάρλας. Ιδρύθηκε το 1995 με ενέργειες του δημοσιογράφου – ερευνητή Μάκη Εξαρχόπουλου, με έδρα τη Λάρισα. Σκοπός του είναι η επιστημονική έρευνα και μελέτη της ευρύτερης περιοχής της λίμνης Κάρλας, ο ιδιόρρυθμος τρόπος ζωής που αναπτύχθηκε πάνω στα νερά της λίμνης, η διάσωση και η προβολή των πολιτιστικών στοιχείων της περιοχής και η ίδρυση σχετικού μουσείου στην περιοχή.

Τις πληροφορίες για την κατασκευή του караβιού αντλήσαμε από το βιβλίο του Γ. Ρούσκα (ενός από τα ιδρυτικά μέλη του ΚΕΠΟΛΚ) «Η επιστροφή της Κάρλας».

Για την κατασκευή του караβιού απαιτούνται τα παρακάτω υλικά:

○ Δέκα μισόταβλες 4 μέτρα μήκος (25-28 εκατοστά πλάτος οι 6 και 22 εκατοστά οι 4) και 18 χιλιοστά πάχος από έλατο για τον πάτο, το πέτσωμα (φτερά), την καθίστρα και την κωλάτσα. (Οι τάβλες έχουν πάχος 22-25 χιλιοστά).

○ Τέσσερα καδρόνια 4 μέτρα μήκος, 7 εκατοστά πλάτος και 6 εκατοστά πάχος από έλατο για τις στρώσεις και τα ποδαρούλια.

○ Δύο καδρόνια 4 μέτρα μήκος, 15 εκατοστά πλάτος και 5 εκατοστά πάχος από καστανιά για τα κουπιά.

○ Ένα καδρόνι 3,50 μέτρα μήκος, 10 εκατοστά πλάτος και 8 εκατοστά πάχος από έλατο για το τρεχαντήρι.

○ Ένα καδρόνι 2 μέτρα μήκος, 10 εκατοστά πλάτος και 5 εκατοστά πάχος από καστανιά για το κουπάκι.

○ Ένα ξύλο 1 μέτρο μήκος, 8 εκατοστά πλάτος και 8 εκατοστά πάχος από οξιά ή μουριά για το κεφαλάρι.

○ Ένα ξύλο 1,10 μέτρα μήκος, 20 εκατοστά πλάτος και 2 εκατοστά πάχος από πλάτανο, σφεντάμι ή μουριά για τον κλάπανο.

○ Ένα κομμάτι ξύλο από οξιά για τα κλαπανόξυλα.

○ Ένα κοντάρι 3 μέτρα μήκος από μέλεγο για την κούντα.

○ Ένα κοντάρι 3 μέτρα μήκος από σκληρό ξύλο για το καμάκι.

- Είκοσι δύο σιδερογωνιές για τη σύνδεση κάθε στρώσης με τα ποδαρούλια.

- Πέντε κιλά καρφιά (2 κιλά εικοσαριά και τρία κιλά σαρανταριά).

Για την κατασκευή του карабиού της Κάρλας έχουμε την υποτυπώδη εφαρμογή της μεθόδου «πρώτα ο σκελετός». Πρώτα, δηλαδή, κατασκευάζεται ο σκελετός του карабиού και μετά αρμολογείται το περίβλημα.

Πρώτα ο караβομαραγκός αρχίζει με την κατασκευή του πάτου. Για αυτό χρειάζονται 10 μισόταβλες, (μήκους 4 μ. και πλάτους 25-28 εκ.). Αυτές ενώνονται και συγκρατούνται από 11 κομμάτια καδρονιού που ονομάζονται στρώσεις. Οι στρώσεις τοποθετούνται ανά 38 εκ. η μία από την άλλη, αρχίζοντας από το μπροστινό μέρος του карабиού, το ονομαζόμενο «κεφαλάρι».

Τα καρφιά που ενώνουν στρώσεις και μισόταβλες, μπηγόνται από μέσα προς τα έξω και στο κάτω μέρος του πάτου γυρίζονται προς το πίσω μέρος τους, για να μη φέρνουν αντίσταση στο νερό. Οι μισόταβλες δουλεύονται με χνάρι, ώστε να πάρουν το σωστό σχήμα. Αφού τελειώσει ο πάτος του карабиού από το κάρφωμα και το σχήμα του, πρέπει να πάρει τη σωστή κλίση. Αυτό γινόταν τοποθετώντας εσωτερικά πέτρες και εξωτερικά τάκους. Έτσι το μπροστά μέρος σηκώνεται 35 εκ., αποκτώντας ουσιαστικά αεροδυναμικό σχήμα και το πίσω μέρος 28 εκατοστά. Η 1^η, 2^η και 10^η στρώσεις έχουν στη μέση του μικρό κενό για να φεύγουν τα νερά προς τη μέση του πάτου του карабиού, λόγω της κλίσης που έχει το εμπρός και το πίσω μέρος του. Τα νερά έβγαιναν από το караβί με ξύλινο κοίλο φτυαράκι που ονομαζόταν «κάδος».

Στη συνέχεια καρφώνονται πάνω στις στρώσεις αριστερά και δεξιά καδρόνια, τα οποία θα στηρίξουν τα πλαϊνά του карабиού. Τα καδρόνια αυτά ονομάζονταν «ποδαρούλια» και ενώνονται με τις στρώσεις, εκτός από το κάρφωμα και με γωνιές σιδερένιες 25 εκ. Παλιά, στρώσεις και ποδαρούλια ήταν από ξύλο κέδρου, κατάλληλα λυγισμένο, το ονομαζόμενο «αγκαλιά». Τα ποδαρούλια δεν είχαν όλα το ίδιο ύψος, λόγω της κλίσης του πάτου. Τα δύο πρώτα έχουν ύψος 58 εκ., τα επόμενα έξι 45 εκ., το ένατο 12 εκ. ψηλότερο και καταλήγει σε λεπτές προεξοχές που πάνω σε αυτές γίνεται η τοποθέτηση του τρεχαντηριού και τέλος το δέκατο και ενδέκατο έχουν ύψος 45 εκ.

Αφού καρφωθούν τα ποδαρούλια, καρφώνεται το μπροστινό μέρος, το κεφαλάρι, καδρόνι ύψους 60 εκ. από ξύλο οξιάς. Αυτό έχει κλίση 15 εκ. από την κάθετη γραμμή. Στο κεφαλάρι καρφώνεται η «κρικέλα», από την οποία δένονταν το καράβι. Στο πίσω μέρος του караβιού μπαίνει μονό ποδαρούλι, για να σχηματίσει με το ενδέκατο ποδαρούλι τριγωνική βάση, που είναι το πίσω μέρος του караβιού, που ονομαζόταν «κωλάτσα».

Ήδη έχει τελειώσει ο σκελετός του караβιού και τώρα αρχίζουν να καρφώνονται τα πλαϊνά του. Οι σανίδες που καρφώνονται στα πλευρά τα λεγόμενα «φτερά» Αρχίζουν από το κεφαλάρι και προοδευτικά έσβηναν, η πρώτη μέχρι τη μέση του караβιού και η δεύτερη το επάνω της μέρος έφτανε σχεδόν μέχρι την κολάτσα. Το πλάτος των σανιδιών είναι 25 εκ. Έτσι στο καράβι το μικρότερο ύψος των πλαϊνών του έφτανε στ 50 εκ. Τα φτερά στο πίσω μέρος του караβιού έχουν μεγάλο ύψος. Το σημείο όπου ενώνονταν φτερά και ποδαρούλια ονομάζονταν «αγαθός».

Στο τέλος τοποθετούνται τα φτερά στο πίσω μέρος και καρφώνονται στην ενδέκατη στρώση και στο τελευταίο μονό ποδαρούλι. Η ενδέκατη στρώση αποτελείται από δύο κομμάτια και πίσω από αυτήν μπαίνει συμπληρωματική στρώση. Στο πίσω μέρος καρφώνεται τριγωνική τάβλα που χρησίμευε για να κάθεται ο ψαράς.

Τελειώνοντας την κατασκευή, καλαφάτιζαν τους αρμούς του караβιού με καννάβι ή γαγάζι. Το έσπρωχναν με δύναμη στους αρμούς χρησιμοποιώντας μυτερό ξύλο. Τέλος πίσσωναν το καράβι με λιωμένη πίσσα.

Με τον τρόπο που περιγράψαμε τελειώνει η κατασκευή του κυρίως караβιού. Εκτός από αυτό, σημαντικό ρόλο στην όλη λειτουργικότητά του έπαιζαν και τα διάφορα εξαρτήματα που τοποθετούνταν πάνω στο καράβι και αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος του. Αυτά είναι: το τρεχαντήρι, τα κουπιά, το κουπάκι, η κούντα ο κλάπανος, η καδίστρα, η φαναριέρα, ο κάδος, το καμάκι και η απόχη.

□ Το τρεχαντήρι είναι ένα μακρύ καδρόνι, μήκους 3,5 μ., πλάτους 10 εκ. και πάχους 8 χιλ.. Είναι ουσιαστικά η βάση των κουπιών. Αυτό «κούμπωνε» πάνω στο ένατο ποδαρούλι και στηριζόταν εκεί για περισσότε-

ρη ασφάλεια κατά τον κυματισμό με έναν πύρο (καρφί). Στις δυο του άκρες είχε εγκοπές, μέσα στις οποίες στηριζόταν τα κουπιά. Αυτές ήταν φτιαγμένες από πελεκημένο καδρόνι οξιάς. Όταν το καράβι ήταν δεμένο ή βγαλμένο στη στεριά, οι ψαράδες έβγαζαν το τρεχαντήρι μαζί με τα κουπιά και το τοποθετούσαν κατά μήκος του караβιού. Αυτό ονομαζόταν «ξεσαμάρωμα» και την τοποθέτηση στη θέση τους «σαμάρωμα».

- Τα κουπιά των караβιών έφταναν σε μήκος τα 4 μέτρα και γινό-

ταν από ξύλο καστανιάς. Τη λαβή που είχε μήκος 20 εκ., το μπράτσο 1,45 μ., η πλεύση 75 εκ., όπου στηριζόταν στους σκαρμαστήρες

και η πάλα 1,5 μ., που λέπταινε στην άκρη της και ήταν αυτή που έμπαινε στο νερό και δημιουργούσε την κίνηση. Το σχήμα της πλεύσης ήταν τέτοιο που δε χρειάζονταν δέσιμο στη σκαρματήρα αλλά σταθεροποιούνταν από μόνο του. Ο ψαράς κωπηλατούσε όρθιος και ήταν εξωσκάρμια αφού οι σκαρματήρες δεν ήταν στερεωμένες στην κουπαστή αλλά έξω από αυτήν, στις άκρες του τρεχαντηριού.

- Η κούντα ήταν μακρύ, ξύλινο κοντάρι, 3 μ., που χρησίμευε για την κίνηση του караβιού στα αβαθή μέρη της λίμνης, όπου δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα κουπιά.

- Το κουπάκι ήταν βοηθητικό κουπί (2 μέτρα) για την περίπτωση κυματισμού.

- Ο κλάπανος ήταν ένα σανίδι 1,10 μ. και πλάτους 20 εκ. Φτιαχνόταν συνήθως από ξύλο πλάτανου. Τοποθετούνταν εγκάρσια ανάμεσα στο 2^ο και 3^ο ποδαρούλι. Ο ψαράς χτυπούσε τον κλάπανο με δύο ξύλα, σα γουδοχέρια

(κλαπανόξυλα ή ντουμπουρντέλια), βγάζοντας ήχο και διώχνοντας τα ψάρια προς τις παγίδες.

□ Η καθίστρα ήταν παράλληλα προς τον κλάπανο. Εδώ καθόταν ο ψαράς και χτυπούσε τον κλάπανο.

□ Η φαναριέρα (λυχνοστάσι) φτιαγμένη από σανίδι από 4 σανίδες μήκους 60 εκ, καρφωμένα σε σχήμα τετραγώνου. Ανά δύο γωνίες ξεκινούσε

χοντρό σύρμα που κατέληγε στην απέναντι γωνία. Τα δύο σύρματα δημιουργούσαν ένα θόλο, στο κέντρο του οποίου δενόταν το λαδοφάναρο. Η φαναριέρα επέπλεε στο νερό και τη χρησιμοποιούσαν για να βλέπουν που έριξαν το δίχτυ.

□ Ο κάδος ήταν ξύλινο φτυαράκι που το χρησιμοποιούσαν οι ψαράδες για το άδειασμα των νερών.

□ Το καμάκι ήταν σιδερένιο εργαλείο. Με αυτό οι ψαράδες κάρφωναν τα ψάρια.

□ Η άγκυρα στις αρχές ήταν από πέτρα γι' αυτό ονομαζόταν «πετρόβολος». Αργότερα χρησιμοποιούνταν σιδερένιες τρίχαλες ή τετράχαλες. Οι άγκυρες δένονταν στο τρεχαντήρι.

Ανάλογα με τον κατασκευαστή του караβιού είχαμε παραλλαγές στον τρόπο κατασκευής, που οφείλονταν στο προσωπικό μεράκι του κατασκευαστή και την παραγγελία του ψαρά. Κάποια καράβια για παράδειγμα, κατασκευάζονταν με χαμηλότερο σήκωμα στο κεφαλάρι, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζεται καλύτερα ο κυματισμός της λίμνης κάνοντάς τα όμως πιο αργοκίνητα.

Οι Καναλιώτες ήταν περήφανοι για τα καράβια τους και δεν τα αντάλλαζαν με τις βάρκες με καρίνα, γιατί

ήταν πιο σταθερά και πιο γρήγορα όταν υπήρχε άπνοια. Ακόμα μπορούσαν να πλεύσουν και σε αβαθή νερά πράγμα που δεν μπορούσε να το κάνει η βάρκα με καρίνα. Στην περίπτωση κυματισμού ή προτιμούσαν να κάνουν διαδρομές στα ανοιχτά της λίμνης κατά τις πρωινές ώρες που υπήρχε χαμηλός κυματισμός ή κινούνταν ανάμεσα στους καλάμιώνες)

4.5. Εργαλεία και τρόποι ψαρέματος

Όπως ο τρόπος κατασκευής της καλύβας, η κατασκευή του караβιού και γενικά ο τρόπος ζωής πάνω στη λίμνη παρουσιάζει μία ιδιαιτερότητα και ιδιομορ-

φία που δεν συναντιέται σε άλλη περιοχή του Ελλαδικού χώρου έτσι και η ιδιομορφία της λίμνης καθώς και η ευρηματικότητα των ψαράδων δημιούργησαν και ανέπτυξαν τρόπους ψαρέματος και ναυτική παράδοση που δεν συναντάμε αλλού.

Ο περιηγητής Α. Φιλιππίδης μας αναφέρει τρόπους ψαρέματος. Επίσης ο Leake μας αναφέρει: «Στην Κάρλα τα ψάρια πιάνονται με απλάδι, τράτα και γρίπο αλλά κυρίως με χώρους περιφραγμένους με καλάμια που φυτρώνουν στη λίμνη και ονομάζονται μανδράκια, γιατί τα ψάρια ακολουθούν τον αρχηγό μέσα σ' αυτά όπως τα πρόβατα σ' ένα μαντρί.» (Ρούσκας, 2001)

Οι ψαράδες στη λίμνη Κάρλα χρησιμοποιούσαν τα παρακάτω εργαλεία ψαρικής.

- Δίχτυα που τα ονόμαζαν απλάδι, ρόκα, πανί, τράντα ανάλογα με το μέγεθος των ματιών. Μάτια ονομάζονται τα ανοίγματα των δικτυών και το ανοιγμά τους κυμαινόταν από 20-60 χιλιοστά. Τα ανοίγματα αυτά κανο-

νίζονταν από ένα επίπεδο τετράγωνο ξύλο με μήκος στην πλευρά του τόσα χιλιοστά όσα τα χιλιοστά του ματιού που ήθελαν να πλέξουν. Το εργαλείο που κανόνιζε τα μάτια το ονόμαζαν «κανόνι». Το δίχτυ αυτό δεν ήταν μανωμένο⁶ αλλά σκέτο. Το μέρος όπου άπλωναν τα δίχτυα το ονόμαζαν «απλωταριά»

- Ένα άλλο είδος δικτυού που χρησιμοποιούσαν οι ψαράδες της Κάρλας ήταν το «βλάρι» (ή αυγάρι). Αυτό ήταν μανωμένο. Το μήκος του ήταν από 15 έως 20 μέτρα με άνοιγμα ματιών 4 εκατοστά και ο μανός 8 εκατοστά. Ο μανός αποτελούνταν από χοντρό νήμα, το δε νήμα του καθεαυτού δικτυού πλέκονταν με βαμβακερή κλωστή. Το ύψος του ήταν από 1,5 έως 1,8 μέτρα. Αυτό χρησιμοποιούνταν στις όχθες της λίμνης, όπου ο πυθμένας ήταν πετρώδης, γι' αυτό ήταν και χοντρό για μεγαλύτερη αντοχή.
- Το «τσιφτι» ήταν είδος δικτυού χωρίς μανό, με μικρά μάτια (60-70 χιλιοστά άνοιγμα). Γιατί ήταν ελαφρύ στο καζίκι δεν έβαζαν φελλούς αλλά διπλωμένα ραγάζια⁷, ένα κάθε 14 μάτια. Επίσης στο κάτω μέρος του

δεν είχε βαρύδια (στρωσίδι), έτσι ήταν ελαφρύ και δίπλωνε εύκολα παγιδεύοντας το ψάρι. Γι' αυτό και οι

Καναλιώτες περιπαιχτικά το ονόμαζαν «της πουτάνας το εργαλείο»

⁶ Μανωμένο λεγόταν το δίχτυ όταν η κάθε πλευρά του είχε μανό. Μανός ήταν δίχτυ με χοντρά μάτια 10-20 εκ. άνοιγμα και από χοντρό νήμα. Όταν έφτιαχναν μανωμένο δίχτυ, πέρναγαν στο μανό μαζί με τους φελλούς στο σχοινί (καζίκι) που το κράταγε. Αυτή η διαδικασία ονομαζόταν «αρμάτωμα» του δικτυού.

⁷ Ραγάζι: το φυτό *Typha*. Έχει την ιδιότητα να είναι ευλύγιστο, ανθεκτικό και ελαφρύ. Πολλές φορές χρησιμοποιούνταν αντί για το σκοινί.

Οι ψαράδες των Καναλιών, αλλά και των γύρω οικισμών, χρησιμοποιούσαν όλων των ειδών τα δίχτυα που προαναφέρθηκαν. Το ψάρεμα γινόταν και βράδυ. Για φωτισμό χρησιμοποιούσαν τη «φαναριέρα», μία αυτοσχέδια κατασκευή που αποτελούνταν από 4 σανίδια μήκους 60 εκατοστών καρφωμένα σε σχήμα τετραγώνου. Σε κάθε γωνία αυτής της κατασκευής ξεκινούσε συρμάτινο τόξο που κατέληγε απέναντι. Έτσι με δύο σύρματα κατασκευαζόταν ουσιαστικά ένα είδος θόλου που ακριβώς στο κέντρο του κρεμόταν το φανάρι που λειτουργούσε με λάδι. Αυτή η φαναριέρα τοποθετούνταν στη μεσαία καθίστρα του караβιού και επέτρεπε στους δύο ψαράδες της βάρκας να εργάζονται κάτω από το φως της λάμπας.

Για το ρίξιμο των δικτύων χρειάζονταν δύο ψαράδες σε κάθε καράβι. Ο ένας κωπηλατούσε και ο άλλος έριχνε τα δίχτυα και χτυπούσε τα νερά της λίμνης τρομάζοντας τα ψάρια με σκοπό να πέσουν πάνω στα δίχτυα.

- Ο γρίπος είναι είδος δικτυού, μήκους 120 μέτρων και ύψους 3 έως 3,5 μέτρων. (Άλλη ονομασία του είναι κωλοβρέχτης, ποδοβάτι ή γρίπι). Αποτελούνταν από δύο πλευρές (πάντες) 60 μέτρων η κάθε μία που κατέληγαν στο σάκο. Ήταν φτιαγμένο από χοντρό νήμα, όπως επίσης το καζίκι και το στρωσίδι του. Το δε στρωσίδι δεν είχε βαρίδια. Ο σάκος είχε στις άκρες του και στις πλευρές του τσαμαδούρες. Τα μάτια του σάκου ήταν 50-60 χιλιοστών αποτελούμενα από χοντρό σχοινί. Ο γρίπος χρησιμοποιούνταν για ομαδικό ψάρεμα. Δύο ψαράδες φορώντας πουτούρια⁸, κρατούσαν ξύλα, μήκους ενός μέτρου, που πάνω τους στερέωναν τις άκρες των καζικιών των δικτύων. Άλλοι ψαράδες πάνω στα καράβια χτυπούσαν με τον κλάπανο οδηγώντας έτσι τα ψάρια μέσα στα δίχτυα. Οι ψαράδες με τα πουτούρια κάνοντας κατάλληλες και επιδέξιες κινήσεις εγκλώβιζαν τα ψάρια στο γρίπο σβαρνίζοντας το στρωσίδι με το πόδι τους ο καθένας της άλλης πλευράς. Στη συνέχεια ερχόταν το καράβι (γριπιτζίδικο) και άρχιζε η διαδικασία του μαζέματος του γρίπου μέσα στο σάκο. Τότε ερχόταν άλλο καράβι (σκαλιάρικο) μέσα στο ο-

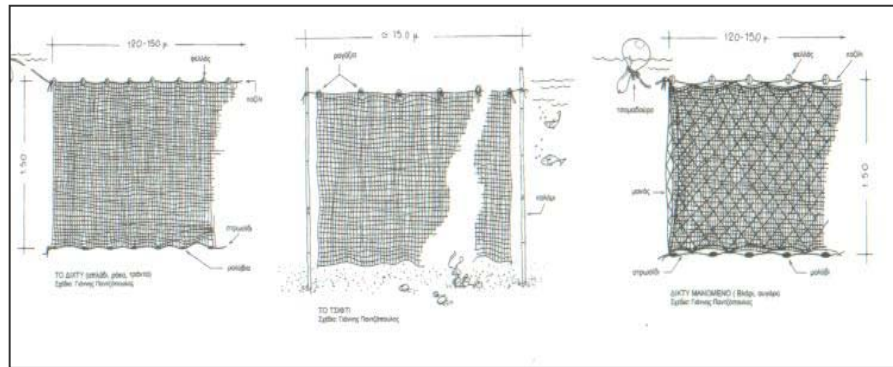
⁸ Ολόσωμες φόρμες από δέρμα κατσίκας με ενσωματωμένες μπότες που έφταναν μέχρι τη μασχάλη. Χρησιμοποιούνταν από τους ψαράδες της Κάρλας.

ποίο φόρτωναν τα ψάρια και τραβούσε για τη σκάλα. Το είδος αυτού του διχτυού το χρησιμοποιούσαν για να ψαρεύουν στα ρηχά νερά της λίμνης.

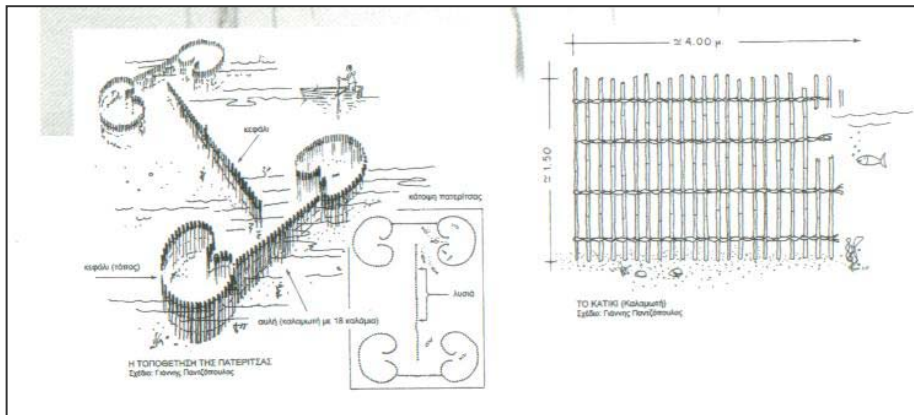
- Για τα βαθιά νερά της λίμνης και σε συγκεκριμένα σημεία της χρησιμοποιούσαν ένα είδος διχτυού που έμοιαζε με το γρίπο και τον ονόμαζαν «μακαρά». Ο μακαράς επιτρεπόταν σε 4 σημεία της λίμνης που ονομάζονταν «καλάδες» και απείχαν τουλάχιστον 100 μέτρα από την ακτή. Ο μακαράς είχε μήκος 250-300 μέτρα, σε δύο πλευρές (από 150μ. η καθεμία) και κατέληγε και αυτός, όπως και ο γρίπος, στο σάκο. Το ύψος του μακαρά έφτανε τα 5 μέτρα. Για το λόγο ότι ο μακαράς ήταν μεγάλος, μεταφερόταν η κάθε πάντα του (πλευρά του) με χωριστό καράβι και γι' αυτό σ' αυτό το είδος ψαρέματος έχουμε δύο καπετάνιους, έναν σε κάθε καράβι. Ο τρόπος λειτουργίας του μακαρά ήταν όπως και του γρίπου. Αφού εντοπιζόταν η περιοχή στην οποία θα ψάρευαν (καλάδα, βουλή ή βολή) έριχναν στη λίμνη δύο βαριά σίδερα, συνήθως τις βαριές άγκυρες των δμετρων караβιών που είχαν ειδικά για το ψάρεμα με μακαρά και έδεναν με χοντρό σκοινί σ' αυτά καθώς επίσης και σε δύο μεγάλα ξύλα που τα έμπηγαν χτυπώντας τα στον πυθμένα της λίμνης. Έτσι έδεναν σταθερά τα δύο μεγάλα καράβια 8 μέτρων που κουβάλαγαν το μακαρά. Τα δύο καράβια ενώνονταν με ξύλινη σανίδα. Πάνω σε κάθε καράβι υπήρχε ο καπετάνιος και τετραμελές πλήρωμα που ο καθένας είχε συγκεκριμένο έργο να επιτελεί (1 πανιατζής, 1 στρωσιδιάρης, 2 φελλατζήδες). Οι δύο στρωσιδιάρηδες (ένας από κάθε καράβι) τραβούσαν τα στρωσίδα σταυρωτά (ο καθένας της άλλης πλευράς) όπως γινόταν στο γρίπο με τους ψαράδες με τα δύο καράβια έχοντας στα χέρια τους ξύλινα καθρόνια μήκους 5-6 μέτρων που στο κάτω μέρος τους είχαν ημικυκλικό σίδερο 8 εκατοστών (παραπάτες ή πασαρίνες τα ονόμαζαν οι Καναλιώτες) πατούσαν τα στρωσίδα των διχτυών. Στη συνέχεια έκλειναν τα δίχτυα και αυτά μαζεύονταν μπροστά στην ξύλινη σανίδα (πόντος). Τότε πλησίαζε ένα τρίτο καράβι, μικρότερο σε μήκος (5 μέτρων), η ψα-

ροπούλα μέσα στο οποίο αναποδογύριζαν το σάκο ή μάζευαν εκεί τα ψάρια με απόχες. Η ψαροπούλα μετέφερε τα ψάρια στη σκάλα.

Εκτός από τους τρόπους ψαρέματος με τα δίχτυα διαφόρων ειδών όπως

είδαμε παραπάνω, οι Καναλιώτες ψαράδες έστηναν στη λίμνη ψαροπαγίδες, τα κατίκια (καλαμωτές). Τα κατίκια τα έφτιαχναν μόνοι τους με καλάμια του βάλτου πλεγμένα μεταξύ τους με ραγάζια. Κάθε κατίκι αποτελούνταν από 98 έως 103 όρθια καλάμια πλεγμένα μεταξύ τους με στριμμένο ραγάζι που το ονόμαζαν «ζωνάρι». Συνήθως έδεναν 4-6 σειρές ζωνάρια (τεσσάρικα – πεντάρικα – εξάρικα). Το κάθε ραγάζι το έστριβαν 3 φορές (3 κόμπους) για να δέσουν το επόμενο καλάμι. Το μήκος με τα δεμένα καλάμια ήταν 4 μέτρων. Το ύψος των καλαμιών ήταν από 1,5 μέτρα (δεμένο με 4 ζωνάρια) έως 2 μέτρα (δεμένο με 6 ζωνάρια). Ένα τέτοιο κατίκι ονομαζόταν «κεφάλι» και τέσσερα τέτοια κεφάλια αποτελούσαν μια «πατερίτσα». Η κάθε ομάδα (ντουκιάνι) είχε στην κατοχή της στη λίμνη από 50-100 πατερίτσες. Ο χώρος όπου τοποθετούσαν τις πατερίτσες επιλεγόταν από πριν και ήταν πέρασμα ψαριών. Το μέρος καθαριζόταν πρώτα καλά από τα καλάμια και τα ραγάζια με το βαλτοσίδηρο. Το μέρος που τοποθετούσαν τα κεφάλια ονομαζόταν «κόρδα». Κάθε δύο κεφάλια αντικριστά ενώνονταν με μια καλαμωτή από 18 καλάμια που ονομάζονταν αυλή. Κάθετα στις αυλές τοποθετούσαν τη λυσιά (καλαμωτή με περισσότερα καλάμια). Τα ψάρια πρωτοέπεφταν πάνω στη λυσιά και από εκεί με τα μικρά περάσματα οδηγούν στην είσοδο του κεφαλιού, όπου παγιδεύονταν. Τα ψάρια τα έβγαζαν από τα κεφάλια με απόχες, σχήματος αχλαδιού και τα μετέφεραν στο γυροβόλι (είδος αποθήκης). Τέτοιου είδους ψαροπαγίδες είχαν ως επί το πλείστον οι Καναλιώτες ψαράδες.

Το γυροβόλι ήταν φτιαγμένο κοντά στην καλύβα. Ένα είδος

αποθήκης φτιαγμένο με πιο χοντρά καλάμια απ' ό τι τα κατίκαι για να μην σπάνε τα ψάρια. Εδώ τα ψάρια αποθηκεύονταν ζωντανά μέχρι να τα πάνε στη σκάλα για πούλημα. Το καλοκαίρι, με τη μεγάλη ζέστη, για να φτάνουν ζωντανά τα ψάρια στη σκάλα, τα έδεναν, το πρώτο από το στόμα και το αυτί του και τα υπόλοιπα τα περνούσαν ανάμεσα από το αυτί τους χωρίς να πεθάνουν. Μετά τα έριχναν στο νερό και τα έσερναν τραβώντας τα μέχρι τη σκάλα. Με αυτό τον τρόπο έφταναν ολοζώντανα στην αγορά. Ή αλλιώς όταν τα έβγαζαν με την απόχη από το γυροβόλι τα τοποθετούσαν στο καράβι και χώριζαν με μικρά σανίδια σε παρτίδες ανάλογα με το είδος ή το μέγεθος και για να πετύχουν καλύτερη τιμή ανάλογα με τη ζήτηση.

Διαβάζοντας όλους τους τρόπους ψαρέματος, θαυμάζουμε την ευρηματικότητα των ψαράδων της λίμνης και καταλαβαίνουμε για ποιο λόγο δεν επέστρεφαν στο χωριό οι Καναλιώτες παρ' ό τι ήταν κοντά. Η λίμνη τους κράταγε πάντα γιατί πάντα υπήρχε πολύ δουλειά να κάνουν. Ίσως λοιπόν ένας λόγος για τον οποίο απ' τα αρχαία χρόνια έμεναν μέσα στη λίμνη ήταν ο φόρτος εργασίας που δημιουργούσαν οι συγκεκριμένοι τρόποι ψαρέματος που αναφέρθηκαν.

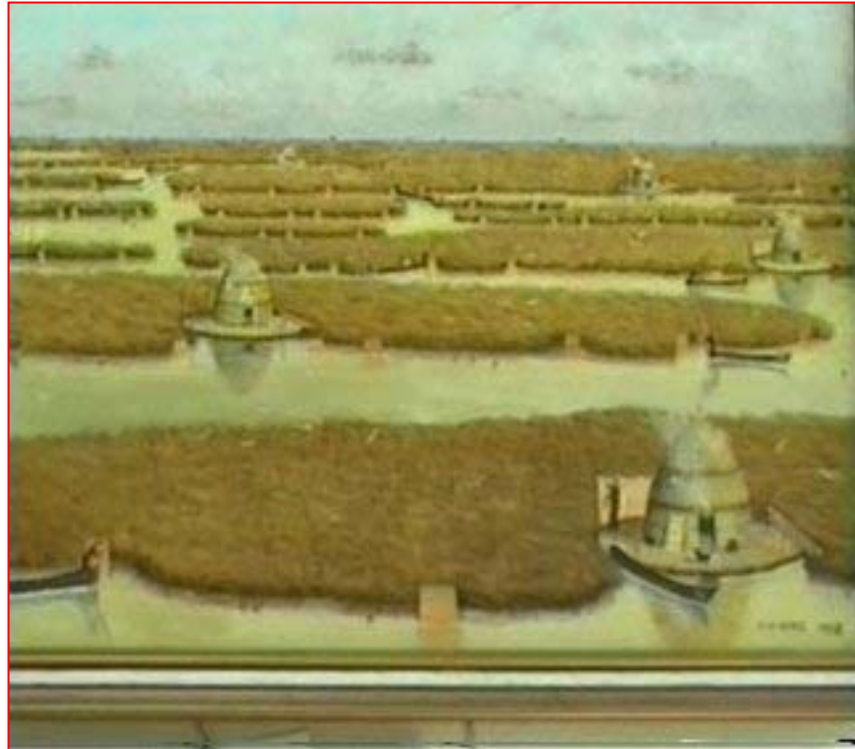

Ομαδικό πιάσμα με κεντρικό κέντρο

4.6. Η ζωή πάνω στο νερό

Μέχρι το 1962, που αποξηράνθηκε η λίμνη Κάρλα, αναπτύχθηκε στην περιοχή και ιδιαίτερα στα Κανάλια ένας ιδιόμορφος και ταυτόχρονα μοναδικός, στον ελλαδικό χώρο στα νεώτερα χρόνια, τρόπος ζωής. Ο τρόπος ζωής των

Καναλιωτών ήταν δεμένος και επηρεασμένος από το υγρό στοιχείο της λίμνης και γι' αυτό τον ονομάσαμε λιμναίο πολιτισμό. Είναι αξιοπερίεργο το

ότι από όλους τους παρακάρλιους οικισμούς, μόνο αυτός των Καναλιών δέθηκε απόλυτα με τη λίμνη και ανέπτυξε τρόπους ζωής και επιβίωσης, τέτοιους που δεν συναντάμε αλλού.

Οι μόνοι που μπορούμε να συνταιριάξουμε δίπλα σ' αυτόν είναι οι προϊστορικοί λιμναίοι οικισμοί που αποτελούν την πρώτη μορφή ανθρώπινης κατοικίας μετά τις σπηλιές. (τέτοιοι οικισμοί ανακαλύφθηκαν από την αρχαιολογική σκαπάνη στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας αλλά και στην Καστοριά).

Οι Καναλιώτες για 9 μήνες το χρόνο ζούσαν πάνω στο νερό, στις ιδιόμορφες καλύβες που κατασκεύαζαν. Εκατό καλύβες περίπου, ένας ολόκληρος οικισμός, υπήρχαν στο βόρειο τμήμα της λίμνης ανάμεσα στους πυκνούς καλάμιώνες.

Επί 9 μήνες η λίμνη ήταν το σπίτι τους, η ίδια τους η ζωή. Οτιδήποτε λοιπόν γινόταν από αυτούς είτε όσον αφορά την εργασία τους είτε την κοινωνική του ζωής ήταν απόλυτα συνδεδεμένα με τη λίμνη. Προείπαμε ότι ο τρόπος ζωής και εργασίας στη λίμνη ήταν ομαδικός. Αυτό δημιουργούσε κανόνες που έπρεπε να τηρηθούν ώστε να είναι αποτελεσματική η ομαδική ζωή τόσο στο ψάρεμα όσο και στη συμβίωση.

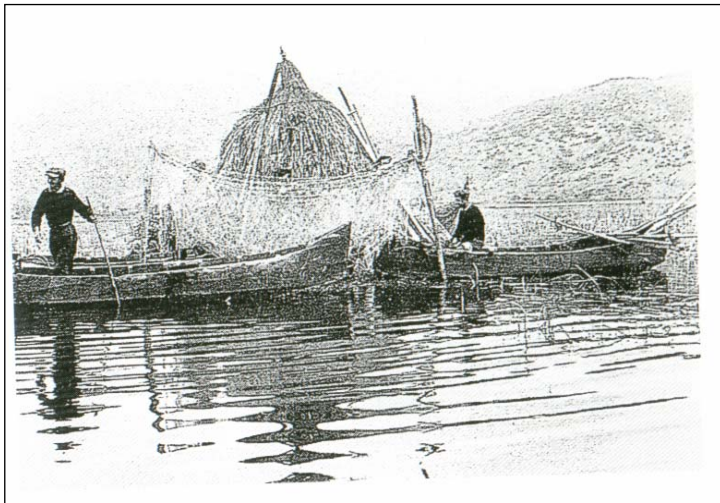
Μέσα στη λίμνη ζούσαν μόνο οι άντρες του χωριού. Ενώ οι γυναίκες έμεναν στο χωριό φροντίζοντας την οικογένεια αλλά και τις υπόλοιπες υποχρεώσεις που είχαν σχετικά με τα κτήματα που συντηρούσαν έξω από τη λίμνη. Δικαιολογούμε το θαυμασμό του Έλληνα περιηγητή Α. Φιλίππιδη που έκθαμβος παρατηρεί ότι στα Κανάλια ζουν μόνο γυναίκες και ονομάζει το χωριό γυναικοκρατούμενο.

Έχουμε, θα τολμούσαμε να πούμε οικογένειες μητριαρχικού τύπου αφού ο τρόπος ζωής έκανε τις γυναίκες δυναμικές με ανάληψη αποφάσεων για βασικά θέματα που αφορούσαν την οικογένεια. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η λίμνη Κάρλα δεν ρυθμίζει και επηρεάζει μόνο τη ζωή των αντρών που ζουν πάνω της για 9 μήνες, αλλά έχει προεκτάσεις στη ζωή του χωριού και όσων ζουν από αυτήν, αφού έμμεσα ρυθμίζει τη ζωή τους.

Οι ψαράδες έφευγαν για τη λίμνη μετά το μεγάλο πανηγύρι του χωριού το Δεκαπενταύγουστο. Κάθε χρόνο, όλο και νέοι ψαράδες κατατάσσονται στους καταλόγους των αλιέων, αφού τα αγόρια μόλις γίνονταν 15-16 χρονών πήγαιναν στη λίμνη για να μαθητέψουν κοντά στους μεγάλους την τέχνη του ψαρέματος καθώς και τα μυστικά της λιμναίας ζωής. Τον πρώτο χρόνο οι μικροί της κάθε ομάδας συνήθως ασχολούνταν με επικουρικές εργασίες όπως μαγείρεμα για την υπόλοιπη ομάδα και έλεγχο των ψαροπαγίδων και μεταφορά των ψαριών που έπιαναν από αυτές στα γυροβόλια. (αποθήκες ψαριών).

Το μαγείρεμα γινόταν μέσα στην καλύβα, στην πέτρινη εστία που υπήρχε στο κέντρο της (φωτοκαγιά). Σχεδόν σε καθημερινή βάση το φαγητό τους ήταν η ψαρόσουπα. Σπάνια μαγείρευαν ρύζι ή όσπρια. Άλλες φορές αντί να κάνουν ψάρια ψαρόσουπα τα τηγάνιζαν σε μεγάλα τηγάνια. Τη σούπα την έφτιαχναν σε μπακιρένια σκεύη που τα ονόμαζαν κακκαβούλες. Αυτή την κρε-

μούσαν από την κορυφή της καλύβας με σχοινί που στο κάτω μέρος του είχε ξύλινο γάντζο (αγκούλα) στην οποία κρεμιούνταν η κακκαβούλα. Συνήθως σε κάθε ντουκιάνι (ομάδα) είχαν και κυνηγετικά όπλα μαζί τους και έτσι σε ανάπαυλες του ψαρέματος σκότωναν διάφορα πουλιά εμπλουτίζοντας έτσι τη διατροφή τους. Η σούπα σερβιριζόταν σε βαθιά πήλινα πιάτα. Η τροφή που περίσσευε από το βραδινό φαγητό χρησιμοποιούνταν την άλλη μέρα για κολατσιό των ψαράδων. Το ψωμί το προμηθεύονταν από το χωριό κάθε δεκαπέντε μέρες που το επισκέπτονταν κάποιοι από την ομάδα, συνήθως με σειρά προτεραιότητας.. Πρώτα οι παντρεμένοι για να δουν τις οικογένειές τους και λιγότερο οι ελεύθεροι. Οι νεαροί ψαράδες ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια της ζωής τους μέσα στη λίμνη ήταν αυτοί που ελάχιστα απομακρύνονταν από τις καλύβες προς το χωριό. Εφαρμοζόταν και εδώ το δίκαιο του ισχυροτέρου.

Μετά το βραδινό φαγητό κοιμούνταν σε κυκλική διάταξη γύρω από τη φωτιά. Η εστία λοιπόν, εκτός από το μαγείρεμα χρησίμευε για τη θέρμανσή τους όπως και για το φωτισμό τα βράδια. Βέβαια

καταλαβαίνουμε πως η καλύβα θα ήταν γεμάτη καπνό αφού η μόνη διέξοδος για να φύγει ήταν η πόρτα (αφού όπως είδαμε η καλύβα δεν είχε παράθυρα). Έτσι κάθε πρωί οι ψαράδες έβγαιναν από τις καλύβες με μουντζουρωμένα πρόσωπα από τον καπνό. Κοιμούνταν πάνω σε στρώματα από καλάμια χωρίς να βγάζουν τα ρούχα τους λόγω του κρύου. Το χειμώνα φορούσαν χοντρά ρούχα και μπότες ενώ το φθινόπωρο και το καλοκαίρι προσαρμοζόταν και το ντύσιμό τους σύμφωνα με τις καιρικές συνθήκες.

Τα βράδια πριν κοιμηθούν κουβέντιαζαν για τη δουλειά της επόμενης μέρας καθώς και το μέρος της λίμνης που αποφάσιζε ο καπετάνιος της ομάδας να ψαρέψουν. Ακόμη συνήθιζαν να λένε οι μεγαλύτεροι σε ηλικία παραμύθια

και ιστορίες του τόπου. Αφηγήσεις σχετικά με ιστορικές εποχές του χωριού και ήρωες Καναλιώτες με συμμετοχή στην επανάσταση του 1821 ξαναζούσαν και μεταφέρονταν από τις μνήμες των γεροντότερων στους νέους. Αν και η ομαδικότητα έπαιζε πρωταρχικό ρόλο στη ζωή τους πάνω στο νερό, δεν έλειπαν οι έντονες διαφωνίες που πολλές φορές κατέληγαν σε καβγάδες. Πάντα όμως βρισκόταν η μέση οδός και λύνονταν ήρεμα οι διαφωνίες.

Το νερό της λίμνης αποτελούσε πρωταρχικό παράγοντα της λιμναίας ιδιόμορφης ζωής των ψαράδων. Αυτό το νερό έπιναν, αυτό χρησιμοποιούσαν για μαγείρεμα και μ' αυτό έπλεναν τα σκεύη τους. Όμως το παράδοξο εδώ είναι ότι παρ' ότι οι ψαράδες είχαν άμεση σχέση και εξάρτηση από το νερό της λίμνης, ποτέ δεν κολυμπούσαν σ' αυτήν. Οι περισσότεροι μάλιστα απ' αυτούς δεν γνώριζαν καν κολύμπι. Σ' αυτό το γεγονός οφείλονται και κάποια ατυχήματα που κατέληξαν σε πνιγμούς των Καναλιωτών ψαράδων.

Οι ψαράδες φεύγοντας το Δεκαπενταύγουστο από το χωριό για τη λίμνη έπαιρναν μαζί τους και γάτες που είχαν μαζί τους και ζούσαν πάνω στην καλύβα. Τις χρειάζονταν για τα ποντίκια που έφταναν στις καλύβες αλλά και

πολλές φορές για προστασία από τα νερόφιδα που είχε η λίμνη. Τις μετέφεραν μέσα σε τσουβάλι πάνω στο καράβι τους. Πολλές φορές

όταν επέστρεφαν με την «απεργία» στο χωριό, δεν τις έφερναν πίσω αλλά τις άφηναν μόνες τους πάνω στις καλύβες. Αυτές βέβαια από ένστικτο έφευγαν από τις καλύβες κολυμπώντας, διέσχιζαν απόσταση 8 χιλιομέτρων στη στεριά και επέστρεφαν στο σπίτι στο χωριό . αυτό προκαλούσε έκπληξη και απορία

στους ψαράδες, πώς κατάφερναν τα ζώα να προσανατολιστούν και να βρουν το δρόμο της επιστροφής.

Το ψάρεμα, ανάλογα με την εποχή, δεν σταματούσε κατά τις νυχτερινές ώρες. Οι ψαράδες καθώς λοιπόν ψάρευαν τη νύχτα, τραγουδούσαν και το τραγούδι τους ακουγόταν μέχρι τις ακτές της λίμνης σχίζοντας την απόλυτη σιωπή της νύχτας και γίνονταν ένα με το ήρεμο μουρμουρητό της λίμνης. Ήταν όπως λένε οι τσοπάνηδες που τους άκουγαν στις όχθες μια μαγεία, μια υπενθύμιση που τόνιζε ότι η ζωή της λίμνης ήταν αδιάκοπα και αδιάσπαστα δεμένη με αυτή των κατοίκων των Καναλιών.

Τους χειμωνιάτικους μήνες οι ψαράδες περνούσαν περισσότερες ώρες στις καλύβες τους απ' ότι τους καλοκαιρινούς. Πολλές φορές το καλοκαίρι κοιμόντουσαν όπου βράδιαζαν. Για το λόγο αυτό σ' ένα από τα καράβια μετέφεραν τα ρούχα και τα σκεύη τους. Το καράβι αυτό, λόγω της συγκεκριμένης εργασίας που έκανε το ονόμαζαν «κατινιάρικο». Πάντα όμως κάποιος από την ομάδα έμενε πίσω στην καλύβα και ήταν επιτετραμμένος να επιβλέπει τις ψαροπαγίδες (κατίκια) και να μεταφέρει τα ψάρια που πιάνονταν σ' αυτές στο γυροβόλι.

Τα Σαββατοκύριακα που συνήθως οι ψαράδες επέστρεφαν πίσω στα σπίτια τους, το χωριό άλλαζε όψη. Χαρούμενες φωνές παντού. Όλο το χωριό μοσχομύριζε από το φρέσκο ζυμωτό ψωμί που φούρνιζαν οι Καναλιώτισσες

έφεραν οι ψαράδες μαζί τους.

στους παραδοσιακούς φούρνους που υπήρχαν σε κάθε σπίτι. Επίσης για να τους ευχαριστήσουν και να αλλάξουν για λίγο τη διατροφή τους που περιοριζόταν στις σούπες όπως προαναφέραμε, έψηναν ψαρόπιτες στους φούρνους με τα φρέσκα ψάρια που

Το Σάββατο το βράδυ το χωριό όλο γλεντούσε. Οργανοπαίχτες από τα Κανάλια αλλά και από τη γύρω περιοχή διασκεδάζαν τους ψαράδες, δίνοντας μια ευχάριστη νότα στη δύσκολη και μονότονη ζωή που προαναφέραμε μέσα στη λίμνη. Στερημένοι λοιπόν από αυτού του είδους τις κοινωνικές εκδηλώσεις, οι ψαράδες δεν «τσιγγουνεύονταν» να ξοδέψουν χρήματα στους οργανοπαίχτες. Γι' αυτούς η ζωή ήταν γεμάτη στερήσεις και εκμεταλλεύονταν την κάθε ευκαιρία για διασκέδαση. Άλλωστε το ψάρεμα τους άφηνε χρήματα ώστε να μπορούν εύκολα να συντηρούν την οικογένεια αλλά και να ξοδεύουν σε τέτοιου είδους διασκεδάσεις.

Όπως και στους τρόπους ψαρέματος, στην κατασκευή των καλύβων, στην κατασκευή των караβιών τους οι ψαράδες των Καναλιών ανέπτυξαν δικούς τους τρόπους επικοινωνίας με το χωριό και τους χρησιμοποιούσαν στις δύσκολες στιγμές της ζωής τους μέσα στη λίμνη. Όταν έπεφτε ομίχλη, γεγονός που γινόταν συχνά και οι ψαράδες αποκλείονταν μέσα στο νερό χωρίς να μπορούν να προσανατολιστούν, χτυπούσαν τις καμπάνες στο χωριό με σκοπό ακούγοντας το ηχητικό μήνυμα οι ψαράδες να προσανατολίζονται προς τη στεριά. Το ίδιο έκαναν και οι βοσκοί στις όχθες της λίμνης. Φώναζαν και σφύριζαν, ακόμα και τα τσοπανόσκυλα αγρίευαν, ώστε να δώσουν μήνυμα και κατεύθυνση προς τις όχθες.

Η λίμνη Κάρλα ήταν δεμένη με τη ζωή των Καναλιωτών ακόμα και στις θρησκευτικές τελετές και στις εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής τους.

Τα Θεοφάνεια η πομπή ξεκινούσε από την εκκλησία του χωριού και κατέληγε στη σκάλα, όπου έριχναν το σταυρό στα νερά της λίμνης. Την Πρωτομαγιά οι Καναλιώτες τη γιόρταζαν στην τοποθεσία Άγιος Νικόλαος όπου υπάρχει ο βυζαντινός ναός του 12^{ου} – 13^{ου} αιώνα. Εκεί πήγαιναν είτε καβάλα στα ζώα είτε με τα καράβια που φορτωμένα με κόσμο έφταναν εκεί. Τις Κυριακές αλλά και σε διάφορες μεγάλες γιορτές, άντρες και γυναίκες έβαζαν τα καλά τους και έκαναν ώρες πολλές βαρκάδα στη λίμνη. Αυτό θα λέγαμε ήταν και ένα είδος νυφοπάζαρου. Οι νέοι του χωριού επιδείκνυαν τη γρηγοράδα του караβιού τους φλερτάροντας μ' αυτό τον τρόπο τις όμορφες και συνάμα δυναμικές Καναλιώτισσες.

Επίσης πήγαιναν στα πανηγύρια των διπλανών χωριών χρησιμοποιώντας τα καράβια, που σ' αυτή την περίπτωση μετατρέπονταν σε μεταφορικά μέσα.

Το πιο όμορφο όμως ήταν όταν έβλεπες να μεταφέρουν οι Καναλιώτες με τα καράβια τα προικιά των κοριτσιών που παντρεύονταν σε διπλανά παρακάρλια χωριά. Η πομπή ξεκινούσε από τα Κανάλια, διέσχισε τα νερά της λίμνης το ένα καράβι πίσω από τα άλλο με τη συνοδεία μουσικών οργάνων που αντηχούσαν σ' όλη τη λίμνη. Ήταν για τους Καναλιώτες μέρες κεφιού αφού δίνουν μεγάλη σημασία στις προετοιμασίες του γάμου.

Όλα αυτά που αναφέρθηκαν σχετικά με τη ζωή πάνω στα νερά της λίμνης καθώς και τις επιρροές στη ζωή του χωριού δημιούργησαν μια ναυτική παράδοση που κράτησε μέχρι και τις ημέρες της αποξήρανσης. Αυτό φαίνεται καθαρά, απ' το ότι οι Καναλιώτες ψαράδες προστάτη αγίο τους είχαν τον Άγιο Νικόλαο. Άλλωστε μέσα στην καλύβα τους μόνο το εικόνισμά του είχαν κρεμασμένο. Σ' αυτόν έκαναν τάματα και επικλήσεις στις δύσκολες στιγμές μέσα στη λίμνη.

Στη γιορτή του αγίου, οι ψαράδες πήγαιναν με τα καράβια τους για να τιμήσουν τη μνήμη του. Το ίδιο βράδυ στο χωριό γινόταν μεγάλη γιορτή με τη συνοδεία τοπικών λαϊκών οργάνων.

Η αρχαία Βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Νικολάου στα Κανάλια είναι απόδειξη της ναυτικής νοοτροπίας των κατοίκων του χωριού. Οι τοιχογραφίες του ναού καθώς και τα ακιδογραφήματα⁹ μας παραπέμπουν σε καθαρά παραθαλάσσιους οικισμούς με διαπιστωμένη τη ναυτική παράδοση. Ακόμη δεν είναι τυχαίο που τιμητικά ονόμαζαν τον αρχηγό κάθε ομάδας καπετάνιο. Όλα αυτά δείχνουν πόσο το υγρό στοιχείο της λίμνης είχε γίνει ένα με αυτούς και καθόριζε κάθε εκδήλωση της ζωής τους.

Δυστυχώς όμως με την αποξήρανση της λίμνης όλος αυτός ο σπουδαίος λιμναίος πολιτισμός που αναπτύχθηκε στα Κανάλια χάθηκε. Οι ψαράδες της λίμνης αναγκάστηκαν να γίνουν γεωργοί και μαζί μ' αυτό άλλαξαν ριζικά τρόπο

⁹ Τα ακιδογραφήματα χαράσσονται πρόχειρα πάνω σε σκληρές επιφάνειες και αποτελούν αφιερωτικές προσφορές των χριστιανών πριν ή μετά από επικίνδυνα ταξίδια. Σκοπός τους είναι ακόμη να δείξουν ευγνωμοσύνη, ευχαριστία, ικεσία ή να εκδηλώσουν κάποια άλλη ψυχική ανάγκη.

ζωής. Οι νέες γενιές μεγάλωσαν χωρίς να μάθουν ή να πάρουν τίποτα από αυτό το σπουδαίο πολιτισμό.

Σήμερα το μόνο που θυμίζει στα Κανάλια την σπουδαία ιστορία τους είναι το καφενείο «Η ΝΑΥΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ» του Γ. Καράμπελα. Στους τοίχους του ανάμεσα σε παλιά σύνεργα ψαρικής της λίμνης κρέμονται κάποιες φωτογραφίες του λιμναίου πολιτισμού. Ακόμη κάποιες φωτογραφίες από τα καράβια και τις καλύβες της λίμνης στο καφενείο του Δημήτρη Βαΐτση στο κέντρο της πλατείας. Τα τελευταία χρόνια (1995-96) κατασκευάστηκαν επίσης στην πλατεία του χωριού δύο καλύβες. Αυτές τις κατασκεύασαν οι παλιοί ψαράδες του χωριού. Δίπλα σ' αυτές είναι το καράβι που κατασκεύασαν οι συνταξιούχοι караβομαραγκοί Γ. Βέργος και Ν. Παπαϊωάννου με την πρωτοβουλία του Κ.Ε.ΠΟ.Λ.Κ.

Το έντονο χρώμα της ναυτικής παράδοσης των Καναλιών χάθηκε μαζί με τη λίμνη του. Μόνο στις μνήμες των παλιών, γερόντων πλέον, ψαράδων του χωριού υπάρχει ακόμη αυτός ο λιμναίος πολιτισμός. Χρέος μας είναι, όλοι εμείς που μάθαμε και αγαπήσαμε αυτόν τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής, να τον διασώσουμε με όποιο τρόπο μπορούμε.

5. Ήθη – Έθιμα – Θρύλοι – Παραδόσεις – Γιορτές – Μύθοι

έγεται πως τα αρχαία χρόνια το χωριό (οικισμός) ήταν χτισμένο πιο ανατολικά στη θέση «Χαρακαριό». Εκεί βασίλευε ένας βασιλιάς που λέγονταν Χαρακαριός και είχε μια κόρη, τη Βοιβηίδα. Αυτή την έκλεψαν ληστές και την πήγαν στα βουνά. Εκεί τη βίασαν. Όταν την άφησαν ελεύθερη, αυτή ένιωθε ντροπιασμένη και δεν επέστρεψε στον πατέρα της, αλλά πήγε και έπεσε στη λίμνη. Από τότε η λίμνη ονομάστηκε Βοιβηίδα απ' το όνομα της. Ο οικισμός αυτός καταστράφηκε από άγνωστη αιτία (πιο πιθανό είναι από πλημμύρα ή σεισμό) και οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν και έχτισαν στη σημερινή θέση τα σπίτια τους. Αργότερα όταν ήρθαν οι Τούρκοι, οι πιο πολλοί κάτοικοι μεταφέρθηκαν προς το βουνό, στα Πάνω Κανάλια και έμειναν άγνωστο πόσο καιρό. Σιγά-σιγά αργότερα άρχισαν να κατεβαίνουν πάλι στο χωριό.

5.1. Το στοιχειό

Οι παλιοί οι άνθρωποι, πίστευαν πως μες στον Κάρλα ή βάλτο υπήρχε στοιχειό. Λέγον πως τις νύχτες του χειμώνα, μες στο βάλτο ακουγόταν μουγκρητά. Μούγκριζε το στοιχειό. Αν και κανείς δεν το 'χε δει, ωστόσο πίστευαν ότι το στοιχειό υπήρχε και ήταν κακό σημάδι, όταν μούγκριζε. Ακόμα και οι ίδιοι οι ψαράδες που αλώνιζαν μέρα νύχτα το βάλτο, πίστευαν πως το στοιχειό υπήρχε, αφού ακούγονταν τα μουγκρητά του. Κανείς δεν ξέρεi πότε άρχισε η δοξασία αυτή για το στοιχειό.

5.2. Έθιμα Καθαρής Δευτέρας

Οι νοικοκυρές πρωί πρωί την Καθαρή Δευτέρα άναβαν το καζάνι με το ζεστό νερό και έπλεναν καλά τρίβοντας τα όλα τα χαλκωματένια σκεύη που χρησιμοποιούσαν και μαγείρευαν. Έτσι μπορούσαν να ξεκινήσουν την νηστεία με

πλήρη καθαρότητα. Την ίδια μέρα άνοιγαν την σταφλαρμιά που ήταν ένα γλύκισμα νηστίσιμο, πρωτότυπο και φτιαγμένο απ' το φθινόπωρο για τη νηστεία αυτή.

Σταφλαρμιά: Στη διάρκεια του τρύγου κρατούσαν μούστο, τον έκοβαν με στάχτη και έφτιαχναν πετιμέζι. Το πετιμέζι το έβαζαν σε πήλινες στάμνες και μέσα έβαζαν σταφύλια χειμωνιάτικα. Γινόταν κάποια ζύμωση για αρκετές μέρες. Όταν η ζύμωση σταματούσε, τότε έχτιζαν τη στάμνα με ζυμάρι δηλ. την έκλειναν αεροστεγώς και την άνοιγαν την Καθαρή Δευτέρα. Ήταν ένα γλύκισμα πιο νόστιμο απ' το μέλι. Το μοίραζαν στους φτωχούς και σ' όσους δεν είχαν αμπέλι. (Αγγελική Θάνου – Κουζιώκα)

5.3. Έθιμα Πρωτοχρονιάς

Ανήμερα την Πρωτοχρονιά, κάθε οικογένεια του χωριού έφτιαχνε κουλούρα., τη χώριζε σε ίσα κομμάτια για όλα τα μέλη της οικογένειας, και επί πλέον ένα για το σπίτι, ένα για το Χριστό, ένα για τον Αι Βασίλη. Σε κάθε κομμάτι τοποθετούσαν ή ένα νόμισμα ή κλαδί ελιάς, αμυγδαλιάς, αχλαδιάς, πουρνάρι κ.ά. Όποιος έβρισκε το νόμισμα, θα γινόταν πλούσιος, όποιος την αχλαδιά, θα ασχολούνταν με την καλλιέργεια της, όποιος το πουρνάρι, θα γίνονταν τσοπάνος κλπ. Οι κουλούρες γινόντουσαν από ζυμάρι πάνω και κάτω και στη μέση μια γέμιση με ρύζι, χοιρινό κρέας κομμένο σε μικρά κομματάκια, ζάχαρη, κανέλλα και άλλα καρυκεύματα. Ήταν πολύ νόστιμες.

Το πρωί της Πρωτοχρονιάς πήγαιναν στη βρύση του χωριού. Οι τσοπάνηδες άλειφαν τη βρύση με βούτυρο, οι γεωργοί έριχναν σιτάρι, οι μπακάληδες χρήματα, και έλεγαν: "Όπως τρέχει το νερό, να τρέχει το βούτυρο, το σιτάρι, τα χρήματα" κλπ..

Όποιος επισκέπτονταν πρώτος το σπίτι της οικογένειας, τον έβαζαν να καθίσει σε ένα κούτσουρο κοντά στο τζάκι, να ρίχνει αλάτι στη φωτιά και να λέει: "Όπως πηδάει το αλάτι, να πηδάν οι νύφες, οι γαμπροί, τα πρόβατα και τα κατσίκια". (Μαρία Ράμπου – Βογιατζή)

5.4. Γαμήλια έθιμα

Στα Κανάλια του Βόλου, οι προετοιμασίες για το γάμο άρχιζαν μια βδομάδα νωρίτερα, κατά το σύνηθες. Την ορισμένη Κυριακή γινόταν τα καλέσματα στο συγγενολόι, συχνά όμως και σ' όλο το χωριό, από σπίτι σε σπίτι, με το στόμα, προσκλητήρια δε συνηθίζονταν. Η στερεότυπη φράση ήταν: "Νάστε καλεσμένοι

στη χαρά μας". Δευτέρα, φίλες και μπρατίμισσες, έπλεναν τα προικιά της νύφης, ενώ τα συνόδευαν με τραγούδια.

Την Παρασκευή γινόταν η έκθεση ή επίδειξη των προικιών στο σπίτι της νύφης (καρπέτες, σαΐσματα, κουρελούδες, φλοκάτες, χαλκόματα, ασπρόρουχα, πλεκτά κλπ.). Οι γυναίκες τα ρίχνανε ρύζι, ενώ οι άντρες τα κάμαν κεράσματα. Το βράδυ οι μπράτιμοι επισκέπτονταν το σπίτι της νύφης, όπου ακολουθούγαε και σχετικό τσιμπούσι.

Ανήμερα ο γάμος, Κυριακή πρωί, οι μπράτιμοι έπαιρναν τα προικιά απ' το σπίτι της νύφης, με τα ζώα και μουλάρια, με συνοδεία μουσικών οργάνων και τα πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού, ήτανε όλοι έφιπποι, ενώ ο πρώτος ήταν ο σχαριάτης, ο φέρων το σχαρίκι. Ο γάμος ήτανε γραφικός, συναισθηματικός και εκδηλωτικός σε όλες τις φάσεις του.

Κατόπιν με τη συνοδεία οργάνων πάντα, πήγαιναν και έπαιρναν τον κουμπάρο. Στη συνέχεια έπαιρναν τη νύφη. Έφθαναν τα μπρατίμια με ένα δίσκο όπου είχαν τα παπούτσια της νύφης. Η νύφη τους παίδευε λέγοντας "δεν μπαίνουν τα παπούτσια είναι στενά". Οι μπράτιμοι της έβαζαν χρήματα μέσα, και άλλα χρήματα και άλλα, και όταν (οι γύρω της μάλλον) ικανοποιούνταν, τα παπούτσια έμπαιναν.

Όταν όλα ήταν έτοιμα, ξεκινούσαν για την εκκλησία λέγοντας το εξής τραγούδι:

Να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός κουμπάρος και κουμπάρα συμπέθερος που διάλεξε τη νύφη.

Κατά την ώρα της στέψης, τα μπρατίμια χόρευαν στον περίβολο της εκκλησίας. Μετά τη στέψη έβγαιναν όλοι μαζί στην πλατεία του χωριού και χόρευαν σε κοινό χορό, κυκλικά σε όλη την έκταση της πλατείας.

Το βράδυ το ζευγάρι πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού (την απ' εδώ και εμπρός κατοικία του). Η πεθερά στέκονταν στην πόρτα, κρατώντας ένα άσπρο

μαντήλι με χρήματα και ένα αγοράκι αγκαλιά, το οποίο έδινε στη νύφη να το κρατήσει. Η νύφη πρόσφερε το μαντήλι με τα χρήματα που της έδινε, στο αγοράκι. Ακολουθούσε τρικούβεργο γλέντι. Έτρωγαν, έπιναν, χόρευαν και ο κουμπάρος ο οποίος είχε δικό του μαγειρευμένο φαγητό, το μοίραζε σε όλους μαζί με το φαγητό που μαγειρεύονταν στο σπίτι του γαμπρού.

Τη Δευτέρα το πρωί μετά το γάμο έρχονταν η σειρά των μπράτιμων να διασκεδάσουν. Τότε τους υπηρετούσε η νύφη και ο γαμπρός. Τα μπρατίμια, σύμφωνα με το έθιμο, βασάνιζαν τη νύφη. Της έδιναν ζυμάρι ζυμωμένο με στάχτη και κάρβουνα και ένα παλιούρι (αγκαθωτό ξύλο) ν' ανοίξει φύλλο για να κάνει πίτα, ή γέμιζαν το πάτωμα με πολλά σκουπίδια και της έδιναν μια χαλασμένη σκούπα να σκουπίσει. Την έστελναν συνέχεια να τους γεμίζει την κανάτα με κρασί και άλλα πολλά.

Την Πέμπτη η νύφη πήγαινε στη βρύση με μια κανάτα και έδινε φρέσκο νερό στους σπιτικούς, γυρίζοντας. Το βράδυ της ίδιας ημέρας πήγαινε στο σπίτι της μητέρας της, τρεις φορές. Κατά την πρώτη επίσκεψη της η μητέρα της της έδινε κότα, πιρουνί, κουτάλι και πιάτο. Τη δεύτερη φορά μπακούρια (κατσαρόλες από χαλκό) και την τρίτη πήγαινε μαζί με το γαμπρό και τους έκαναν το τραπέζι.

Την Κυριακή, οκτώ ημέρες μετά το γάμο, η πεθερά της νύφης τους πήγαινε στην εκκλησία και η νύφη έκανε μετάνοιες ασπαζόμενη τα χέρια των γυναικών του εκκλησιάσματος.

5.5. Παραδοσιακή Καναλιώτικη φορεσιά

5.5.1. Γυναικεία φορεσιά

Πουκάμισο: Από ύφασμα χασέ κουμπωτό μπροστά με πατιλέτα με δαντέλα. Τα χρώματα: άσπρο, ροζ, μπεζ.

Φόρεμα: Πανωκόρμι στενό (πόλκα) με ανοιχτό ντεκολτέ κούμπωμα μπροστά. Φούστα πολύ φαρδιά 3 ή 4 μάνες (μονάδα μέτρησης μήκους) ύφασμα μπροκάρ με πολλές ντούκες. Η φούστα ενώνεται με στενό ζωνάκι γαζωμένο με το πανωκόρμι και κούμπωμα στο ζωνάκι αριστερά μπροστά. Τα χρώματα: διάφορα. Το καθημερινό φόρεμα ράβονταν με τον ίδιο τρόπο αλλά σε καρό ύφασμα.

Μεσοφόρι: Από χασέ ή ντουάλ ύφασμα σε χρώμα μπεζ ή λευκό με ψιλή δαντέλα στο στρίφωμα και λάστιχο στη μέση. Φοριέται κάτω από το φόρεμα.

Καλέμι ή τσεμπέρι: Είναι το γνωστό πηλιορείτικο καλέμ-κερί στολισμένο με δαντέλα.

Τσιάκα: Από ύφασμα Βελούδο σε διάφορα χρώματα, στολισμένο.

Κορδέλα: Ζώνη από γυαλιστερό ύφασμα σε έντονα χρώματα δεμένη αριστερά σε μονό φιόγκο.

Ποδιά: Μονόχρωμη σκούρα και μαύρη πολλές φορές με δύο σειρές δαντέλα άσπρη χαμηλά με κέντημα. Γίνεται από χοντρό ύφασμα. Φοριέται μαζί με την κορδέλα στη μέση.

5.5.2. Αντρική φορεσιά

Πουκάμισο: Από ύφασμα ντόπιο ή ξεφόρτι σε χρώμα ριγέ ή καρό το καθημερινό και άσπρο το καλό με παπαδίστικο γιακά, με τραχηλιά λοξή και κουμπώνει λίγο πιο κάτω απ' το στήθος και το υπόλοιπο γαζωμένο και κλειστό.

Γιλέκι: Μαύρο ύφασμα, σκουτίσιο το χειμώνα, δηλαδή υφαντό χειροποίητο μάλλινο ύφασμα και το καλοκαίρι ύφασμα πιο λεπτό. Το γιλέκο είναι στολισμένο με γαϊτάνια από μαύρη έτοιμη κορδέλα λεπτή.

Μπουργιώτης: Σακάκι κοντό με μανίκι σκιστό κάτω πλάγια στολισμένο όπως το γιλέκι και ίδιο ύφασμα.

Βράκα: σε ίδιο χρώμα και ανάλογο ύφασμα.

Ζωνάρι: σε χρώματα μαύρο οι ηλικιωμένοι, άσπρο και ριγέ οι νέοι. Οι αρραβωνιασμένοι φορούσαν άσπρο ζωνάρι και μαντήλι τρίγωνο άσπρο.

Σκούφος: ίδιος με το πηλιορείτικο καλπάκι μόνο που εδώ το ονομάζουν σκούφο.

Παπούτσια: κλειστά, όχι δετά. Ονομάζονται βοδέλο τα καθημερινά και σεβράτα καλά.

5.6. Γεύματα

Η τροφή, όπως είναι φυσικό, προσαρμοζόταν ανάλογα στην τοπική παραγωγή αλλά και το επάγγελμα του καθενός.

Πριν την αποξήρανση της λίμνης Κάρλας το 1962, οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού ήταν ψαράδες, γι' αυτό και οι Καναλιώτες έτρωγαν πολλά ψάρια. Τα ψάρια ήταν συχνό φαγητό των Καναλιωτών, αφού υπήρχαν άφθονα στην Κάρλα και οι περισσότεροι ήταν ψαράδες, που ζούσαν μάλιστα κατά ομάδες, τα λεγόμενα "ντουκάνια", για εννέα περίπου μήνες του χρόνου μέσα στην Κάρλα, από το Δεκαπενταύγουστο ως λίγο πριν το Πάσχα.

Οι ψαράδες μαγείρευαν μέσα στην Κάρλα στις καλύβες τους. Στο κέντρο υπήρχε μια πέτρινη εστία, μια πλάκα από κάτω και γύρω-γύρω πέτρες για να μην παίρνει φωτιά η καλύβα. Από πάνω από την εστία αυτή κρεμόταν η "κακόβουλα", όπως ονόμαζαν το καζανάκι που έβραζαν την τροφή τους, που κυρίως ήταν ψάρια και υδρόβια πτηνά και λίγα όσπρια.

Είδη ψαριών: ζαζάνια, πλατίτσες, μποτσκάρια, μπράνιες (ψάρια με ένα αγκάθι στο κέντρο), μπίζια (ψάρια που μοιάζουν με το γαύρο και είναι γλυκά), χέλια (όχι πολλά) και ρέγκες (σαν σαρδέλες που τις πάστωναν).

Επίσης υπήρχαν πολλά αμπέλια και γι' αυτό όλοι οι κάτοικοι είχαν στα "κατώγια" (υπόγεια των σπιτιών) "βαένια" (βαρέλια) με μαύρο κρασί, το οποίο πουλούσαν και στο Βόλο.

5.6.1. Πρωινό

α) Τσάι χαμομήλι, τίλιο, μαύρο: τα μάζευαν την άνοιξη και το καλοκαίρι σε ματσάκια, τα άφηναν στον ήλιο ώσπου να ξεραθούν και έπειτα τα έβαζαν σε πάνινα σακουλάκια

β) Γάλα (κατσικίσιο και πρόβιο)

γ) Καφές (κριθαρένιος και ρεβιθένιος): καβούρδιζαν σε τηγάνι το κριθάρι ή τα ρεβίθια και έπειτα έκοβαν (άλεθαν) στο μύλο του καφέ.

δ) Πολλές φορές, κυρίως το χειμώνα, έπιναν και μαύρο κρασί, όταν έτρωγαν τραχανά.

ε) Τριψάνα: έβραζαν γάλα και έτριβαν μέσα ψωμί, κυρίως οι "τσοπανα-ραίοι".

στ) Σκέτο ψωμί με σύκα ή μήλα ή κυδώνια.

ζ) Κρασόσουπα: ζέσταιναν μαύρο κρασί και έτριβαν μέσα ψωμί (κυρίως το χειμώνα και όσοι δούλευαν στα χωράφια ή στα ψάρια).

η) Ψωμί με πετιμέζι: έβραζαν σε καζάνια χλωρά σύκα για πέντε ώρες και μετά στράγγιζαν τα σύκα σε μια τσαντίλα (πολύ λεπτό πανί) και το ζουμί που έπαιρναν, το έβαζαν σε καθαρό καζάνι και το έβραζαν με κομμάτια κολοκυθιών και μήλα. Τα κολοκύθια και τα μήλα τα έβαζαν από το βράδυ μέσα σε ασβεστό-νερο και το πρωί τα έπλεναν και τα έριχναν στο καζάνι με το ζουμί των σύκων και σε σιγανή φωτιά ανακάτευαν ώσπου να πήξει.

Το πετιμέζι το χρησιμοποιούσαν αντί για ζάχαρη στο τσάι σαν μαρμελάδα στο ψωμί, και το τρώγον κυρίως τα μικρά παιδιά. Το πετιμέζι το φύλαγαν μέσα σε μικρά πήλινα δοχεία (πιθαράκια), για να το έχουν όλο το χειμώνα ώσπου να 'ρθει το επόμενο καλοκαίρι και να ζαναφτιάξουν.

θ) Βούτυρο και μέλι σε ψωμί: το τρώγουν μόνο οι "αρχοντάδες" (οι πλούσιοι του χωριού).

ι) Καψαλισμένο ψωμί και λίπος: το λίπος του γουρουνιού που έσφαζαν τα Χριστούγεννα και το φύλαγαν σε πήλινο δοχείο. Λίπος έτρωγαν όσοι είχαν γουρούνια ή ένα γουρούνι στην αυλή του σπιτιού τους.

ια). Τραχανά κυρίως το χειμώνα, και μαζί με τον τραχανά έπιναν μαύρο κρασί.

5.6.2. Πρόγευμα

Αυτοί που δούλευαν στα χωράφια, έτρωγαν "κολάτσιζαν" γύρω στις 11.00. Το κολατσιό των γεωργών, που ήταν και μεσημεριανό τους γιατί γύριζαν στο σπίτι τους με τη δύση του ήλιου, αποτελούνταν από ψωμί, ελιές, πιπεριές σπέντζες (κόκκινες), κρεμμύδια ή σκόρδα (χλωρά το καλοκαίρι και ξερά το χειμώνα), ντομάτες ή φαγητό που είχε περισσέψει από το βράδυ ή πίττα που είχε φτιάξει η νοικοκυρά την προηγούμενη μέρα.

Οι ψαράδες κολάτσιζαν πάνω στις βάρκες, "κατίκια" όπως τις ονόμαζαν. Εκεί έτρωγαν "κολάτσιζαν" φαγητό που είχε περισσέψει απ' το βράδυ και που αποτελούνταν κυρίως από ψάρι ή ψητές πατάτες και ψωμί. Δεν είχαν συγκεκριμένη ώρα για το κολατσιό, όποτε πεινούσαν έτρωγαν.

Οι τσοπάνηδες έπαιρναν στο ταγάρι τους - μάλλινος torβάς -, κάνα δυο φέτες ψωμί, με λίγες ελιές και τυρί και κάνα δυο κρεμμύδια και τσιμπούσαν ενώ βοσκούσαν τα ζωντανά τους.

Πολλές φορές όλοι οι εργαζόμενοι έπαιρναν κρασί σ' ένα παγούρι και έπιναν με το κολατσιό.

Τα παιδιά που έμεναν στο σπίτι ή πήγαιναν στο σχολείο, άμα πεινούσαν έτρωγαν για κολατσιό ψωμί με μήλα, σύκα ή κυδώνια και πελτέ, σκέτο ψωμί ή ό,τι υπήρχε σπίτι (φαγητό, πίττα, ελιές κλπ.).

Οι γυναίκες που έμεναν σπίτι, συνήθως δεν έτρωγαν κολατσιό, αλλά "έβαζαν καμιά μπουκιά ψωμί με καμιά ελιά στο στόμα, έτσι για τη λιγούρα" και αυτό "στο πόδι", δεν καθόταν δηλαδή στο τραπέζι να φάνε. Όσες δούλευαν στα χωράφια, τρώγανε μαζί με τους άντρες, γύρω στις 11:00.

5.6.3. Μεσημεριανό

Συνήθως για μεσημέρι έτρωγαν τα παιδιά ό,τι υπήρχε στο σπίτι, δεν μαγειρεύαν κανονικά, γιατί οι άντρες ήταν στα χωράφια και γύριζαν το βράδυ στο σπίτι. Όταν όμως οι άντρες του σπιτιού ήταν στο σπίτι σε κάποια γιορτή οικογενειακή ή ονομαστική, ή Χριστούγεννα, Πάσχα κλπ., τότε έτρωγαν όλοι μαζί στο τραπέζι, το οποίο ετοίμαζε η νοικοκυρά με τις κόρες της, αν είχε, ή η νύφη, αν υπήρχε στο σπίτι. Η νοικοκυρά καθόταν τελευταία στο τραπέζι και ο πατέρας καθόταν πρώτος και στην κορυφή του τραπεζιού, τον "σοφρά" (χαμηλό τραπέζι). Καρέκλες δεν υπήρχαν και καθόταν όλοι κάτω, γύρω απ' το σοφρά. Στο σοφρά υπήρχε πάντα κόκκινο κρασί και έπιναν όλοι, μεγάλοι και μικροί.

5.6.4. Βραδινό

Στο βραδινό γεύμα, κάθονταν απαραίτητως όλοι στο τραπέζι, πρώτα ο πατέρας στην κορυφή του σοφρά και γύρω γύρω οι υπόλοιποι της οικογένειας. Τελευταία καθόταν η νοικοκυρά. Το βράδυ τρώγον το κανονικό γεύμα της ημέρας, γιατί τότε γύριζαν οι άντρες από τις δουλειές τους.

Στο βραδινό τραπέζι υπήρχε: σαλάτα (άγρια χόρτα του βουνού), ελιές, τυρί (στο τραπέζι των πλουσίων ή των τσομπάνηδων), κρασί και το κύριο φαγητό που σέρβιρε η νοικοκυρά σε πήλινα πιάτα, αν ήταν κατσαρόλας, ενώ το φαγητό του ταμιού το έτρωγαν όλοι απ' το ταψί.

5.6.5. Πίττες

Είδη πίττας που συνηθίζονται: λαχανόπιτα (πιο συχνά, γιατί έβαζαν μέσα άγρια χόρτα), τραχανόπιτα, τυρόπιτα (κυρίως οι πλούσιοι, οι οικογένειες τσομπάνηδων και οι φτωχοί μόνο στις Απόκριες), γαλατόπιτα, ρυζόπιτα, κολοκυθόπιτα.

Λαχανόπιτα: άνοιγαν πέντε φύλλα, και αφού λάδωναν το ταψί, έβαζαν τρία φύλλα από κάτω που τα λάδωναν, έπειτα έριχναν ψιλοκομμένα χόρτα (σπανάκια, παπαρούνες και άλλα άγρια χόρτα), κρεμμύδια και ρύζι ή σιτάρι κομμένο και λάδι. Όσοι είχαν, έριχναν μέσα και κομμάτια τυρί, και τέλος έβαζαν από πάνω τα άλλα δύο φύλλα που τα λάδωναν στις.

Τραχανόπιτα: γινόταν με οχτώ φύλλα. Δύο φύλλα στον πάτο του ταψιού, έριχναν τον τραχανά (ένα φύλλο, μια στρώση τραχανά), που τον είχαν ανακατέψει με λίγο γάλα, αλάτι και λάδι και τέλος έβαζαν το τελευταίο φύλλο με λάδι.

Τυρόπιτα: γινόταν με δώδεκα φύλλα. Δύο φύλλα αϊτό κάτω, στον πάτο τον λαδωμένου ταψιού, και μετά εννέα φύλλα, τα έστρωναν με μείγμα τυριού, κομμένο σε κομματάκια, γάλα, πέντε με έξι αυγά και λάδι και το τελευταίο φύλλο με λάδι και το άλειφαν ακόμη με κρόκο αυγού για να είναι πιο ξεροψημένη η πίττα, πιο τραγανό το πάνω φύλλο.

Γαλατόπιτα: γινόταν με τρία φύλλα. Δύο φύλλα έστρωναν από κάτω, το πρώτο το λάδωναν και το δεύτερο το έστρωναν με κρεμά που αποτελούνταν από γάλα, δύο αυγά και αλεύρι όσο χρειαζόταν για να γίνει η κρέμα πηχτή. Από πάνω έβαζαν το τελευταίο φύλλο που το άλειφαν με λίγο λάδι και κρόκο αυγού για να κοκκινίσει το φύλλο. Στις φορές δεν έβαζαν φύλλο από πάνω, αλλά άφηναν σκέτη την κρέμα που την περιέχουν με λάδι και κρόκο αυγού.

Ρυζόπιτα: με οκτώ φύλλα, δύο από κάτω και πέντε φύλλα, τα έστρωναν το καθένα με μείγμα ρυζιού, γάλακτος, λαδιού, αλατιού και λίγο αλεύρι. Το τελευταίο φύλλο το άλειφαν με λάδι.

Κολοκυθόπιτα: γινόταν με τρία φύλλα. Έκοβαν τα κολοκύθια σε μικρά κομμάτια και τα έβραζαν, μετά τα έβαζαν σε ένα τρυπητό και τα πατούσαν με το χέρι να λιώσουν και να γίνουν ένα μείγμα, στο οποίο πρόσθεταν λίγο ρύζι, ζάχαρη και κανέλα και λάδι και τα έβαζαν στο δεύτερο φύλλο στις πίττας, ενώ το πρώτο και το τελευταίο το άλειφαν με λάδι και έριχναν και λίγη κανέλλα.

Τα κομμάτια των φύλλων που περίσσευαν γύρω από το ταψί, τα έστριβαν και έφτιαχναν τον «κόθρο» στις πίττας. Αυτό γινόταν για στις στις πίττες. Στις πίττες στις έψηναν στο φούρνο που τον έκαιγαν με πουρνάρια, για να μην έχει μεγάλη «πύρα» και «αρπάξει» (καεί) η πίττα.

Φύλλα πίττας:

Υλικά: 3 ποτήρια αλεύρι, 1 ποτήρι νερό, λίγο αλάτι και λάδι.

Ζύμωναν πολύ καλά τα υλικά ώσπου να μαλακώσει η ζύμη, και έπειτα έκοβαν τη ζύμη σε κομμάτια, ανάλογα με τα «πέτρα» (φύλλα) που ήθελαν να βάλουν σε κάθε πίττα και τα κομμάτια αυτά τα άνοιγαν με τον πλάστη (μακριά και στρόγγυλη βέργα) για να φτιάξουν τα «πέτρα».

Στις Απόκριες, που ήθελαν να κάνουν στις πίττες, να μην ανοίγουν κάθε μέρα «πέτρα», διέθεταν μια ολόκληρη μέρα για να φτιάξουν τα φύλλα. Τα φύλλα αυτά τα έβαζαν ανοιχτά σε μια μεγάλη λαμαρίνα, τα έψηναν, τα έβαζαν σε ένα τραπεζομάντιλο ανοιχτό και από κει τα έπαιρναν ένα-ένα και τα χρησιμοποιούσαν στις πίττες.

Την πίττα δεν την σέρβιραν σε πιάτα, αλλά την έτρωγαν από το ταψί, αφού την έκοβαν πρώτα στα τέσσερα (σε σχήμα σταυρού) και ξανά πάλι το κάθε κομμάτι σε δύο μικρότερα και έτρωγε όλη η οικογένεια απ' το ταψί στο σοφρά.

5.6.6. Ψάρια

Τα ψάρια ήταν συχνό φαγητό των Καναλιωτών, αφού υπήρχαν άφθονα στην Κάρλα και οι περισσότεροι ήταν ψαράδες, που ζούσαν μάλιστα κατά ομάδες, τα λεγόμενα «ντουκάνια», για εννέα περίπου μήνες του χρόνου μέσα στην Κάρλα, από το Δεκαπενταύγουστο ως λίγο πριν το Πάσχα.

Οι ψαράδες μαγείρευαν μέσα στην Κάρλα όπως καλύβες όπως. Στο κέντρο υπήρχε μια πέτρινη εστία, μια πλάκα από κάτω και γύρω-γύρω πέτρες για να μην παίρνει φωτιά η καλύβα. Από πάνω από την εστία αυτή κρεμόταν η «κακόβουλα», όπως ονόμαζαν το καζανάκι που έβραζαν την τροφή όπως, που κυρίως ήταν ψάρια και υδρόβια πτηνά και λίγα όσπρια.

Είδη ψαριών: ζαζάνια, πλατίτσες, μμποτσκάρια, μπράνιες (ψάρια με ένα αγκάθι στο κέντρο), μπίζια (ψάρια που μοιάζουν με το γαύρο και είναι γλυκά), χέλια (όχι πολλά) και ρέγκες (σαν σαρδέλες που όπως πάστωναν).

Τρόπος μαγειρέματος

Οι ψαράδες μαγείρευαν τα ψάρια σούπα, τηγανητά ή ψητά. Η σούπα γινόταν με νερό που έπαιρναν από την Κάρλα και μέσα έριχναν τα ψάρια με λίγο ρύζι και καμιά πατάτα (αν είχαν) και λίγο λάδι και αλάτι.

Οι νοικοκυρές, στο χωριό, έφτιαχναν και ψάρια στο φούρνο, αφού υπήρχε η δυνατότητα αυτή, με χόρτα ή κρεμμύδια.

Ψαρόπιτα: γινόταν με καρλιότικα ψάρια. Έβραζαν στο ταψί κρεμμύδια ξερά, σκόρδο, δάφνη, βάγιο, ρίγανη, μαϊντανό και ψάρια. Αφού έβραζε με το νερό, έριχναν και ένα ποτήρι κρασί (για να το σβήσουν) και σπέντζα (κόκκινη πιπεριά).

Στιφάδο ψάρι: Τηγάνιζαν πολύ μικρά κρεμμύδια ολόκληρα και ψάρια, Τα έβαζαν μέσα σε χάλκινη κατσαρόλα, τη λεγόμενη «πολιτική» ή «μπακούρι», πρώτα τα κρεμμύδια και μετά το ψάρι, αλάτι, δάφνη, ρίγανη, σκόρδο, πιπέρι κόκκινο, ντομάτα, λάδι, ένα ποτηράκι του κρασιού ζύδι και έκλειναν το καπάκι. Γύρω-γύρω από το καπάκι έβαζαν ζυμάρι για να κλείσει τελείως (σαν χύτρα) και το έβαζαν στο καμίνι, στο οποίο είχαν μείνει μόνο κάρβουνα από τα ξύλα και έβραζε σιγά-σιγά.

Σύβραση: έκαιγαν στο τηγάκι λάδι με λίγο αλεύρι, νερό, αλάτι και ντομάτα (πελτέ) και έπειτα έριχναν ψαράκια μικρά και τα άφηναν να βράσουν όλα μαζί.

Οι ψαράδες για να διατηρήσουν τα ψάρια ώσπου να βγουν και να τα πουλήσουν, τα έβαζαν σε ξύλινα τελάρα με πάγο που αγόραζαν.

Αν ήθελαν να τα φτιάξουν παστά, τα έσχιζαν από τη ράχη και τα άνοιγαν στα δύο, τα αλατίζανε, χωρίς να αφαιρέσουν τα λέπια και τα βάζανε μέσα σε γαλίκια (κόφες), και δεν τα πλησίαζαν οι μύγες ή άλλα έντομα λόγω του αλατιού και τα διατηρούσαν έτσι περίπου για ένα μήνα.

Τα ψάρια τα πουλούσαν στο Πήλιο και αγόραζαν από κει λάδι και ελιές.

Υπήρχαν κάποιες ημέρες το χρόνο που έπρεπε να φάνε απαραίτητα ψάρι, όπως του Σωτήρος, του Ευαγγελισμού, των Βαΐων, των Απόκρεω και του Αγίου Φιλίππου. Κατά το 40ήμερο πριν τα Χριστούγεννα που ήταν περίοδος νηστείας, το ψάρι επιτρεπόταν.

5.7. Ψυχαγωγία των Καναλιωτών

Από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας ακόμη στο χωριό γίνονταν δύο πανηγύρια. Το μεγάλο το Δεκαπενταύγουστο και στις 21 Μαΐου στη γιορτή του Αγίου Κωνσταντίνου. Κόσμος πολύς μαζευόταν στο χωριό από τα γειτονικά χωριά. Στην πλατεία με τη συνοδεία παραδοσιακών οργάνων οι Καναλιώτες γλεντούσαν με κοινό χορό. Πιάνονταν χέρι χέρι όλοι μαζί και χόρευαν γύρω από την πλατεία. Στα πανηγύρια γίνονταν και τα νυφοπάζαρα. Ο νέος έβλεπε τη νέα και γινόταν το προξενιό. Πήγαινε ο πατέρας του νέου, συνήθως, και ζητούσε σε γάμο την κόρη του. Όταν συμφωνούσαν, άρχιζαν τη διαπραγμάτευση για την προίκα. Αφού τα συμφωνούσαν και στην προίκα, πήγαινε το Σάββατο ο γαμπρός μαζί με τον πατέρα του και το μεγαλύτερο αδερφό του στο σπίτι της νύφης για να της κάνουν το τραπέζι. Έτσι γνώριζε από κοντά ο γαμπρός τη νύφη.

Εκτός από τα πανηγύρια που ήταν ευκαιρία για ομαδική διασκέδαση. Πολλές φορές οι γυναίκες του χωριού στις γειτονιές χόρευαν με τραγούδια που τραγουδούσαν οι ίδιες. Την Καθαρή Δευτέρα οι Καναλιώτες συγκεντρώνονταν στην περιοχή Μετόχι. Παρέες-παρέες έστρωναν κάτω και γλεντούσαν πίνοντας κρασί, δικής τους παραγωγής και ψήνοντας αρνιά.

Την πρωτομαγιά τη γιόρταζαν στον Άγιο Νικόλαο. Τον θεωρούσαν θαυματουργό γιατί έσκασε το άλογο του Τούρκου αξιωματικού που πήγαινε να κάψει το χωριό στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στην περιοχή του Αγίου Νικολάου έφταναν συνήθως με τα καράβια τους. Στο προαύλιο της εκκλησίας έψηναν τα αρνιά τους και χόρευαν με τη συνοδεία παραδοσιακών οργάνων.

Στις ονομαστικές γιορτές των αντρών κάθε οικογένειας, κάθε σπίτι που γιόρταζε είχε την τιμητική του. Ο σπιτονοικοκύρης έσφαζε το γουρουνάκι ή το αρνί που μεγάλωνε γι' αυτό το σκοπό. Κοντά στο τζάκι, ψήνοντας στα κάρ-

βουνα και προσφέροντας ντόπιο κρασί κέρναγαν τους «γυριστάδες» όπως έλεγαν τότε αυτούς που έκαναν τις επισκέψεις.

Πρωτομαγιά στη λίμνη

Βαρκάδα

5.7.1. Γιορτή της Ανθισμένης Αμυγδαλιάς

Η γιορτή της Ανθισμένης Αμυγδαλιάς καθιερώθηκε το 1956. Διοργανωτής της γιορτής ήταν η κοινότητα και ο Γεωργικός Συνεταιρισμός. Σαν γιορτή παρουσίαζε αξιοθέατο θέαμα και ήταν ονομαστή στο νομό. Ο κάθε επισκέπτης τη μέρα εκείνη έβλεπε όλο τον κάμπο με τις ανθισμένες αμυγδαλιές, θέαμα απεριόριστης ομορφιάς.

Η γιορτή ξεκινούσε με τους κατοίκους των Καναλιών να υποδέχονται τους καλεσμένους τους έξω από το χωριό στο εκκλησάκι του Αγίου Τρύφωνα χτισμένο πάνω σε λόφο από τον οποίο υπήρχε πανοραμική θέα των ανθισμένων αμυγδαλιών καθώς και της λίμνης Κάρλας. Γινόταν εκκλησιασμός και μετά με τα πόδια και με τον ήχο της Φιλαρμονικής του Βόλου γύριζαν στο χωριό. Στην πλατεία του χωριού πρόσφεραν γεύμα στους καλεσμένους μαζί με ένα σακουλάκι αμύγδαλα από την παραγωγή τους. Μετά το φαγητό άρχιζε ο χορός. Ξεκινούσε με το παραδοσιακό γαϊτανάκι. Στη συνέχεια χόρευαν παραδοσιακούς χορούς τα παιδιά του δημοτικού σχολείου. Η γιορτή της ανθισμένης αμυγδαλιάς δυστυχώς δεν μπόρεσε να κρατήσει, να διατηρηθεί ως τις μέρες μας. Ο λόγος που καταργήθηκε από τους ίδιους τους Καναλιώτες είναι ο εξής: η γιορτή γινόταν την ημέρα των Αποκριών. Έτυχε την ημέρα αυτή για δύο – τρία συνεχόμενα χρόνια να είναι άσχημος και η γιορτή να έχει αποτυχία. Όμως το χειρότερο ήταν ότι την Καθαρή Δευτέρα έκανε παγωνιά και «έκαιγε» τα αμύγδαλα. Αυτό θεωρήθηκε από τους Καναλιώτες κακοτυχία και αποφάσισαν να σταματήσουν τη γιορτή αυτή.

6. Ντόπιοι Καλλιτέχνες

Η εωρούμε επιβεβλημένο να κάνουμε μια μικρή αναφορά στους καλλιτέχνες του χωριού που εμπνεύστηκαν και απέδωσαν στα δημιουργήματά τους σκηνές του λιμναίου πολιτισμού της Κάρλας.

6.1. Σωκράτης Ζιώγας

Γεννήθηκε το 1917 και μεγάλωσε στα Κανάλια. Σε ηλικία 16 χρονών, όπως και οι περισσότεροι νέοι του χωριού, έγινε ψαράς στη λίμνη μαθαίνοντας τα μυστικά της δίπλα στον πατέρα του. Το 1956, πριν την αποξήρανση, έφυγε από το χωριό και έζησε στο Βόλο, όπου εργάστηκε ως οικοδόμος για 20 χρόνια. Μετά την συνταξιοδότησή του γύρισε στο χωριό όπου και έζησε ως το θάνατο

του. Ο Σ. Ζιώγας ζωγράφιζε μ' έναν δικό του τρόπο και ζωντάνευε στον καμβά τη ζωή της λίμνης. Έμπνευση του έδινε ο λιμναίος πολιτισμός που ο ίδιος έζησε για 20 χρόνια. Στους πίνακές του ζωντανεύουν οι ψαροκαλύβες, τα καράβια, οι

ψαράδες καθώς και όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί της λίμνης. Ακόμη κατασκεύασε με απόλυτη ακρίβεια, υπό κλίμακα, ψαροκαλύβες, καράβια με όλο τους τον εξοπλισμό, πουτούρια, κατίκια κ.ά. Δώρισε την ανεκτίμητη αυτή για τον τόπο κληρονομιά του λιμναίου πολιτισμού στο μικρό μουσείο που στεγάζεται σήμερα στο χώρο του Λυκείου Καναλίων και που θα αποτελέσει σημαντικό κομμάτι του μουσείου της Κάρλας. Τα περισσότερα έργα του τα χάρισε σε ανθρώπους που αγάπησαν αυτόν τον πολιτισμό και νοσταλγούν την επιστροφή της λίμνης. Επίσης έργα του ίδιου είναι οι τοιχογραφίες που βρίσκονται στο εξωτερικό μέρος της ψησταριάς του Α. Μπέλου στην πλατεία των Καναλίων.

6.2. Βασίλης Αναστασίου

Γεννήθηκε το 1928 στα Κανάλια. Σε ηλικία 19 χρονών «μπήκε» στη ζωή της λίμνης, μαθητεύοντας τα μυστικά της δίπλα στον πατέρα του. Μέχρι την αποξήρανση της λίμνης δούλευε ως ψαράς και ζούσε πάνω στα νερά της. Παράλληλα ασχολούνταν με τη μουσική παίζοντας κλαρίνο σε χορούς και πανηγύρια. Διετέλεσε σχεδόν για μια δεκαετία πρόεδρος των Αλιέων και Ακτημόνων μετά την αποξήρανση της λίμνης. Αυτοδίδακτος και ανήσυχο πνεύμα ανέπτυξε πολλές δεξιότητες και ασχολήθηκε με την χειροτεχνία του χαλκού, του ξύλου και της πέτρας. Βλέποντας τα έργα του, που είναι δίσκοι τοίχου, πιατάκια, γκιούμια από χαλκό καθώς και έργα σε πέτρα και ξύλο, σε πιάνει μια νοσταλγία για το χαμένο λιμναίο πολιτισμό. Επηρεασμένος από τη ζωή στη λίμνη, φτιάχνει διάφορα πράγματα, όπως ψαρόβαρκες της λίμνης, καλύβες κ.ά. Έχει μετατρέψει το σπίτι του σε ένα λαογραφικό μουσείο, που ο καθένας που έτυχε να ασχοληθεί με το λιμναίο πολιτισμό μένει έκθαμβος βλέποντάς το. Είναι θα λέγαμε όλη η ζωή που ο ίδιος έζησε πάνω στο νερό και θέλει να την αφήσει παρακαταθήκη για να

μείνει στη μνήμη των νεώτερων. Επίσης το 1996 πρωτοστάτησε και βοήθησε στην κατασκευή του караβιού και των καλυβών που υπάρχουν στην πλατεία του χωριού ως εκθέματα

και απομεινάρια της ζωής της λίμνης. Μέσα από αυτές τις γραμμές τον ευχαριστούμε θερμά που άνοιξε το σπίτι του στο φωτογραφικό φακό μας και μοιράστηκε μαζί μας αναμνήσεις από τη του στη λίμνη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργιάδης, Ν. 1995. Θεσσαλία, νέα έκδοση Έλλα
- Κορδάτος, Γ. χχ. Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς. Αθήνα: Εικοστός αιώνας
- Λεονάρδος, Ι. 1992 Νεωτάτη της Θεσσαλίας χωρογραφία. Λάρισα: Θεταλός
- Λεφούσης, Η. 1997. Κανάλια και Κάρλα. Βόλος
- Ντάφης, Σπ. 1996. Ο Θεσσαλικός Πηνειός και το Δέλτα του. Αθήνα: Μουσείο Γουλανδρή, Εμπορική τράπεζα
- Ρούσκας, Γ. 2001. Η επιστροφή της Κάρλας. Αθήνα